

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет
Кафедра статистики, обліку та аудиту

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: «Економіко-статистичне дослідження сучасної банківської системи
України»

Виконав: студент 2 курсу
спеціальності 051 «Економіка»
(освітньо-професійна програма
«Економічна аналітика та
статистика»)

Керівник: к. е. н., доцент ЗВО
кафедри статистики, обліку та аудиту

Максим РОЖНОВ

Олена КУЩЕНКО

Роботу допущено до захисту перед АК рішенням кафедри статистики, обліку
та аудиту від «9» 2024 р., протокол №8

В.о. зав. кафедри
статистики, обліку та аудиту

Тетяна СЛЮНІНА

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	6
1.1. Банківська система як складник фінансових відносин	6
1.2. Становлення та розвиток банківської системи України	14
1.3. Статистичне вивчення стану банківської системи	20
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	28
2.1. Статистичний аналіз окремих напрямів банківської діяльності	28
2.2. Банківський сектор в Україні в умовах глобальних викликів: економіко- статистичний аспект.....	42
2.3. Модель стрес-тестування як інструмент виявлення системних ризиків у банківській системі	55
Висновки до розділу 2	66
РОЗДІЛ 3. РЕЙТИНГУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	69
3.1. Рейтингові оцінки діяльності банківських установ.....	69
3.2. Вплив цифровізації на банківську сферу	80
3.3. Заходи щодо забезпечення стабільності фінансової системи в умовах воєнного конфлікту	87
Висновки до розділу 3	93
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
ДОДАТКИ	108

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток банківської системи є важливим елементом реформування української економіки. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та ефективного управління фінансовими ресурсами та потоків грошових коштів в економіці, що є необхідним для функціонування бізнесу та задоволення фінансових потреб громадян.

Належне управління фінансовими ресурсами та капіталами є поважним фактором конкурентоспроможності компаній на ринку. Банківські установи грають визначну роль у наданні фінансових послуг, необхідних для розвитку бізнесу та реалізації його потенціалу.

Ефективний розвиток банківської системи в Україні сприяє розв'язуванню нагальних соціально-економічних проблем держави, збільшенню добробуту громадян та загальному підвищенню рівня інвестиційної активності.

Аспекти економіко-статистичного дослідження банківської діяльності в Україні на сучасному етапі наступні:

- стабільність фінансової системи;
- потоки капіталу;
- кредитування;
- зміни в портфелі активів;
- реакція регуляторів тощо.

Ступінь наукової вивченості. У вивченні стану та безпеки банківської системи України вітчизняні вчені зробили значний внесок у різні періоди часу. Ось кілька ключових імен: М. Крупка [5], Н. Ситник [6], С. Кузнецова [7], О. Копилук [10] та інші.

Спеціалістами були проведені важливі дослідження, що сприяли розумінню факторів, які впливають на стабільність та безпеку банківської системи України, і розробили рекомендації щодо політики для підвищення її ефективності та стійкості до економічних викликів.

Мета та завдання дослідження. Мета даної кваліфікаційної роботи – проведення економіко-статичного дослідження банківської системи в Україні в умовах глобальних викликів та визначення стратегічних цілей НБУ на майбутнє.

Відповідно до поставленої мети в роботі передбачається формулювання певних завдань, виконання яких забезпечить її досягнення:

- визначення банківської системи як складника фінансових відносин;
- вивчення окремих напрямів внутрішнього середовища банку та банківської системи в цілому;
- здійснення економіко-статистичного дослідження банківського сектору в Україні під час пандемії COVID-19 та воєнного стану;
- аналіз моделі стрес-тестування як інструменту виявлення системних ризиків у банківській системі;
- розгляд рейтингів щодо діяльності банківських установ та діджиталізації в банківській сфері економіки України;
- визначення перспектив розвитку банківського сектору України в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження. Функціонування, стан, ефективність та стабільність банківської системи України.

Предмет дослідження. Теоретичні засади та економіко-статистичне дослідження банківської системи.

Методи дослідження. Підготовка та написання роботи з використанням різних методів відображає науковий підхід до дослідження та аналізу проблеми. Кожен з наведених методів сприяв у роботі:

- табличний метод дозволив організувати та систематизувати отримані дані;
- графічний метод допоміг візуалізувати залежності та тренди;
- метод індукції дозволив зробити узагальнення на основі конкретних прикладів та спостережень;
- дедукція допомогла формулювати теоретичні гіпотези та прогнози на основі встановлених закономірностей і загальних принципів економічної теорії;

– аналіз та синтез були використані для розбору складних фінансових процесів, виявлення причинно-наслідкових зв'язків;

– метод логічного узагальнення використовувався для формулювання висновків та узагальнення результатів дослідження з метою відповіді на поставлені дослідженням питання і підтвердження теоретичних висновків практичними даними;

– методи економічного та статистичного аналізу – при вивченні напрямів, що стосуються стану банківської діяльності в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів. У даній роботі вдосконалене методичний інструментарій щодо статистичного аналізу окремих напрямів банківської діяльності, здійснено вивчення функціонування банківського сектору в Україні за 2020-2023 роки.

Практичне значення одержаних результатів може виявитися вельми корисним для удосконалення аналізу стану банківської діяльності в Україні та для управлінських практик у банківській сфері, які спрямовані на підвищення ефективності та стійкості системи.

Інформаційна база дослідження, яка використовується в даному контексті, має різноманітні джерела і документи: наукові публікації, науково-практичні конференції, монографії, офіційні Інтернет-сайти, статистичні збірники та нормативно-правові документи.

Апробація результатів дослідження. В матеріалах II Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті проф. А. З. Підгорного «Актуальні аспекти сучасної статистичної науки і практики» опубліковані окремі положення та результати дослідження. Тема доповіді «Аналітичний огляд роботи сучасної української банківської системи» (м. Одеса, 7 червня 2024 р.) [27].

Структура кваліфікаційної роботи, яка складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків, відповідає загальним вимогам для організації науково-дослідної роботи. Загальний обсяг роботи: 108 сторінок основного тексту, 6 додатків, список використаних джерел становить 74 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Банківська система як складник фінансових відносин

Економіко-статистичне дослідження банківської системи охоплює аналіз різних аспектів функціонування банків та їх впливу на економіку загалом.

Банківська система грає важливу роль у фінансових відносинах, оскільки є ключовим елементом фінансового сектору економіки. До аспектів, що підкреслюють її значення як складника фінансових відносин відносяться:

- забезпечення фінансової інтермедіації: банки діють як посередники між особами, які мають зайві фінансові ресурси (вкладники), і тими, хто потребує цих ресурсів для інвестування або споживання (позичальники) (що дозволяє ефективно розподіляти капітал в економіці);

- зберігання грошових коштів: банки забезпечують можливість зберігання грошей та інших фінансових активів безпечно та зручно для клієнтів;

- кредитування та фінансування: банки надають кредити різним суб'єктам, включаючи підприємства, домогосподарства та уряди (сприяння розвитку бізнесу та стимулювання економічного зросту);

- фінансові послуги: банки надають широкий спектр фінансових послуг, таких як обслуговування рахунків, перекази грошей, інвестиційні послуги, страхування та інші (допомога у задоволенні різноманітних фінансових потреб клієнтів);

- монетарна політика: Центральні банки використовують банківську систему для реалізації монетарної політики та контролюють обсяг грошової маси й впливають на рівень процентних ставок.

Існує два значення щодо трактування сутності банківської системи: вузьке та широке, які визначаються залежно від підходу до її аналізу [54].

При вузькому трактуванні (інституційний підхід) банківська система розглядається як сукупність банківських установ та їх функцій. При подібному варіанті аналізу акцент буде робитися на структурі, функціях, організації банківських установ та їх взаємодії.

Широке трактування (інституційно-економічний підхід): містить не лише банківські установи, а й враховує їх взаємодію з економічною системою в цілому. У цьому контексті банківська система розглядається як ключовий компонент фінансової системи, що впливає на економічний розвиток, кредитування, грошовий обіг, та інші аспекти економічної діяльності.

У Законі України «Про банки і банківську діяльність», банківська система відзначається відповідно до вузького трактування. Згідно з цим законом ст. 4, банківська система України складається з Національного банку України, інших банків, а також філій іноземних банків, які діють на території України відповідно до встановлених законодавством правил [21].

Вузьке трактування зосереджується переважно на структурі та функціях банків, відділяючи їх від інших фінансових установ та елементів фінансової системи. Таке визначення надає можливість конкретизувати обов'язки та відповідальність банків та регулювальних органів, що є важливим аспектом управління банківською сферою.

У широкому трактуванні банківська система розглядається як не лише сукупність банків та їх функцій, але і як ключовий компонент кредитно-фінансової системи в цілому. Вона охоплює економічні, правові, організаційні аспекти, які визначають умови та потребу в системному регулюванні банківської діяльності. Також враховується важливість банківської системи як елементу фінансової системи, який впливає на розвиток економіки в цілому та різноманітні аспекти, такі як грошовий обіг, кредитування, фінансові інструменти, та регулювання фінансових відносин. Воно підходить для аналізу системного управління та розвитку банківської сфери, а також для врахування взаємозв'язків з іншими секторами економіки та фінансової системи в цілому.

Основні складові банківської системи:

– центральний банк (Національний банк України) відіграє ключову роль у регулюванні та контролі банківської системи. Він встановлює грошову політику, надає ліцензії банкам, здійснює нагляд за їх діяльністю, контролює стабільність фінансової системи та забезпечує функціонування платіжної системи;

– банківські установи – це комерційні банки, які надають різноманітні фінансові послуги, такі як зберігання коштів, кредитування, ведення рахунків, фінансові консультації тощо. Вони є основними учасниками банківської системи та забезпечують доступ до фінансових ресурсів для підприємств та населення;

– небанківські фінансові інститути – це організації, які надають фінансові послуги, але не є комерційними банками. Сюди входять страхові компанії, пенсійні фонди, інвестиційні фонди, лізингові компанії та інші установи, які здійснюють фінансові операції.

– Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – це установа, яка захищає інтереси вкладників, гарантуючи повернення їх вкладів у разі банкрутства банків або інших подібних ситуацій.

– банківська інфраструктура – це система платіжних розрахунків, клірингові системи, електронні платіжні системи та інші інфраструктурні компоненти, які забезпечують безперебійне функціонування банківської системи та обмін фінансовою інформацією [30].

Якщо банківську систему порівнювати з іншими структурами фінансового ринку, можна виокремити деякі загальні риси, які підтверджують її системний характер.

Так, банківська система має ключову роль у забезпеченні ліквідності економіки та здійсненні платіжних операцій. Вона надає послуги зберігання коштів, видачі кредитів та проведення платежів, що робить її неодмінною частиною фінансової інфраструктури.

Також банки є основними кредитними установами, які надають фінансову підтримку підприємствам та населенню для здійснення різних видів діяльності та виконують роль фінансових посередників, збираючи вклади від вкладників та використовуючи їх для надання кредитів та інших фінансових послуг.

Банківська система здійснює управління різними видами ризиків, такими як кредитний ризик, ліквідність, процентний ризик та інші, що допомагає забезпечити фінансову стійкість та безпеку.

Щодо функцій банківської системи, то вони відіграють ключову роль у функціонуванні економіки та фінансової системи.

Три основні функції банківської системи:

1. створення грошей і регулювання грошової маси. Банки мають здатність створювати гроші шляхом надання кредитів та створення депозитів. Вони також відповідають за регулювання грошової маси в економіці через кредитування та монетарні політики, які здійснюються центральним банком.

2. трансформаційна функція. Банки виконують функцію трансформації ресурсів, перетворюючи короткострокові депозити в довгострокові кредити. Це дозволяє банкам використовувати гроші, які надходять у формі депозитів, для надання кредитів та інших фінансових послуг.

3. стабілізаційна функція. Банки сприяють стабілізації фінансової системи та економіки шляхом надання кредитів у часи економічних криз або рецесій. Вони також можуть здійснювати функцію страхування від ризиків та забезпечення ліквідності у системі.

Слід зазначити, що ці функції взаємопов'язані та доповнюють одна одну, сприяючи ефективному функціонуванню банківської системи та стабільності економіки.

Банківська система завжди будується відповідно до наступних загальних принципів [54].

- Принцип унікальності впливає з різноманітності національних традицій, історичного досвіду та суспільно-економічних умов кожної країни.

У кожній країні існують унікальні культурні та історичні фактори, які впливають на формування банківської системи. Наприклад, у країнах з розвинутою культурою кооперації можуть бути поширені спеціалізовані кооперативні банки.

Структура банківської системи визначається економічними умовами країни, такими як рівень розвитку, ступінь фінансової інтеграції, ступінь конкуренції тощо.

Політичні та правові рамки, що існують також впливають на організацію та функціонування банківської системи. Наприклад, у деяких країнах центральний банк має широкі повноваження, в інших – меншу автономію.

Географічне розміщення, розмір та рівень розвитку різних регіонів також впливають на структуру та функціонування банківської системи. Наприклад, у країнах з великою різницею у розвитку між містами та сільськими районами можуть існувати різні моделі обслуговування.

Врахування цих унікальних факторів допомагає кожній країні побудувати банківську систему, яка відповідає її потребам, сприяє економічному розвитку та забезпечує фінансову стабільність.

● Принципи системи нагляду за діяльністю комерційних банків можуть відрізнятися залежно від країни й впливу, який має центральний банк. Основні групи країн, що можна виділити за організацією банківського нагляду, включають:

– модель централізованого нагляду (центральный банк має основну владу над наглядом за банківською системою, приймає рішення щодо ліцензування банків, здійснює перевірки та аудити їх діяльності, а також може мати спеціалізовану установу або департамент, який відповідає за банківський нагляд);

– модель децентралізованого нагляду (влада над банківським наглядом розділена між кількома органами, центральний банк може мати відповідальність лише за певні аспекти нагляду, такі як стабільність фінансової системи, тоді як інші органи (наприклад, фінансові або банківські комісії) можуть бути відповідальними за нагляд за окремими банками або сегментами ринку);

– модель змішаного нагляду (поєднує елементи як централізованого, так і децентралізованого нагляду, центральний банк може мати ключову роль у встановленні стандартів і політик нагляду, але окремі органи чи комісії можуть мати владу над конкретними аспектами нагляду або над деякими банками).

Кожна з цих моделей має свої переваги та недоліки й може бути адаптована відповідно до специфіки банківської системи та фінансових ринків конкретної країни.

• Принцип положення банків на ринку цінних паперів може відрізнятися залежно від конкретної країни та правового регулювання, яке існує щодо діяльності комерційних та інвестиційних банків. Основні принципи, що визначають положення банків на цьому ринку, можуть включати:

– дозволені види діяльності (у деяких країнах інвестиційні банки можуть мати спеціальні дозволи або ліцензії на здійснення операцій на ринку цінних паперів, такі як брокерська діяльність, управління активами, інвестиційне банкірство тощо. Комерційні банки можуть мати обмеження щодо здійснення певних операцій на цьому ринку);

– власницька структура (в деяких країнах інвестиційні банки можуть бути організовані як спеціалізовані установи, що фокусуються виключно на послугах, пов'язаних з цінними паперами. У той час як комерційні банки можуть мати вищий спектр послуг, які включають банківські операції, кредитування, зберігання тощо);

– контроль та нагляд (в різних країнах інвестиційні банки можуть підлягати особливому нагляду та регулюванню з боку фінансових органів, які встановлюють правила для їхньої діяльності на ринку цінних паперів. Комерційні банки також можуть підлягати нагляду, але цей нагляд може бути менш суворим у відношенні до їхньої діяльності на ринку цінних паперів, якщо вони не є головним суб'єктом цієї діяльності);

– фінансові ризики та капіталовкладення (інвестиційні банки нерідко мають більші можливості та експертизу для керування фінансовими ризиками та здійсненням капіталовкладень на ринку цінних паперів порівняно з комерційними банками. Це може впливати на їхню позицію та роль на ринку).

У країнах, де не існує чіткого розмежування між комерційними та інвестиційними банками, положення останніх на ринку цінних паперів може бути визначене в основному їхніми діями, стратегіями та спеціалізацією у конкретних операціях на цьому ринку.

• Принцип рівності банківської системи визначається структурою та організацією банківського сектору в країні. Він може бути однорівневим,

дворівневим або навіть трирівневим, залежно від кількості та ролі різних рівнів банківської системи.

Типи побудови банківської системи відображено на рис. 1.1.

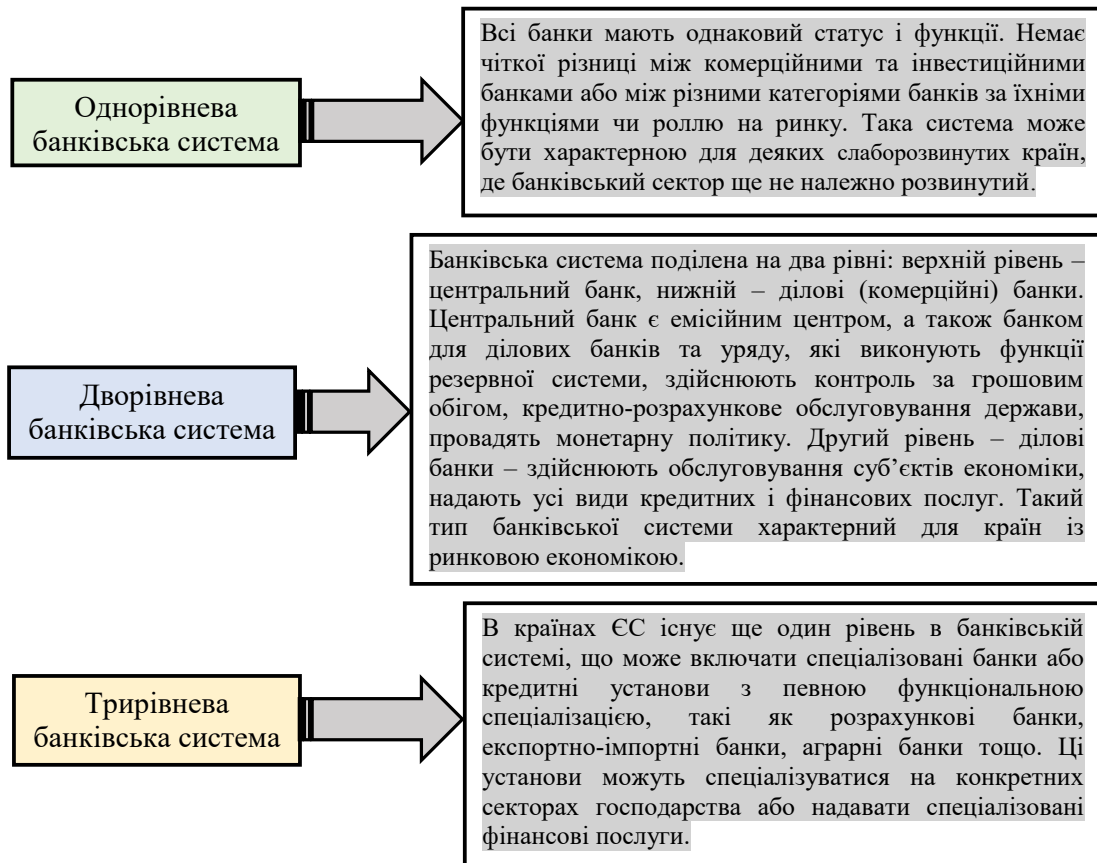

Рисунок 1.1 – Основні типи побудови банківської системи

Джерело: складено автором за даними [30].

Обрання конкретної моделі рівневості банківської системи залежить від рівня розвитку економіки, потреб ринку та стратегічних цілей країни.

Статистичне вивчення банківської системи може здійснюватися за різними розрізами, враховуючи різноманітні аспекти банківської діяльності. А саме: обсяги, форми власності й призначення банків, види кредитно-розрахункового обслуговування, асортимент послуг, регіональні або територіальні розрізи.

Ці розрізи дозволяють отримати глибше розуміння функціонування банківської системи та її ролі в економіці.

«Банки – це установи, спеціалізовані на виконанні особливої функції, яку називають банківською діяльністю» [30]. Основні функції банків включають залучення коштів від клієнтів у вигляді депозитів та інших вкладів, надання кредитів, обслуговування платіжних операцій, інвестування та управління активами, а також надання різноманітних фінансових послуг. Банки діють на ринку за умов зворотності коштів, встановлюючи певні умови та обмеження, такі як строковість та платність послуг.

Банки можна класифікувати за різними критеріями відповідно до їхньої специфіки та видів діяльності:

- за функціями: комерційні банки (універсальні, регіональні, місцеві), інвестиційні, розрахункові (платіжні), іпотечні, кредитні спілки та кредитні кооперативи;
- за масштабами діяльності: глобальні, національні, регіональні, локальні (місцеві) банки;
- за власністю: державні, приватні, змішані (державно-приватні), кооперативні банки;
- за місцеперебуванням та діяльністю: універсальні, регіональні, інтернет-банки, мобільні банки;
- за спеціалізацією: банки для бізнесу (комерційні, корпоративні), банки для фізичних осіб (роздрібні), спеціалізовані банки (іпотечні, автомобільні тощо)

Такі критерії не є взаємосуперечливими, і чимало банків можуть відповідати тільки кільком категоріям одночасно залежно від їхньої структури та стратегії розвитку.

Під час пандемії банки стали одними з ключових гравців у фінансовому секторі, що відіграли важливу роль у підтримці економіки та клієнтів.

У цей період багато банків впроваджували програми мораторію на погашення кредитів для фізичних та юридичних осіб, щоб допомогти їм подолати фінансові труднощі під час економічних турбулентностей, пов'язаних з пандемією.

Також вони активно розвивали та прискорювали впровадження цифрових сервісів, таких як мобільне та інтернет-банкінг, щоб забезпечити безпечний доступ до фінансових послуг під час карантину.

Банки використовували свої ресурси для надання фінансової підтримки підприємствам та індивідуальним клієнтам через кредитування, лізингові операції та інші фінансові послуги; швидко адаптували свої робочі процеси та робоче середовище, впроваджуючи роботу на відстані для співробітників, забезпечуючи безпеку клієнтів у відділеннях та впроваджуючи нові стандарти санітарної безпеки.

Банки співпрацювали з національними банками та іншими регуляторами для розробки та впровадження програм підтримки економіки та фінансової стабільності.

Загалом, банки відіграли важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості та підтримці клієнтів під час пандемії, а їхня діяльність була спрямована на забезпечення надійності та доступності фінансових послуг у складний час.

1.2. Становлення та розвиток банківської системи України

Взагалі історія банківської діяльності може бути умовно розділена на чотири основні етапи, кожен з яких характеризується певними знаковими подіями й розвитком банківської системи.

Перший етап – доісторичний та давньоримський періоди. Спостерігається виникнення перших форм обміну та зберігання грошей. У давні часи це були форми, такі як обмін товарів, скарбнички, а також умовні договори про зберігання цінностей.

Другий етап – середньовіччя та ранній Новий час. Даний період характеризується розвитком міжнародних банківських операцій, з'явленням перших комерційних банків і торговельних домів, а також створенням перших банкнот.

Третій етап – індустріальна революція та розвиток кредитної системи. Це період індустріальної революції, коли банківська система стає більш розвиненою і

починає відігравати ключову роль у фінансуванні промислового виробництва та збільшенні оборотів грошей.

Четвертий етап – сучасна епоха та глобалізація. Цей етап відображає сучасний стан банківської системи, який характеризується глобалізацією фінансових ринків, розвитком інтернет-банкінгу, поширенням електронних платежів та фінтех-інновацій.

Всі описані етапи відображають еволюцію банківської системи від її виникнення до сучасних трендів і технологій.

Банківська справа на території сучасної України має довгу історію, яка почалася на початку XV століття. Одними з перших банківських установ, які з'явилися, були установи в генуезьких колоніях, зокрема у місті Кафа, де функціонував банк «Каса ді Сан Джорджо» з 1453 по 1475 рік.

У XVI столітті активно розвивалися банківські операції в місті Володимир (нині м. Володимир-Волинський), що став помітним центром банківської діяльності на території України. Банки розпочали відігравали важливу роль у фінансуванні торгівлі та розвитку місцевої економіки.

Протягом подальших століть розвиток банківської справи в Україні відбувався з урахуванням соціально-економічних умов тогочасної держави, яка контролювала частину території сучасної України. Банківська система продовжувала еволюціонувати, відображаючи зміни у політичному та економічному середовищі регіону.

Банківська система Української Народної Республіки (УНР) в період її існування (1917-1921 роки) мала свої особливості, які відрізняли її від банківських систем інших країн того часу. Розглянемо деякі з них.

У період УНР виникали перші елементи національної фінансової системи, зокрема валютної. Уряд УНР впроваджував власну валюту, яка різнилася від грошей Російської імперії.

Українська Народна Республіка створила свій власний національний банк – Український державний банк. Ця установа відігравала ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та здійсненні грошово-кредитної політики країни.

Розпочалося формування банківської системи національного рівня. В УНР активно розвивалася мережа комерційних і державних банків, що забезпечувало доступ до банківських послуг для різних соціальних груп населення та господарських суб'єктів.

Український державний банк активно фінансував діяльність уряду та господарський розвиток країни. Це включало фінансування сільського господарства, промисловості та інфраструктурних проєктів.

В умовах війни та політичних турбулентностей банківська система УНР адаптувалася до складних умов, забезпечуючи функціонування фінансових і кредитних послуг.

Такі особливості свідчать про те, що банківська система УНР була важливим компонентом її економічного життя, відображаючи спроби створення власної фінансової інфраструктури та забезпечення фінансової незалежності країни.

В епоху існування СРСР банківська система в Україні була частиною загальної системи СРСР та функціонувала в межах централізованої системи керівництва з Москви (1919-1991 роки).

Фактичною державною банківською установою був Державний банк СРСР, який контролював банківську діяльність на всій території Союзу, включаючи Україну. Управління банківською системою здійснювалося з Москви, і стратегічні рішення стосовно банківської політики приймалися централізованою радянською владою. Україна мала свою мережу установ Державного банку СРСР, яка складалася з філій, відділень та інших підрозділів, що забезпечували обслуговування фізичних та юридичних осіб. У системі СРСР не існував розвинений ринок цінних паперів, що обмежувало можливості фінансових операцій та інвестування.

Окрім Державного банку, існували також інші банківські установи, такі як Будбанк та Зовнішторгбанк, які здійснювали спеціалізовану діяльність у фінансуванні будівництва та зовнішньоекономічних операціях відповідно.

У цій системі банки фактично виконували роль контролерів у економіці, оскільки розподіл ресурсів та фінансові операції здійснювалися на підставі планів

виробництва, а керівництво банками здійснювалося з урахуванням політичних та економічних потреб радянського уряду.

У 1987-1988 роках в СРСР відбулося реформування банківської системи, ціллю якої було створення дворівневої структури. На нижньому рівні цієї структури функціонували новостворені спеціалізовані банки: Агропромбанк, Промбанк, і Банк соціальних капіталовкладень, а також реформований Ощадбанк (створений з ощадних кас) і перейменований Зовнішекономбанк.

Фундамент української банківської системи був закладений створенням перших кооперативних комерційних банків на підставі Закону СРСР «Про кооперацію» у 1988 році. Перший кооперативний банк «Таврія» був зареєстрований в листопаді 1988 року.

Становлення банківської системи в незалежній Україні відбувалося у період після отримання країною незалежності у 1991 році [30].

Основні етапи становлення банківської системи в Україні.

Реформи та лібералізація (1991-1994 рр.). Після отримання незалежності Україна розпочала процес реформ, спрямованих на перехід до ринкової економіки. У цей період було прийнято законодавство, яке дозволило заснувати нові комерційні банки та лібералізувати банківський сектор. Було створено перші приватні та комерційні банки, що сприяло розвитку банківської системи.

Стабілізація та криза (1995-1999 рр.). У цей період були здійснені спроби зміцнити фінансову стабільність та підвищити надійність банківської системи. Однак відбулися деякі кризові події, зокрема фінансова криза в 1998 році, яка призвела до скорочення банківського сектора та збитків для багатьох банків.

Реформи та розвиток (2000-2010 рр.). У наступному десятилітті були вжиті заходи для зміцнення банківської системи та її розвитку. Були прийняті нові закони та нормативно-правові акти, які стандартизували діяльність банків, збільшили їхню відповідальність перед клієнтами та зробили більш прозорими фінансові операції.

Інтеграція та сучаснізація (2010-2022 рр.). У цей період Україна активно працювала над впровадженням міжнародних стандартів та практик у банківську систему, що сприяло інтеграції з міжнародними фінансовими ринками. Також була

здійснена модернізація та цифровізація банківських послуг для відповіді на сучасні потреби клієнтів.

З 2022 р. до сьогодні – функціонування банківської системи в умовах воєнного стану: забезпечення стабільності діяльності банківських установ, відновлення довіри населення.

Слід зазначити, що всі ці етапи демонструють складний шлях розвитку банківської системи в Україні з моменту її незалежності. Важливою складовою цього процесу було створення ефективного та стабільного фінансового сектора, який би підтримував економічний розвиток країни.

Основою для виникнення українських комерційних банків стали Декларація про державний суверенітет України та Закон «Про економічну самостійність УРСР», які юридично закріплюють право нашої держави на самостійне формування власної банківської системи.

В Україні банківська система має класичну дворівневу структуру, основи якої заклад Закон України «Про банки і банківську діяльність», прийнятий у 1991 році.

На першому рівні знаходиться центральний банк держави – Національний банк України, на другому рівні – комерційні банки різних форм власності, спеціалізації та територіального статусу (рис. 1.2).

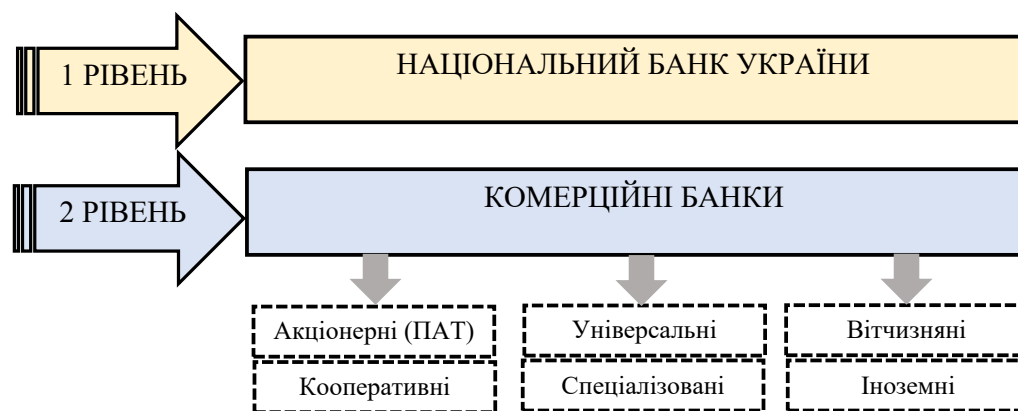

Рисунок 1.2 – Структура банківської системи України

Джерело: складено автором за даними [54].

Національний банк України (НБУ) – «це сучасний, інноваційний, відкритий, незалежний центральний банк, спроможний реалізовувати свій мандат за будь-яких умов, який є лідером розвитку фінансової екосистеми, дбає про користувачів фінансових послуг, інтегрований до європейської спільноти центробанків, має довіру суспільства та міжнародних партнерів» [35].

Основна місія НБУ на сучасному етапі – «Забезпечення цінової та фінансової стабільності, сприяння сталому економічному розвитку для зміцнення потенціалу України як на її шляху до Перемоги, так і під час повоєнного відновлення».

Структура його організована таким чином, щоб забезпечити виконання функцій, які випливають із закону про «Національний банк України» та інших нормативних актів. (Додаток А)

Національний банк з 1 липня 2020 р. взяв на себе роль регулятора ринку небанківських фінансових послуг, таких як страхові, лізингові, кредитних спілок, ломбардів, факторингових компаній та інших фінансових установ. Це створило єдинообразні умови для всіх учасників ринку та сприяло більшій надійності й стійкості фінансової системи.

Пандемія достатньо суттєво вплинула на банківський сектор. Стало спостерігатися зниження динаміки залучення депозитів, кредитування та прибутковості. Національний банк пом'якшив вимоги до банків щодо капіталізації та розширив підстави для отримання підтримки ліквідності. Реформа банківської системи збільшила її стабільність та готовність до стрес-тестів, навчила банки гнучко реагувати на зміни та адаптуватися до ринкових потреб.

Банківський сектор швидко адаптувався до умов воєнного стану, переважно завдяки підтримці НБУ. Незважаючи на необхідність введення додаткових резервів та збільшення збитків, сектор зберіг операційну прибутковість та стійкість. Після перемоги ключовим завданням банків залишається підтримка економічного відновлення країни.

1.3. Статистичне вивчення стану банківської системи

Статистичне вивчення стану та розвитку банківської системи включає різноманітні показники, які відображають різні аспекти її функціонування та ефективності. На рис. 1.3 відображено систему статистичних показників, за допомогою якої й вивчається стан та розвиток банківської системи країни.

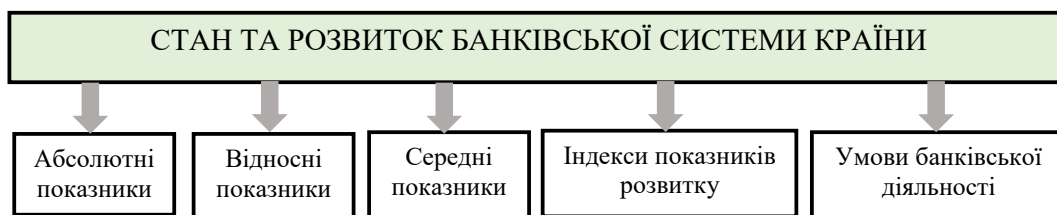

Рисунок 1.3 – Система статистичних показників щодо вивчення банківської системи країни

Джерело: складено автором за даними [62].

Розглянемо детальніше групи статистичних показників.

Група абсолютних показників – вихідні показники, що містяться в статистичних джерелах, отримуються розрахунковим шляхом, а також основні фактори, що характеризують розвиток банківської системи, регіону, країни в цілому. Вони включають:

- абсолютне значення активів банків (характеризує масштаби діяльності банків в країні);
- реальні активи банків (абсолютне значення активів банків, яке коригується на рівень інфляції);
- кількість банків, яка зареєстрована в країні (досліджується загальна кількість банків, кількість банків з іноземним капіталом, у т. ч. зі 100-відсотковим капіталом іноземним);
- обсяг власного капіталу й зобов'язань банку;

- кількість банків у регіонах;
- кількість відділень та філій банків та ін.

До групи відносних показників належать наступні відносні величини структури й координації:

- частка депозитів у національній та іноземній валютах в загальному обсязі депозитів;
- співвідношення між активами банків і ВВП;
- співвідношення між кредитами, наданими банками та ВВП;
- співвідношення між активами банків і наявними доходами населення ;
- рентабельність банківської діяльності та ін.

До групи середніх відносяться:

- середній розмір власного капіталу банку;
- середній розмір активів;
- середній розмір зобов'язань банку;
- середній розмір депозиту;
- середня кількість філій, створена одним банком;
- середня кількість банкоматів та ін.

Індекси грають важливу роль у вимірюванні та аналізі рівня розвитку банківської системи та банківської діяльності. Їх розраховують для оцінки динаміки стану цих секторів та для порівняння рівня розвитку між різними регіонами або країнами.

Індекси порівняльних умов використовуються у процесі аналізу умов банківської діяльності. Ці індекси допомагають визначити різницю між окремим регіоном та загальнонаціональним рівнем розвитку банківського сектору. Для їх розрахунку можуть використовуватися як прямі, так і непрямі (результуючі) індекси, що відображають різні аспекти банківської діяльності, такі як доступність фінансових послуг, рівень конкуренції, ефективність регулювання тощо.

Індекс порівняльних умов банківської діяльності (I_Y) розраховується за формулою:

$$I_Y = \sqrt[6]{I_{\Phi P} \times I_K \times I_{IH} \times I_3 \times \frac{1}{I_{KO}} \times I_{PA}}, \quad (1.1)$$

де $I_{\Phi P}$ – індекс обсягу фінансових ресурсів;

I_K – індекс концентрації активів банків;

I_{IH} – непрямий індекс інституційної насиченості регіону банківськими установами;

I_3 – непрямий індекс фінансової забезпеченості регіону банківськими послугами (співвідношення між активами банків і валовою доданою вартістю);

I_{KO} – непрямий індекс частки кредитів у активах банків;

I_{PA} – непрямий індекс динаміки реальних активів.

Щодо умов банківської діяльності, то вони визначаються законодавством країни, в якій банк функціонує, а також регуляторними органами, що контролюють банківський сектор. Основні аспекти умов банківської діяльності включають:

– ліцензія та регулювання – банки повинні мати ліцензію від відповідних регуляторних органів, щоб здійснювати свою діяльність; регуляторні органи встановлюють правила, які банки повинні дотримуватися, щоб забезпечити фінансову стабільність та захист клієнтів;

– капіталізація – банки повинні мати достатній рівень власного капіталу, щоб витримувати ризики, пов'язані з їхньою діяльністю; регуляторні органи встановлюють мінімальні вимоги до капіталу для забезпечення фінансової стійкості;

– резервні вимоги – банки можуть бути зобов'язані зберігати певний відсоток своїх депозитів у вигляді резервів у центральному банку, що робиться для забезпечення ліквідності та стабільності банківської системи;

– протидія відмиванню грошей та фінансуванню тероризму – банки повинні встановлювати процедури та контролю для виявлення та запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, зокрема шляхом встановлення процедур ідентифікації клієнтів та моніторингу їхньої фінансової діяльності;

– доступ до ринку – банки повинні дотримуватися правил щодо доступу до ринку та конкуренції; регуляторні органи встановлюють правила для забезпечення справедливої конкуренції та захисту інтересів клієнтів;

– звітність та документація – банки повинні вести звітність про свою діяльність та забезпечувати ведення необхідної документації відповідно до вимог регуляторних органів.

Такі умови спрямовані на забезпечення фінансової стабільності, захисту прав та інтересів клієнтів та ефективного функціонування банківської системи.

За допомогою статистичних досліджень в аналізі, плануванні банківської діяльності та управлінні нею можна виконати обробку та аналіз статистичних даних і на підставі зроблених висновків приймати оперативні управлінські рішення, розробляти стратегію діяльності окремого банку або банківської системи в цілому (рис. 1.4).

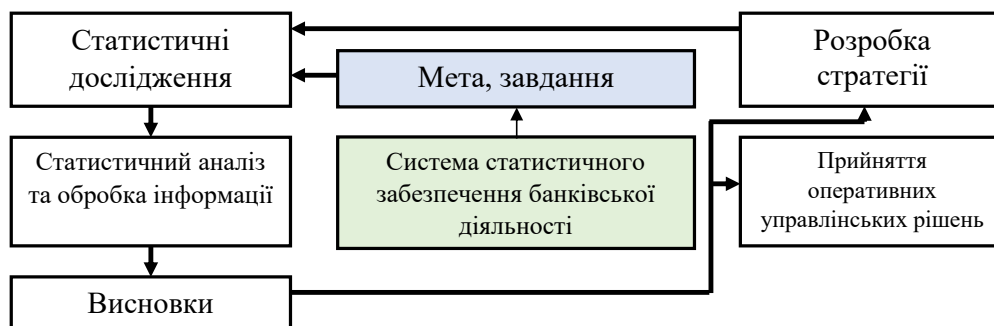

Рисунок 1.4 – Роль статистичних досліджень в аналізі, плануванні діяльності банку та управлінні нею

Джерело: складено автором за даними [55].

Статистичні методи дослідження банківської діяльності, які найчастіше використовуються, відображено на рис. 1.5.

Динамічний розвиток банківської системи вимагає систематичного та об'єктивного збору та аналізу статистичної інформації щодо діяльності банків. Ця інформація дозволяє зрозуміти, як ефективно функціонує банківська система, які тенденції спостерігаються в її розвитку, та які можливі ризики чи виклики існують.

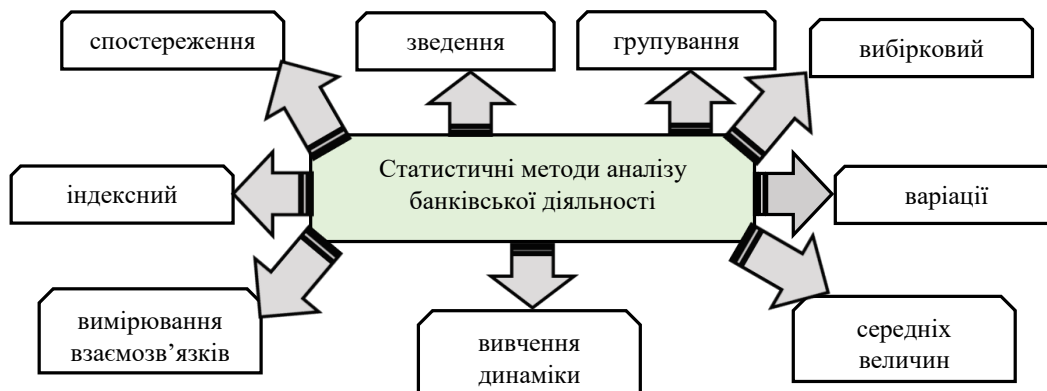

Рисунок 1.5 – Статистичні методи аналізу банківської діяльності
Джерело: складено автором за даними [55].

Статистична інформація про банки може включати такі дані, як активи та пасиви банків, обсяги кредитування, стан платоспроможності клієнтів, рівень прибутковості, ефективність управління ризиками, інформацію про кредитний портфель, рівень неплатоспроможності тощо.

Така інформація є важливою для регулювальних органів, банківських установ, інвесторів та громадськості загалом, оскільки вона дозволяє здійснювати ефективний моніторинг та управління ризиками, сприяє як розвитку банківського сектору, так й забезпеченню фінансової стабільності в країні.

В Україні банківську статистичну та фінансову звітність надають різні установи.

НБУ як центральний банк країни, має відповідальність за збір, аналіз та оприлюднення інформації про фінансову діяльність банківської системи.

Комерційні банки мають обов'язок представляти звітні дані щодо своєї діяльності відповідно до встановлених нормативів та вимог НБУ.

Регіональні управління та філії, що мають статус юридичної особи, також зобов'язані подавати звітність про свою діяльність.

Філії іноземних банків, що діють в Україні, залежно від регулятивних вимог повинні представляти свою фінансову звітність.

Ця звітність має різні цілі, включаючи забезпечення фінансової прозорості, відповідності до регулятивних вимог, а також забезпечення відповідності міжнародним стандартам фінансової звітності. Вона також є важливим джерелом інформації для аналітичних та дослідницьких цілей у сфері банківської діяльності.

Існує Реєстр показників статистичної звітності відповідно до Правил організації статистичної звітності, що подається до НБУ, затверджених постановою Правління НБУ від 13.11.2018 № 120. Але слід зазначити, що в період дії воєнного стану подання звітності здійснюється згідно з Правилами організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України в умовах особливого періоду, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 18 грудня 2018 року № 140 (зі змінами). Подання звітності згідно з Правилами № 120 тимчасово призупинено.

В цілому система статистичної звітності банків має наступні характеристики:

- відповідність міжнародним стандартам, тобто система повинна враховувати досвід центральних банків розвинених країн і відповідати міжнародним стандартам, таким як Базельські норми;
- дані повинні базуватися на бухгалтерському обліку та звітності, а також на первинному аналітичному обліку в банках та фінансових організаціях;
- система повинна містити оптимальну кількість форм та включати релевантні статистичні показники, які дозволять адекватно аналізувати банківську діяльність;
- система повинна розкривати як кількісні, так і якісні сторони банківської діяльності, щоб надати повний обсяг інформації для аналізу;
- форми звітності повинні бути зручними для заповнення банками та фінансовими організаціями й піддаватися обробці за допомогою програм електронної обробки даних.

Перераховані вище характеристики допоможуть забезпечити ефективну та комплексну систему статистичної звітності, яка задовольнить потреби аналізу та моніторингу банківської системи.

Висновки до розділу 1

Банківська система є важливим складником економічної системи держави, а також забезпечує функції фінансового посередництва, стимулює економічний розвиток, сприяє ефективному використанню фінансових ресурсів та забезпечує фінансову стабільність.

Банківський сектор відтворюється у формі мережі банків, який забезпечує широкий спектр фінансових послуг для економіки та населення. Одночасно банківська система має унікальні особливості, які підкреслюють її специфіку.

В даному розділі були розглянуті наступні поняття: банківська система, центральний банк, банківські установи, небанківські фінансові інститути, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, банківська інфраструктура.

Надано характеристику основним складовим банківської системи та її функціям, а також принципам, на яких вона будується.

Вивчено типи побудови банківської системи: однорівнева, дворівнева й трирівнева. Вибір той чи іншої моделі рівневості залежатиме від деяких факторів: рівень розвитку економіки, потреби ринку, стратегічні цілі країни, політичні та культурні аспекти.

Висвітлено становлення та розвиток банківської системи України, її історичні етапи починаючи з початку XV століття та закінчуючи до сьогодні.

Досить докладно розглядається основна місія НБУ та його структура, яка дозволяє Національному банку України ефективно виконувати свої функції та завдання у сфері монетарної, фінансової та банківської політики в країні.

Приділено увагу статистичному вивченню стану та розвитку банківської системи.

Система статистичних показників, за допомогою якої вивчають банківську систему країни включає наступні групи: абсолютні, відносні та середні величини, індекси показників розвитку та умов банківської діяльності.

Щодо інформаційної бази банківської системи, то це сукупність даних, інформаційних ресурсів та технологій, які використовуються для збору, зберігання, обробки, аналізу та використання інформації про функціонування банківської системи. Вона відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності, прозорості та стабільності банківського сектору. Вона допомагає регуляторам, аналітикам, дослідникам та іншим учасникам ринку зрозуміти та оцінити стан банківської системи, виявити проблеми та ризики, прийняти відповідні рішення та вжити заходів для підтримки стабільності та розвитку банківського сектору.

Отже, банківська система взаємодіє з різними суб'єктами економіки та відіграє критичну роль у забезпеченні функціонування фінансової системи в цілому.

Теоретичні засади економіко-статистичного дослідження банківської системи є основою для розвитку практичних методів вивчення банківської сфери та формування рекомендацій для політиків та регуляторів.

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Статистичний аналіз окремих напрямів банківської діяльності

Банківська діяльність – це сукупність операцій, які здійснюються комерційними банками та іншими фінансовими установами з метою надання фінансових послуг та управління фінансовими ресурсами.

Статистичний аналіз банківської діяльності є одним зі складників економіко-статистичних досліджень банківської системи. За його допомогою отримуються об'єктивні дані та висновки щодо різних аспектів діяльності банків з метою оцінки їхньої стабільності, ефективності та впливу на економіку.

Статистичний аналіз банківської діяльності сприяє в оцінці ефективності діяльності банків, виявленні сильних та слабких сторін їхньої роботи, що дозволяє керівництву банків приймати обґрунтовані рішення щодо стратегічного розвитку та оптимізації бізнес-процесів.

Важливою метою аналізу банківської діяльності є виявлення, оцінка та управління різноманітними фінансовими та бізнес-рисками, з якими стикаються банки. Серед таких ризиків можуть бути кредитний ризик, ризик ліквідності, процентний ризик, операційний ризик та інші.

Завдяки статистичному аналізу можна відстежувати та оцінювати стабільність банківської системи в цілому, виявляти можливі загрози її функціонуванню та розробляти відповідні заходи для їхнього запобігання.

Дані, які отримані в результаті статистичного аналізу, застосовуються для формулювання макроекономічної політики та регулювання банківської системи з метою забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи в цілому.

Публікація статистичних даних про діяльність банків сприяє підвищенню довіри суспільства до фінансової системи та створює умови для більшої відкритості та прозорості банківського сектору.

Розглянемо основні напрямки статистичного аналізу банківської діяльності.

Статистичний аналіз кредитної діяльності банків – це процес вивчення різних аспектів кредитування, який включає декілька напрямків.

Кредит – це фінансова угода між кредитором (наприклад, банком або іншою фінансовою установою) та позичальником, за якою кредитор надає позичальнику певну суму грошей або ресурсів за умови повернення цієї суми, зазвичай разом з відсотками, у майбутньому. Існує 5 принципів кредитування (рис. 2.1).

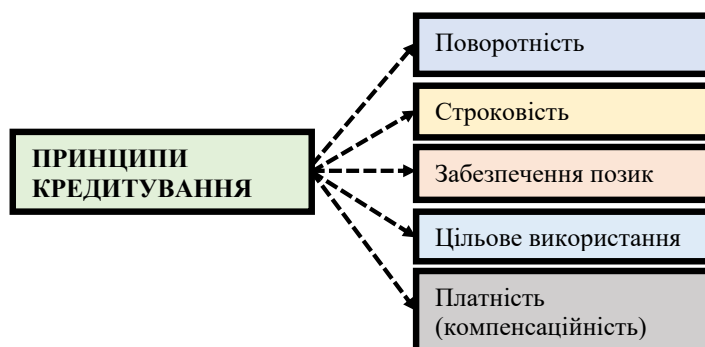

Рисунок 2.1 – Принципи кредитування

Джерело: складено автором за даними [55].

При аналізі кредитної діяльності можуть бути використані групування кредитів за такими ознаками:

- термінів надання;
- позичальників;
- наявності та характеру забезпечення позики;
- об'єктів кредитування;
- ступенів ризику тощо.

Класифікації кредиту за певними ознаками представлено на рис. 2.2.

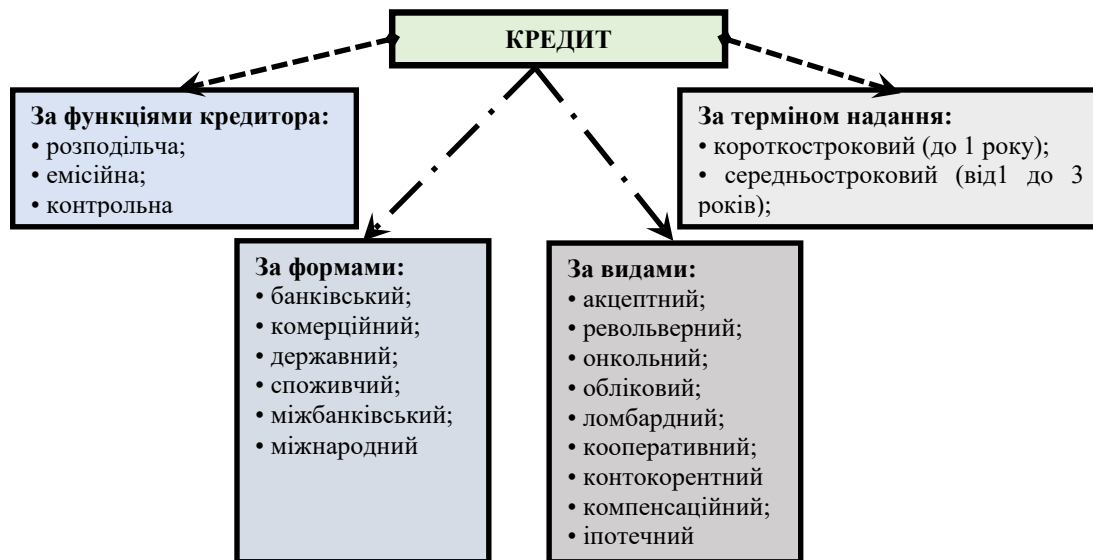

Рисунок 2.2 – Класифікації кредиту за певними ознаками

Джерело: складено автором за даними [28].

Система статистичних показників кредитної діяльності включає наступні групи.

Абсолютні:

- залишок позик загальний ($Z_{\text{заг}}$),

у тому числі:

- за рахунком прострочених позик ($Z_{\text{пр}}$);
- на початок періоду (Z_n);
- на кінець періоду (Z_k).

- обсяг погашених позик – кредитовий оборот (Kp):

- загальний ($Kp_{\text{заг}}$);

у тому числі:

- за рахунком прострочених позик ($Kp_{\text{пр}}$).
- обсяг виданих позик (B).

Балансовий зв'язок між показниками кредитної діяльності розраховується за формулою:

$$З_n + B = Kp + З_к, \quad (2.1)$$

де $З_n$ – залишок позик на початок періоду;

B – обсяг виданих позик;

Kp – кредитовий оборот;

$З_к$ – залишок позик на кінець періоду.

На основі балансового рівняння розраховують такі показники:

- середній залишок позик за період:

– за наявності даних на початок та кінець періоду розраховується за формулою середньої арифметичної простої:

$$\bar{З} = \frac{З_n + З_к}{2}, \quad (2.2)$$

де $З_n$ та $З_к$ – залишки позик відповідно на початок та кінець періоду;

– за наявності даних на більш ніж дві дати через однакові відрізки часу розраховується за формулою середньої хронологічної для моментного ряду:

$$\bar{З} = \frac{\frac{1}{2}З_1 + З_2 + \dots + З_{n-1} + \frac{1}{2}З_n}{n-1}, \quad (2.3)$$

де $З$ – залишки позик на дату.

Відносні:

• частка несвоєчасно повернутих позик у загальному обсязі погашених позик розраховується за формулою:

$$d_{кр. пр} = \frac{Kp_{пр}}{Kp_{заг}}, \quad (2.4)$$

де $Kp_{пр}$ – кількість прострочених позик;

$Kp_{заг}$ – загальний обсяг погашених позик.

- частка простроченої заборгованості в загальному обсязі заборгованості розраховується за формулою:

$$d_{\text{заг. пр}} = \frac{Z_{\text{пр}}}{Z_{\text{заг}}}, \quad (2.5)$$

де $Z_{\text{пр}}$ – кількість прострочених позик;

$Z_{\text{заг}}$ – залишок позик загальний.

- швидкість обороту, що характеризується середньою кількістю оборотів, які здійснила короткострокова позика за певний період розраховується за формулою:

$$Ш = \frac{Kp}{\bar{Z}}, \quad (2.6)$$

де Kp – обсяг погашених позик (кредитовий оборот);

\bar{Z} – середній залишок позик за період.

- час обороту розраховується за формулою:

$$Ч = \frac{\bar{Z} \cdot D}{Kp}, \quad (2.7)$$

де \bar{Z} – середній залишок позик за період;

D – кількість днів в періоді (тривалість користування позикою);

Kp – обсяг погашених позик (кредитовий оборот).

Взаємозв'язок показників розраховується за формулами:

$$Ш = \frac{D}{Ч}, \quad (2.8) \quad Ч = \frac{D}{Ш}, \quad (2.9)$$

де D – кількість днів в періоді (тривалість користування позикою);

$Ш$ – швидкість обороту;

$Ч$ – час обороту.

Наступним напрямом статистичного аналізу банківської системи є аналіз фінансового стану банківської установи, який включає ліквідність та платоспроможність банку.

Ліквідність банку – це його здатність виконати фінансові зобов'язання, які виникають у нього в майбутньому, шляхом конвертації активів у готівку або еквівалент готівки без значних втрат вартості. Зазначимо, що ліквідність є дуже важливим аспектом фінансового здоров'я банку, оскільки її недостатність може призвести до проблем з виконанням фінансових зобов'язань та втрати довіри клієнтів.

Статистичний аналіз ліквідності банків – визначний інструмент щодо оцінки фінансової стійкості банківської системи. Для проведення такого аналізу зазвичай використовуються різноманітні показники.

Коефіцієнт ліквідності – визначає, наскільки банк може використовувати свої поточні активи для покриття своїх поточних зобов'язань.

У 2001 р. Національним банком України для всіх комерційних банків було встановлено обов'язкові для виконання нормативи ліквідності H_4 , H_5 , H_6 .

Але, слід зазначити, що НБУ у зв'язку із переходом банків до розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) скасував економічні нормативи такі, як коефіцієнти миттєвої ліквідності (H_4) та поточної ліквідності (H_5) з 2 вересня 2019 року. У грудні 2018 р. було запроваджено норматив LCR (Liquidity Coverage Ratio), який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів упродовж 30 днів з урахуванням стрес-сценарію. По суті він є більш жорстким, ніж нормативи H_4 та H_5 , а тому немає практичної доцільності у подальших розрахунках цих чинних нормативів. Відповідне рішення затверджене постановою Правління Національного банку України від 01 серпня 2019 року № 102 «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України», яка набрала чинності з 02 вересня 2019 року. [31]

Банк розраховує коефіцієнт LCR за такою формулою:

$$LCR = \frac{\text{ВЛА}}{\text{чистий очікуваний відплив коштів протягом 30 днів}} \times 100 \%, \quad (2.10)$$

де *ВЛА* – високоякісні ліквідні активи.

Існує 2 коефіцієнти покриття ліквідністю (*LCR*):

- за всіма валютами (*LCR_{BB}*);
- в іноземних валютах в гривневому еквіваленті (*LCR_{IB}*).

Нормативні значення коефіцієнтів *LCR_{BB}* та *LCR_{IB}* мають бути не менше ніж 100 %.

Наступним кроком у реформі системи нормативів ліквідності стало запровадження до кінця 2019 р. коефіцієнта чистого стабільного фінансування *NSFR* (Net Stable Funding Ratio) й скасовано для банків економічний норматив короткострокової ліквідності (*H₆*). Цей норматив ґрунтується на нормах європейського законодавства і Базельських рекомендаціях та визначає мінімальний необхідний рівень ліквідності банку на горизонті один рік. Оскільки запроваджений норматив *NSFR* є сучасним показником ліквідності, розрахунок якого базується не лише на статистичних даних, а й на реальних обсягах наявного та необхідного стабільного фінансування [32].

Банк розраховує коефіцієнт *NSFR* за такою формулою:

$$NSFR = \frac{ASF}{RSF - HKP} \times 100 \%, \quad (2.11)$$

де *ASF* – обсяг наявного стабільного фінансування;

RSF – обсяг необхідного стабільного фінансування;

HKP – величина непокритого кредитного ризику.

Мінімальне значення коефіцієнту *NSFR* з 01 квітня 2023 року стало 100 %, що повністю відповідає нормам законодавства ЄС.

Слід зазначити, що на практиці банками розраховується цілий ряд статистичних показників, які характеризують динаміку та структуру значень ліквідності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Система статистичних показників щодо ліквідності банків

Напрямок аналізу	Показник	Алгоритм обчислення
А	1	2
1. Аналіз динаміки ліквідності	Абсолютний приріст	$\Delta L = L_1 - L_0$, де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах. (2.12)
	Темп зростання	$T_{zp} = \frac{L_1}{L_0} 100$, де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах. (2.13)
	Темп приросту	$T_{np} = \frac{L_1}{L_0} 100 - 100$, де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах. (2.14)
	Абсолютне значення 1% приросту	$A_{\%} = \frac{\Delta L}{T_{np}}$, де ΔL – абсолютний приріст значення ліквідності; T_{np} – темп приросту значення ліквідності. (2.15)
	Середньорічний темп зростання	$\bar{T}_i = \sqrt[n]{\frac{L_n}{L_0}}$, де L_0, L_n – відповідно початковий та кінцевий рівні значень ліквідності; n – число значень ліквідності. (2.16)
2. Аналіз динаміки середнього рівня ліквідності за сукупністю банків	Індекс рівня ліквідності змінного складу	$I_{z.c.} = \frac{\sum L_1 d_1}{\sum L_0 d_0} = \frac{\bar{L}_1}{\bar{L}_0}$, де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах; d_0, d_1 – відповідно частка підрозділів банку в базовому та звітному періодах. (2.17)
	Індекс ліквідності фіксованого складу	$I_{\phi.c.} = \frac{\sum L_1 d_1}{\sum L_0 d_1}$, де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах; d_1 – частка підрозділів банку в звітному періоді. (2.18)
	Індекс ліквідності структурних зрушень	$I_{c.z.} = \frac{\sum L_0 d_1}{\sum L_0 d_0}$, де L_0 – значення ліквідності в базовому періоді; d_0, d_1 – відповідно частка підрозділів банку в базовому та звітному періодах. (2.19)
	Адитивний зв'язок між індексами	$I_{z.c.} = I_{\phi.c.} * I_{c.z.}$, де $I_{z.c.}$ – індекс змінного складу; $I_{\phi.c.}$ – індекс фіксованого складу; $I_{c.z.}$ – індекс структурних зрушень. (2.20)
3. Абсолютна зміна рівня ліквідності у розподілі банків	Абсолютний приріст (зменшення) рівня ліквідності усього у тому числі за рахунок:	$\Delta_1 = \bar{L}_1 - \bar{L}_0$, де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах. (2.21)
	- ліквідності кожного банку	$\Delta_2 = \sum L_1 d_1 - \sum L_0 d_1$, де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах; d_1 – частка підрозділів банку в звітному періоді. (2.22)
	- зміни структури	$\Delta_3 = \sum L_0 d_1 - \sum L_0 d_0$, де L_0 – значення ліквідності в базовому періоді; d_0, d_1 – відповідно частка підрозділів банку в базовому та звітному періодах. (2.23)
	Мультиплікативний зв'язок	$\Delta_1 = \Delta_2 + \Delta_3$, Δ_1 – абсолютний приріст (зменшення) рівня ліквідності усього; Δ_2 – абсолютний приріст (зменшення) рівня ліквідності за рахунок кожного банку; Δ_3 – абсолютний приріст (зменшення) рівня ліквідності за рахунок зміни структури. (2.24)

Продовження табл. 2.1

А	1	2
4. Аналіз впливу окремих факторів на динаміку ліквідності	<p>Абсолютний приріст ліквідності за рахунок:</p> <p>- зменшення боргових зобов'язань</p> <p>- зменшення активів</p> <p>Взаємозв'язок факторів</p>	<p>$\Delta L = L_1 - L_0$, (2.25) де L_0, L_1 – відповідно значення ліквідності в базовому та звітному періодах.</p> <p>$\Delta L_{б.з.} = \frac{БЗ_1 - БЗ_0}{A_{Л1}}$, (2.26) де $БЗ_0, БЗ_1$ – відповідно значення боргових зобов'язань банку в базовому та звітному періодах; $A_{Л1}$ – обсяг активів в звітному періоді.</p> <p>$\Delta L_A = \frac{БЗ_0}{A_{Л1}} - \frac{БЗ_0}{A_{Л0}}$, (2.27) де $БЗ_0$ – значення боргових зобов'язань в базовому періоді; $A_{Л1}$ – відповідно обсяг активів банку в базовому та звітному періодах.</p> <p>$\Delta L = \Delta L_{б.з.} + \Delta L_A$, (2.28) ΔL – абсолютний приріст ліквідності; $\Delta L_{б.з.}$ – абсолютний приріст ліквідності за рахунок зменшення боргових зобов'язань; ΔL_A – абсолютний приріст ліквідності за рахунок зменшення активів.</p>
5. Аналіз виконання нормативів	<p>Відносний показник відхилення реального рівня ліквідності банку від нормативного</p> <p>Абсолютний показник відхилення</p> <p>Процент відхилення становить</p>	<p>$\frac{L_6}{L_{норм}}$, (2.29) де L_6 – значення ліквідності банку; $L_{норм}$ – нормативне значення ліквідності.</p> <p>$\Delta = L_6 - L_{норм}$, (2.30) де L_6 – значення ліквідності банку; $L_{норм}$ – нормативне значення ліквідності.</p> <p>$\frac{ L_6 - L_{норм} }{L_{норм}} 100$, (2.31) де L_6 – значення ліквідності банку; $L_{норм}$ – нормативне значення ліквідності.</p>

Джерело: складено автором за даними [56].

Платоспроможність банку – це його здатність виконувати фінансові зобов'язання перед клієнтами та іншими контрагентами. Це означає, що банк має достатні ресурси, щоб виплатити всі свої зобов'язання у випадку потреби, уникнути банкрутства та зберегти довіру своїх клієнтів.

При статистичному аналізі платоспроможності банку використовуються методи та інструменти статистики для оцінки фінансової стійкості та здатності банку виконувати свої фінансові зобов'язання. Такий аналіз може містити:

- збір фінансових даних банку за певний період часу, таких як балансові звіти, звіти про прибуток та збитки, кредитні портфелі, ліквідність та інші показники;
- розробку математичних моделей, які використовуються для прогнозування майбутньої платоспроможності банку на основі наявних даних (аналіз дискримінантної функції, кластерний аналіз тощо);

– визначення потенційних ризиків, які можуть вплинути на платоспроможність банку, таких як кредитний ризик, ліквідність, ринковий ризик тощо;

– аналіз та інтерпретація отриманих результатів для прийняття рішень щодо фінансової політики банку та розробки стратегій для збереження або покращення його платоспроможності.

Існує група показників, які визначають або платоспроможність банку в цілому, або її окремі елементи.

Загальний рівень платоспроможності банку розраховується за формулою:

$$Пл_1 = \frac{K}{\sum A_i}, \quad (2.32)$$

де K – капітал банку;

A_i – загальний обсяг активів.

Загальний рівень платоспроможності банку щодо класифікованих активів розраховується за формулою:

$$Пл_2 = \frac{K}{\sum A_{кл}} = \frac{K}{\sum A_i r_i}, \quad (2.33)$$

де K – капітал банку;

$A_{кл}$ – обсяг класифікованих активів;

A_i – загальний обсяг активів;

r_i – ступень ризику.

Забезпеченість загальної суми активів власними коштами розраховується за формулою:

$$Пл_3 = \frac{BK}{\sum A_i}, \quad (2.34)$$

де BK – власні кошти банку;

A_i – загальний обсяг активів.

Забезпеченість суми класифікованих активів власними коштами розраховується за формулою:

$$Пл_4 = \frac{BK}{\sum A_{кл}}, \quad (2.35)$$

де BK – власні кошти банку;

$A_{кл}$ – обсяг класифікованих активів.

Співвідношення власних і залучених коштів банку розраховується за формулою:

$$Пл_5 = \frac{BK}{ЗК}, \quad (2.36)$$

де BK – власні кошти банку;

$ЗК$ – залучені кошти банку.

Даний показник демонструє рівень фінансово-господарської самостійності банку. Що менше його значення, то більше банк залежить як від зовнішніх джерел фінансування, так й від кредитування.

Коефіцієнт покриття (забезпечення) однієї гривні активів коштами статутного фонду розраховується за формулою:

$$Пл_6 = \frac{СФ}{\sum A_i}, \quad (2.37)$$

де $СФ$ – розмір статутного фонду;

A_i – загальний обсяг активів.

Співвідношення загального обсягу наданих кредитів і загального розміру власного капіталу банку показує, у скільки разів обсяг наданих кредитів перевищує розмір власних коштів банку. Зазначимо, що величина цього коефіцієнту нормується. Загальний обсяг наданих кредитів не може перевищувати суму власних коштів понад 8 разів. Коефіцієнт розраховують за формулою:

$$Пл_7 = \frac{Kp_{над}}{BK}, \quad (2.38)$$

де $Kp_{над}$ – загальний обсяг наданих кредитів за період;

BK – власні кошти банку.

Коефіцієнт співвідношення загальної суми наданих кредитів і статутного фонду банку. Він позначає, у скільки разів загальний обсяг наданих кредитів перевищує статутний фонд банку й розраховується за формулою:

$$Пл_8 = \frac{Kp_{над}}{CF}, \quad (2.39)$$

де $Kp_{над}$ – загальний обсяг наданих кредитів за період;

CF – розмір статутного фонду.

Коефіцієнт Кука – це показник, який є зворотним до коефіцієнта $Пл_4$. Він показує, скільки грошових одиниць власних коштів банку припадає на гривню класифікованих активів і розраховується за формулою:

$$Пл_9 = \frac{\sum A_{кл}}{BK}, \quad (2.40)$$

де $A_{кл}$ – обсяг класифікованих активів;

BK – власні кошти банку.

Перелічені показники щодо платоспроможності використовують у двох напрямках – для формулювання висновків про платоспроможність банку та її

складові й подальшого аналізу закономірностей, структури та динаміки платоспроможності.

Вивчення платоспроможності може здійснюватися в кількох напрямках залежно від мети економіко-статистичного аналізу:

- аналіз динаміки платоспроможності,
- аналіз динаміки середнього рівня платоспроможності за сукупністю банків (підрозділів банку);
- абсолютна зміна рівня платоспроможності у розподілі банків;
- аналіз впливу окремих факторів на динаміку платоспроможності;
- аналіз виконання нормативів платоспроможності.

Систему статистичних показників за допомогою яких аналізують значення платоспроможності банків представлено в табл. 2.2

Таблиця 2.2 – Система статистичних показників щодо платоспроможності банків

Напрямок аналізу	Показник	Алгоритм обчислення
А	1	2
1. Аналіз динаміки платоспроможності	Абсолютний приріст	$\Delta_{Pl} = Pl_1 - Pl_0$, (2.41) де Pl_0, Pl_1 – відповідно значення платоспроможності в базовому та звітному періодах.
	Темп зростання	$T_{zp} = \frac{Pl_1}{Pl_0} 100\%$, (2.42) де Pl_0, Pl_1 – відповідно значення платоспроможності в базовому та звітному періодах.
	Темп приросту	$T_{np} = \frac{Pl_1}{Pl_0} 100\% - 100\%$, (2.43) де Pl_0, Pl_1 – відповідно значення платоспроможності в базовому та звітному періодах.
	Абсолютне значення 1% приросту	$A_{\%} = \frac{\Delta_{Pl}}{T_{np}}$, (2.44) де Δ_{Pl} – абсолютний приріст значення платоспроможності; T_{np} – темп приросту значення платоспроможності.
	Середньорічний темп зростання	$\bar{T}_p = \sqrt[n]{\frac{Pl_n}{Pl_0}}$, (2.45) де Pl_0, Pl_n – відповідно початковий та кінцевий рівні значень платоспроможності; n – число значень платоспроможності.
2. Аналіз динаміки середнього рівня платоспроможності за сукупністю банків (підрозділів банку)	Індекс змінного складу	$I_{n.c.} = \frac{\sum Pl_1 d_1}{\sum Pl_0 d_0}$, (2.46) де Pl_0, Pl_1 – відповідно значення платоспроможності в базовому та звітному періодах; d_0, d_1 – відповідно частка підрозділів банку в базовому та звітному періодах.

Продовження таблиці 2.2

А	1	2
	<p>Індекс фіксованого складу</p> <p>Індекс структурних зрушень</p> <p>Адитивний зв'язок між індексами</p>	$I_{\phi.c.} = \frac{\sum \Pi_{l_1} d_1}{\sum \Pi_{l_0} d_1}, \quad (2.47)$ <p>де Π_{l_0}, Π_{l_1} – відповідно значення платоспроможності в базовому та звітному періодах; d_1 – частка підрозділів банку в звітному періоді.</p> $I_{c.c.} = \frac{\sum \Pi_{l_0} d_1}{\sum \Pi_{l_0} d_0}, \quad (2.48)$ <p>де Π_{l_0} – значення платоспроможності в базовому періоді; d_0, d_1 – відповідно частка підрозділів банку в базовому та звітному періодах.</p> $I_{n.c.} = I_{\phi.c.} \cdot I_{c.c.}, \quad (2.49)$ <p>де $I_{n.c.}$ – індекс змінного складу; $I_{\phi.c.}$ – індекс фіксованого складу; $I_{c.c.}$ – індекс структурних зрушень.</p>
3. Абсолютна зміна рівня платоспроможності у розподілі банків	<p>Абсолютний приріст (зменшення) рівня платоспроможності усього у тому числі за рахунок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - платоспроможності кожного банку - зміни структури <p>Взаємозв'язок показників</p>	$\Delta_1 = \overline{\Pi_{l_1}} - \overline{\Pi_{l_0}}, \quad (2.50)$ <p>де Π_{l_0}, Π_{l_1} – відповідно значення платоспроможності в базовому та звітному періодах.</p> $\Delta_2 = \sum \Pi_{l_1} d_1 - \sum \Pi_{l_0} d_1, \quad (2.51)$ <p>де Π_{l_0}, Π_{l_1} – відповідно значення платоспроможності в базовому та звітному періодах; d_1 – частка підрозділів банку в звітному періоді.</p> $\Delta_3 = \sum \Pi_{l_0} d_1 - \sum \Pi_{l_0} d_0, \quad (2.52)$ <p>де Π_{l_0} – значення платоспроможності в базовому періоді; d_0, d_1 – відповідно частка підрозділів банку в базовому та звітному періодах.</p> $\Delta_1 = \Delta_2 + \Delta_3, \quad (2.53)$ <p>Δ_1 – абсолютний приріст (зменшення) рівня платоспроможності усього; Δ_2 – абсолютний приріст (зменшення) рівня платоспроможності за рахунок кожного банку; Δ_3 – абсолютний приріст (зменшення) рівня платоспроможності за рахунок зміни структури.</p>
4. Аналіз впливу окремих факторів на динаміку платоспроможності	<p>Абсолютний приріст (зменшення) платоспроможності усього у тому числі за рахунок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - власних коштів 	$\Delta \Pi_l = \Pi_{l_1} - \Pi_{l_0}, \quad (2.54)$ <p>де Π_{l_0}, Π_{l_1} – відповідно значення платоспроможності у базовому та звітному періодах.</p> $\Delta \Pi_{лвк} = \frac{BK_1 - BK_0}{A_1}, \quad (2.55)$ <p>де BK_0, BK_1 – відповідно значення власних коштів банку в базовому та звітному періодах; A_1 – обсяг активів в звітному періоді.</p>
	<p>- активів</p> <p>Взаємозв'язок факторів</p>	$\Delta \Pi_{лa} = \frac{BK_0}{A_1} - \frac{BK_0}{A_0}, \quad (2.56)$ <p>де BK_0 – значення власних коштів банку в базовому періоді; A_1, A_0 – відповідно обсяг активів банку в базовому та звітному періодах.</p> $\Delta \Pi_l = \Delta \Pi_{лвк} + \Delta \Pi_{ла}, \quad (2.57)$ <p>$\Delta \Pi_l$ – абсолютний приріст значення платоспроможності; $\Delta \Pi_{лвк}$ – абсолютний приріст значення платоспроможності за рахунок зміни власних коштів банку; $\Delta \Pi_{ла}$ – абсолютний приріст значення платоспроможності за рахунок зміни обсягу активів.</p>
5. Аналіз виконання нормативів платоспроможності	<p>Відносний показник відхилення реального рівня платоспроможності банку від нормативного</p>	$\frac{\Pi_{лбанк}}{\Pi_{лнорм}}, \quad (2.58)$ <p>де $\Pi_{лбанк}$ – значення платоспроможності банку; $\Pi_{лнорм}$ – нормативне значення платоспроможності.</p>

Продовження таблиці 2.2

А	1	2
	Абсолютний показник відхилення	$\Delta = \text{Пл}_{\text{банку}} - \text{Пл}_{\text{норм}}$ де $\text{Пл}_{\text{банку}}$ – значення платоспроможності банку; $\text{Пл}_{\text{норм}}$ – нормативне значення платоспроможності. (2.59)
	Процент становить відхилення	$\frac{ \text{Пл}_{\text{банку}} - \text{Пл}_{\text{норм}} }{\text{Пл}_{\text{норм}}} \cdot 100,$ де $\text{Пл}_{\text{банку}}$ – значення платоспроможності банку; $\text{Пл}_{\text{норм}}$ – нормативне значення платоспроможності. (2.60)

Джерело: складено автором за даними [56].

Таким чином ми спостерігаємо, що статистичний аналіз банківської діяльності допомагає у формулюванні стратегій управління ризиками, прийнятті рішень щодо розвитку бізнесу та впливає на формулювання макроекономічної політики.

2.2. Банківський сектор в Україні в умовах глобальних викликів: економіко-статистичний аспект

Пандемія COVID-19, яка розпочалася у 2020 р., суттєво вплинула на українську банківську систему, як і на фінансові системи інших країн світу. Перед банківським сектором постали виклики, які вимагали адаптації до нових умов та швидкого реагування на зміни у фінансовому середовищі.

Національний банк України у цей час запровадив низку заходів для підтримки банківської системи, зокрема знизив облікову ставку, запровадив додаткові інструменти рефінансування та пом'якшив регуляторні вимоги для підтримки ліквідності банків.

Банківські установи запровадили програми кредитних «канікул» для фізичних осіб та бізнесу, які дозволяли тимчасово відстрочити платежі за кредитами без штрафних санкцій. Це, своєю чергою, допомогло позичальникам справлятися з тимчасовими фінансовими труднощами.

Також пандемія прискорила перехід банків до надання послуг через онлайн-канали. Багато з них активно розвивали свої цифрові платформи, щоб забезпечити

безперервний доступ до фінансових послуг для клієнтів, які перебувають під карантинними обмеженнями.

Банками надавалася підтримка малому та середньому бізнесу через кредитні програми, часто у співпраці з урядом та міжнародними фінансовими організаціями, включаючи, зокрема, кредити під низькі відсоткові ставки та програми державного гарантування кредитів.

НБУ здійснював постійний моніторинг фінансової стабільності та стану банківського сектору. Було проведено стрес-тести для оцінки стійкості банків до шоків, спричинених пандемією.

В умовах економічної невизначеності банки були змушені активно працювати з проблемними кредитами, реструктуризуючи їх та шукаючи способи зменшення кредитного ризику.

Загалом, банківська система України показала достатню стійкість до викликів, спричинених пандемією, завдяки злагодженим діям НБУ, уряду та самих банків. Впроваджені заходи сприяли підтримці фінансової стабільності, збереженню довіри до банківської системи та забезпеченню доступу клієнтів до необхідних фінансових послуг в складний період.

За офіційними даними НБУ протягом 2021 р. активи банків в Україні продовжували зростати, що було спричинене як операціями з державними цінними паперами, так і кредитуванням клієнтів. Зокрема, темпи корпоративного гривневого кредитування, хоча сповільнилися наприкінці року, залишалися найвищими за десятиліття в річному обчисленні. Роздрібні позики зросли швидко і стабільно, а іпотечні практично вдвічі швидше, ніж споживчі.

Банківські установи підтримували достатній рівень ліквідності завдяки збільшенню вкладів клієнтів. Кошти корпорацій збільшувалися швидше, ніж у фізичних осіб, що сприяло подальшій дедоларизації системи через вищі темпи зростання гривневих депозитів порівняно з валютними.

У зв'язку зі стабільним зростанням депозитів банки практично не підвищували ставки за ними наприкінці року. Низькі депозитні ставки та активне нарощення операцій призвели до рекордно високого прибутку банків, який був

удвічі вищий, ніж у 2020 р. Така висока рентабельність дозволила банкам формувати буфери капіталу, що повинно було продовжуватися й в майбутньому.

Але з 24 лютого 2022 р., коли почалися бойові дії на території України після повномасштабного наступу РФ, банківська система України зіткнулася з новими серйозними викликами, які вимагали негайної адаптації до таких умов. Банки змушені були оперативне перебудувати свою діяльність, щоб забезпечити виконання своїх зобов'язань перед клієнтами та дотримання економічних нормативів, які встановлені НБУ.

Ключові аспекти, що характеризують стан банківського сектору України під час воєнного стану:

- НБУ впровадив низку заходів для забезпечення ліквідності банківської системи, що включало пом'якшення вимог до капіталу, введення додаткових інструментів підтримки ліквідності та зниження обов'язкових резервів;

- було забезпечено безперервну роботу платіжних систем, що дозволило громадянам і бізнесу здійснювати необхідні фінансові операції;

- банківські установи активно працювали над реструктуризацією кредитів для підприємств і фізичних осіб, що постраждали від військових дій;

- державні програми кредитування, такі як «Доступні кредити 5-7-9%», були розширені та адаптовані до умов воєнного часу для підтримки малого і середнього бізнесу;

- банки посилили заходи безпеки для захисту своїх відділень, працівників та клієнтів, що включало використання цифрових технологій для дистанційного обслуговування клієнтів та мінімізацію фізичних контактів;

- НБУ та інші регулятори впровадили механізми захисту депозитів для забезпечення довіри населення до банківської системи;

- значний акцент був зроблений на розвиток цифрових послуг та мобільного банкінгу, що дозволило забезпечити безперебійне обслуговування клієнтів навіть в умовах воєнного стану;

- впроваджувалися нові фінансові технології та послуги, такі як онлайн-кредитування, електронні гаманці та інші цифрові рішення;

– НБУ та банки активно працювали над підвищенням фінансової грамотності населення, роз'яснюючи умови використання банківських послуг в умовах війни.

– було організовано регулярні інформаційні кампанії щодо змін у банківському секторі, заходів безпеки та доступних фінансових інструментів.

Розглянемо більш детально, як саме працював банківський сектор останнім часом.

Так, за офіційними даними НБУ станом на 01.01.2024 р. в Україні працювало 63 банківських установи, з них з іноземним капіталом – 26, у т. с. зі 100 % іноземним капіталом – 19 (рис. 2.3).

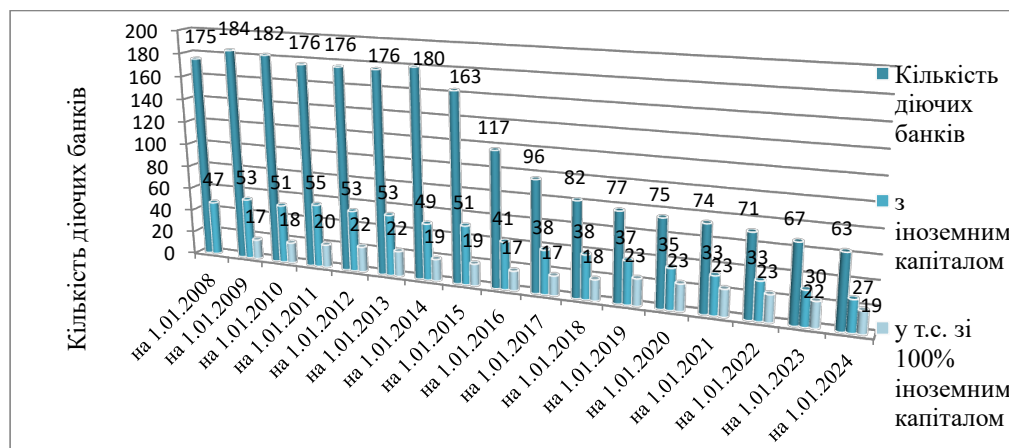

Рисунок 2.3 – Кількість комерційних банків в Україні у 2008-2024 рр.

Джерело: складено автором за даними [37].

Протягом 2022-2023 рр. в банківському секторі країни відбулися деякі зміни. За даний час було ліквідовано вісім банків: у перший рік в умовах повномасштабної тривалої війни кількість банків зменшилася на чотири невеликих установи, зокрема на дві з них із державним російським капіталом ще в лютому 2022 року; за другий – було ліквідовано ще 4 банки: «Айбокс», «Конкорд», «Форвард» та Укрбудінвеста. Але це не мало значного впливу на банківський сектор загалом, оскільки їх сумарна частка була меншою за 1 % від активів платоспроможних банків, також вони не мали поважної ваги в системі та їх втрата не суттєво вплинула на стійкість

фінансової системи. Такі події є частиною нормального функціонування банківського сектору, де відбувається природний відбір та консолідація.

Обсяги чистих активів платоспроможних банків України у 4-ому кварталі 2023 р. зросли на 11,1 %, а майже за рік – на 25,1 % і склали 2942806 млн грн. (Додаток Б)

Протягом 2023 р. спостерігалось значне зростання обсягів депозитних сертифікатів НБУ (21,1 %), зокрема тримісячних сертифікатів, які були запроваджені у квітні. Також суттєво збільшилися обсяги облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) (24,0 %). Збільшення коштів банків на рахунках у НБУ стало помітним завдяки поетапному підвищенню нормативів обов'язкового резервування за коштами клієнтів (21 %) (рис. 2.4).

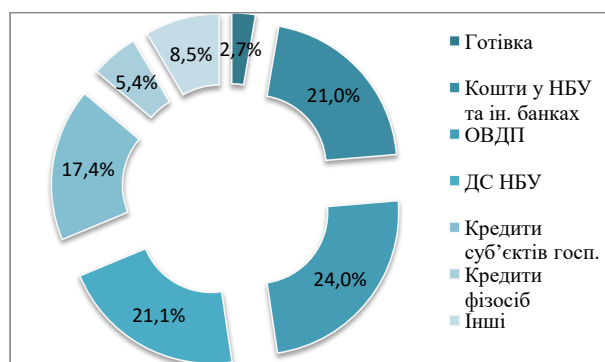

Рисунок 2.4 – Структура активів українських комерційних банків в Україні станом на 1.01.2024 (%)

Джерело: складено автором за даними [37].

Протягом 3-го та 4-го кварталів спостерігався зріст чистого гривневого корпоративного кредитного портфеля завдяки тому, що збільшувався попит. Так, у 4-му кварталі обсяг кредитів зріс на 2,7 %, а за друге півріччя вдалося майже повністю компенсувати падіння, яке було зафіксоване на початку року й становило -0,7% за рік (рис. 2.5).

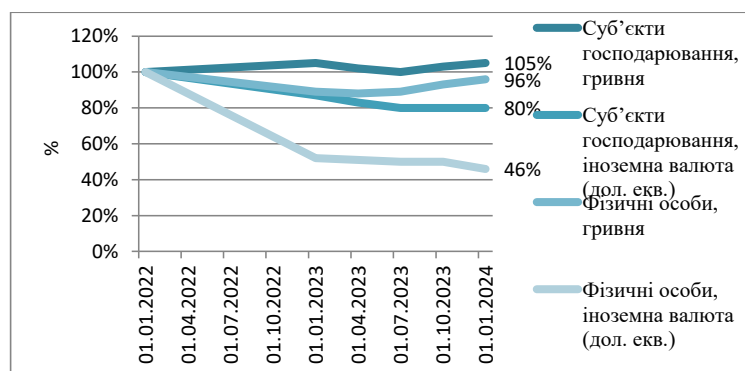

Рисунок 2.5 – Валові кредити суб'єктам господарювання та фізичним особам в Україні у 2022-2023 рр. (2021 = 100%)

Джерело: складено автором за даними [37].

Відбувалися ключові зміни у кредитуванні.

– Зростання гривневих кредитів малим та середнім підприємствам (МСП). Обсяги гривневих кредитів для МСП зросли на 6,8 % порівняно з попереднім кварталом та на 12,4 % проти 2022 р. На цей час кредити МСП складають 57 % від чистого гривневого кредитного портфеля бізнесу. Чверть з цих кредитів надані компаніям, які не входять до бізнес-груп, що свідчить про підтримку незалежних малих та середніх підприємств.

– Зміни у корпоративному кредитуванні. У 4-му кварталі зростання гривневих бізнес-кредитів відбулося переважно в українських приватних банках. Водночас ПриватБанк, який є одним з найбільших банків України, навпаки скоротив свій кредитний портфель. Щодо чистого корпоративного кредитного портфеля в іноземній валюті, то він практично не змінився за останній квартал (+0,1 % у доларовому еквіваленті), але за рік сталося скорочення на 9,8 %.

Основна тенденція динаміки коштів фізичних осіб в українських банках у 2023 р. – це їх зростання. Так, за 4-й квартал обсяги гривневих коштів фізичних осіб зросли на 7,3 %, а за рік приріст становив 20,5 %. Прискорення темпів зростання у 4-му кварталі, зокрема в грудні, було зумовлено сезонним надходженням зарплат і премій.

Відзначається рівномірне зростання коштів фізичних осіб у всіх групах банків. Найшвидше збільшення відбулося у приватних банках, де приріст склав 10,1 %. На початку 2024 р. спостерігалися традиційні сезонні відпливи коштів з рахунків фізичних осіб, але це не створює небезпек щодо стабільності фондування банків. На 6,4 % побільшали за 4-й квартал обсяги строкових гривневих депозитів. Слід виділити, що річний темп приросту роздрібних строкових вкладів став рекордним за понад десятиліття, досягнувши 37,2 %. Продовжують переважати нові строкові гривневі депозити середньої тривалості (вкладення строком від трьох до шести місяців).

Зростання коштів населення в іноземній валюті на рахунках у банках за 4-й квартал, становило 5,3 %, що є на 6 % більше порівняно з попереднім роком. Такі темпи були схожі в банківських установах усіх груп.

Щодо строкових вкладів у валюті, то вони зросли на 2,2 % за квартал, але зменшилися на 4,3 % порівняно з 2022 р. Наприкінці року, внаслідок зняття частини валютних обмежень, попит на купівлю валюти для вкладення на строкові депозити зменшився. Однак обсяги валютних строкових депозитів зростали в усіх груп банків, з особливо активним зростанням в іноземних банках, які збільшилися на 7,7% за квартал та у 2,3 р. з початку року.

Також у 4-му кварталі, збільшилися гривневі кошти суб'єктів господарювання на 17,8 %, що становить зростання на 50,8 % за рік. Найбільш значні припливи коштів були зафіксовані у державних і приватних банках, де зростання перевищило 20 % за квартал. Щодо коштів бізнесу в іноземній валюті, їх зростання було помірнішим – 3,2 % за квартал. Варто відзначити, що зростання спостерігалось тільки в державних та приватних банках, де воно становило 11,2 % та 9,1 % відповідно.

Шостий квартал поспіль зменшувався рівень доларизації депозитів і склав 31,5 %.

Простежимо, які зміни відбувалися у 2023 р. в Україні щодо операцій з платіжними картками. Офіційні дані свідчать, що більшість таких операцій були безготівковими, попри тому, що продовжувалася повномасштабна війна.

Зазначимо, що за останні 10–15 років кредитні карти стали значно більш поширеними й доступними. Розвиток фінансових технологій сприяв поширенню цього зручного інструменту. Кредитні карти дозволяють людям зручно здійснювати покупки, не несучи з собою готівку, що зменшує ризик крадіжки.

Крім того, кредитні карти можуть бути корисними для побудови кредитної історії, яка може бути важливою для отримання кредитів на майбутнє. Багато студентів використовують кредитні карти як засіб для встановлення кредитної історії ще на ранніх етапах свого фінансового життя.

Проте важливо пам'ятати, що кредитні карти потребують обачливого користування, оскільки неправильне використання може призвести до накопичення боргів і проблем з кредитною історією. Тому важливо використовувати їх відповідально, розуміючи умови кредитування та регулярно розраховуючи борги. Отже, протягом 2023 р. кількість операцій з використанням платіжних карток, які емітовані українськими банками та фінансовими установами, складала 7912,5 млн, а їхня загальна сума – 6140,8 млрд грн. В Україні із них було здійснено 91,9 % від кількості та 90,4 % від суми всіх операцій з картками. У довоєнному 2021 р. частка операцій за кордоном становила 3,8 % від кількості та 3,7 % від суми всіх операцій з картками. Проте, у 2023 році ці показники зросли до 8,1 % від кількості та 9,6 % від суми. Таке збільшення можна пояснити тим, що багато українців через війну, вимушено покинули Україну. Так, за даними ООН, на цей час за кордоном перебуває майже 6,5 млн українських вимушених переселенців.

Таким чином, загалом в Україні та за кордоном було зроблено 7397,2 млн безготівкових операцій на суму 3980,0 млрд грн. Частка безготівкових операцій із використанням платіжних карток за сумою за рік досягла 65 % у загальній сумі операцій із платіжними картками, що є зростанням порівняно з показником у 61 % за довоєнний 2021 р. Щодо частки безготівкових операцій за кількістю, то вона становить 93,5%, що також є збільшенням порівняно з 90,1% за 2021 р.

Висока частка безготівкових операцій та їхнє постійне зростання свідчать про ефективність та надійність платіжної інфраструктури України. Це є важливим сигналом про забезпечення безперебійного та сталого обслуговування безготівкових

операцій з платіжними картками. Високий рівень довіри українців до безготівкових розрахунків підтримується завдяки надійності та широкому доступу до цифрових платіжних послуг.

Розглянемо деякі важливі тенденції щодо розподілу безготівкових операцій в Україні за їхніми видами у 2023 р.

Розрахунки в торговельній мережі – вид операцій який є найбільш поширеним за кількістю, становлячи майже 70 % усіх безготівкових операцій. Свідчить це про широке використання платіжних карток для повсякденних покупок і оплати товарів та послуг в магазинах та інших торговельних закладах й демонструє зручність та популярність безготівкових операцій серед населення (рис. 2.6).

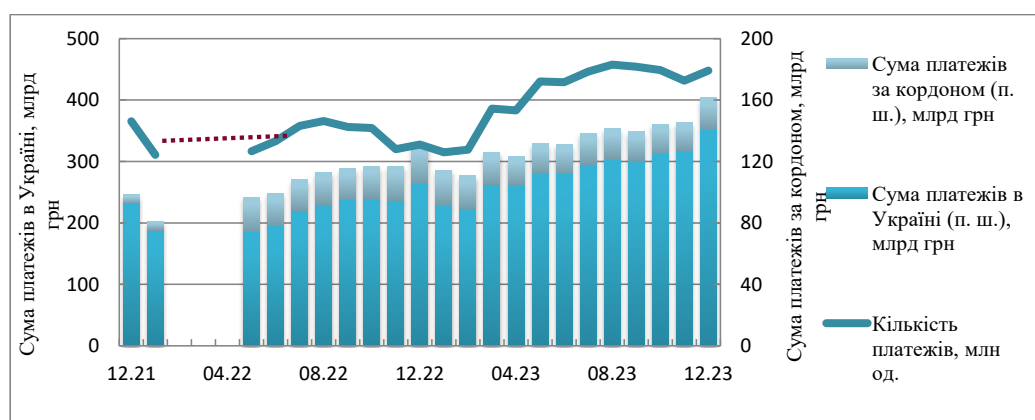

Рисунок 2.6 – Розрахунки платіжними картками в торговельній мережі в Україні у 2021-2023 рр.*)

*) Упродовж лютого – квітня 2022 року статистичні дані не збиралися

Джерело: складено автором за даними [37].

Перекази з картки на картку. Хоча кількість таких операцій чимало менша, ніж у випадку розрахунків в торговельній мережі, їхня сума є значною, становлячи 37,1 % від усіх безготівкових операцій. Це може вказувати на використання платіжних карток для переказів коштів між особистими рахунками, а також для розрахунків з родиною та друзями.

Загалом, обидва види безготівкових операцій свідчать про те, що зростає популярність та розповсюдженість безготівкових технологій у суспільстві, а також про зручність та ефективність їх використання для різних цілей, від повсякденних покупок до фінансових переказів.

Оплата товарів і послуг в інтернеті у 2023 р. відігравала значну роль в системі безготівкових операцій із платіжними картками в Україні. За кількістю операцій, оплата товарів і послуг в інтернеті становила 18 % від усіх безготівкових операцій із платіжними картками, що свідчить про те, що зростає популярність онлайн-шопінгу та зручність безготівкових платежів через інтернет. За сумою, оплата товарів і послуг в інтернеті складала 16 % від усіх безготівкових операцій із платіжними картками, що означає значний обсяг грошових переказів через інтернет для покупок різноманітних товарів та послуг. У цілому, такі цифри свідчать про тенденцію до зростання електронної комерції та зручності безготівкових операцій через Інтернет у споживачів в Україні.

Залежно від типу операції середня сума однієї операції у 2023 р. в Україні відрізняється.

Так, середня сума однієї операції у торговельній мережі склала 325 грн, що значно більше, ніж у 2021 р. (238 грн). Її зростання може вказувати на зріст вартості товарів та послуг, які придбають у торговельних закладах, або на зміну споживчих звичок на користь дорожчих товарів.

З переказу з картки на картку середня сума однієї операції становила 1972 грн. Це також збільшилося порівняно з попереднім періодом (1512 грн у 2021 р.), що може свідчити про зростання обсягу грошових переказів.

Середня сума однієї операції з оплати товарів та послуг у мережі Інтернет склала 490 грн. Збільшення порівняно з 2021 р. (395 грн), що може вказувати на зростання середньої вартості покупок онлайн або про більш активну участь споживачів у онлайн-торгівлі.

Такі дані вказують на різноманітні тенденції у використанні безготівкових операцій в Україні та на зміни в споживчій поведінці та економічних умовах.

Дослідимо ринок банківських карток в Україні. Так, у 2023 р. кількість активних платіжних карток зросла на 12,6 %, досягнувши 52,12 млн од., порівняно з 46,30 млн од. попереднього року. Зокрема, у 4-му кварталі 2023 р. їх кількість збільшилася на 2,16 млн од., що становить зростання на 4,3 % (рис. 2.7).

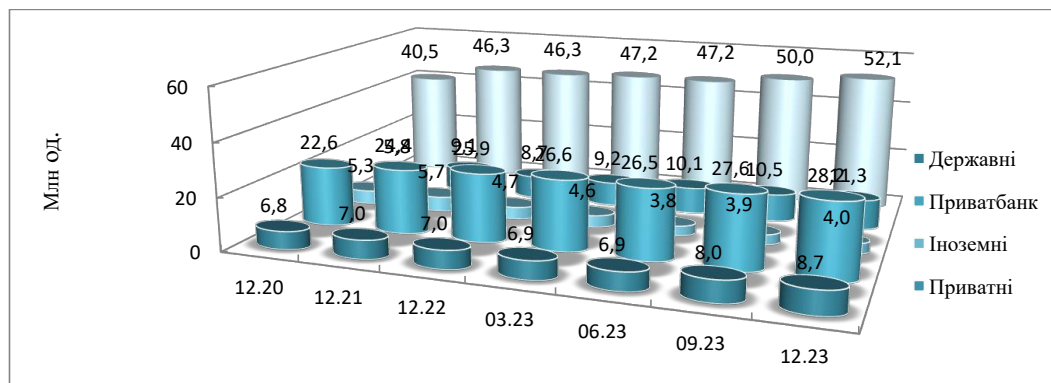

Рисунок 2.7 – Кількість активних платіжних карток за групами банків в Україні у 2020-2023 рр.

Джерело: складено автором за даними [37].

Зростання кількості карток, емітованих приватними українськими банками, на 29,2 % до 11,30 млн од. свідчить про зростання популярності цих банків серед споживачів. Таке збільшення може бути спричинене різноманітними факторами, такими як розширення мережі банківських послуг, введення нових привабливих умов для користувачів карток або ефективна маркетингова стратегія.

З іншого боку, зменшення кількості карток банків з іноземним капіталом на 15,7 % до 3,97 млн од. може відображати зміни в стратегії цих банків або загальну конкуренцію на ринку. Можливо, деякі іноземні банки звужують свою діяльність або змінюють фокус своєї діяльності в Україні.

За четвертий квартал найбільший приріст карток спостерігався у приватних і державних банках: відповідно 0,82 млн од. та 0,64 млн од. Зокрема, ПриватБанк зумів збільшити їх кількість на 0,60 млн од., що свідчить про активну стратегію росту цього банку в галузі карткових послуг.

Водночас банки з іноземним капіталом зафіксували менший приріст на кількість карток – лише на 0,10 млн од., що може вказувати на меншу активність таких банків у залученні клієнтів або на їхню стратегічну переорієнтацію в контексті ринкових умов.

Додатково, статистика НБУ, яка фіксує 8,2 тис. платіжних карток, емітованих «НоваПей» на кінець 2023 р., свідчить про появу нового учасника на ринку, який може конкурувати з банками, що існують.

Щодо динаміки розвитку банкоматної мережі в Україні, то за рік сектор наріс на 0,86 тис. банкоматів, до загальної кількості 29,14 тис. Такий ріст був забезпечений переважно державними банками, які збільшили мережу на 1,02 тис. пристроїв, до 24,01 тис., зокрема ПриватБанк збільшив свою мережу на 0,47 тис., до 17,32 тис. (рис. 2.8).

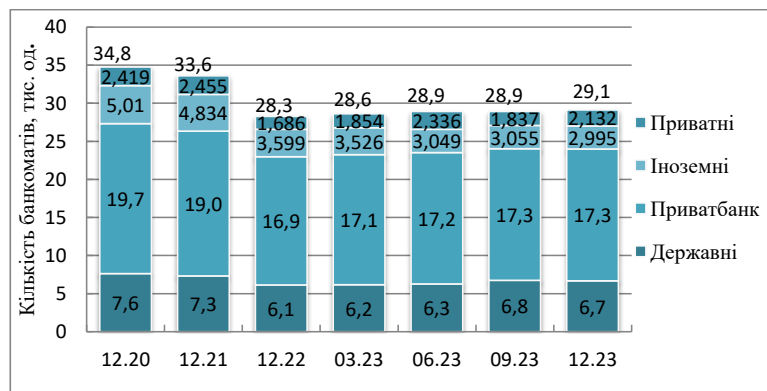

Рисунок 2.8 – Кількість банкоматів банків в Україні у 2020-2023 рр.

Джерело: складено автором за даними [37].

Частка державних банків у секторі зросла з 81,3 % до 82,4 %, що указує на їхню активну стратегію розширення мережі банкоматів. Хоча частка ПриватБанку у загальній кількості банкоматів зменшилася з 59,6 % до 59,4 %, це відбулося на тлі загального збільшення мережі банкоматів у секторі.

Приватні українські банки також збільшили свою банкоматну мережу на 0,45 тис., до 2,13 тис., що може вказувати на їхню стратегію розширення послуг для

клієнтів. Однак, банки з іноземним капіталом скоротили свою мережу на 0,60 тис., до 3,00 тис.

Згідно з оглядом Національного банку, мережа POS-терміналів в Україні за 2023 р. зросла на 101 тис. одиниць, до 469,4 тис. ПриватБанк відзначається як лідер у цьому рості, збільшивши кількість своїх POS-терміналів на 67,6 тис., що є результатом, який вражає (рис. 2.9).

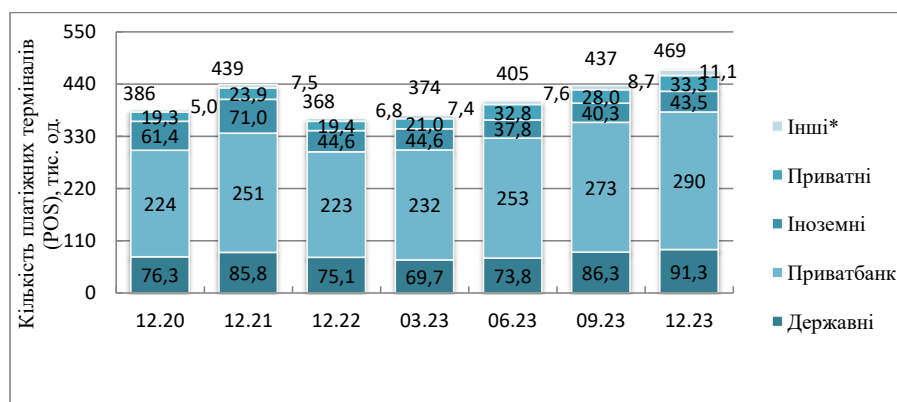

Рисунок 2.9 – Кількість платіжних терміналів (POS) в Україні у 2020-2023 рр.

*) До 01.10.2023 дані Укрпошти, після – Укрпошта та НоваПей.

Джерело: складено автором за даними [37].

За даними регулятора, активне зростання спостерігалось також у державних і приватних українських банках, тоді як банки з іноземним капіталом скоротили кількість своїх POS-терміналів, що свідчить про зміну стратегій учасників ринку та їхню адаптацію до перемін в умовах конкуренції.

Таким чином, економіко-статистичне дослідження банківської діяльності в Україні під час воєнного стану важливе для з'ясування впливу конфлікту на фінансову систему країни.

Всупереч складним умовам, банківська система України продемонструвала значну стійкість та змогла адаптуватися, підтримуючи економіку та бізнес через активне кредитування, особливо малих та середніх підприємств.

2.3. Модель стрес-тестування як інструмент виявлення системних ризиків у банківській системі

Банківський ризик – це можливість зазнати фінансових втрат або негативних результатів внаслідок непередбачуваних подій, які виникають у зв'язку з банківською діяльністю.

Тому стрес-тестування відіграє ключову роль у виявленні системних ризиків у банківській системі. Особливо в контексті фінансових установ, стрес-тестування дозволяє оцінити, які саме наслідки можуть мати негативні економічні події або стресові сценарії для банківської системи в цілому, окремих банків, а також їх клієнтів та контрагентів.

Головна перевага стрес-тестування полягає в його здатності до прогнозування можливих змін та реакцій на них ще до того, як вони стануть критичними або спричиняти серйозні наслідки. Дозволяючи суб'єктам, таким як банки, підготуватися та приймати вчасні заходи для мінімізації ризиків, стрес-тестування допомагає попередити потенційні кризові ситуації та забезпечує більш ефективне управління ризиками.

Завдяки процесу стрес-тестування можна розглядати різні сценарії та оцінювати їхні наслідки на фінансову стійкість та роботу системи, що дає можливість здійснювати належне планування та приймати рішення на основі підготовлених стратегій управління ризиками.

Крім того, стрес-тестування допомагає створити механізми для виявлення слабких місць у діяльності суб'єктів та системи в цілому, що, своєю чергою, дозволяє вживати вчасних заходів для їхнього усунення або зменшення негативного впливу.

Існують певні підходи до проведення стрес-тестування:

- за метою (відображено на рис. 2.10);

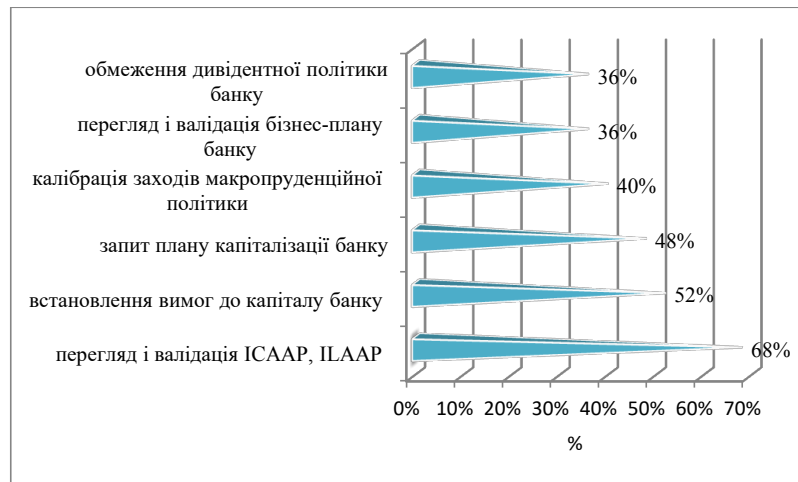

Рисунок 2.10 – Підхід до проведення стрес-тестування за метою
Джерело: складено автором за даними [40].

– за частотою проведення:

- раз в рік;
- раз в два роки;
- раз в три роки і рідше;

– кількість сценаріїв:

обов’язково є базовий плюс:

- один;
 - два;
 - три і більше (окремі для кожного виду ризиків);
- горизонт прогнозування (представлено на рис. 2.11);

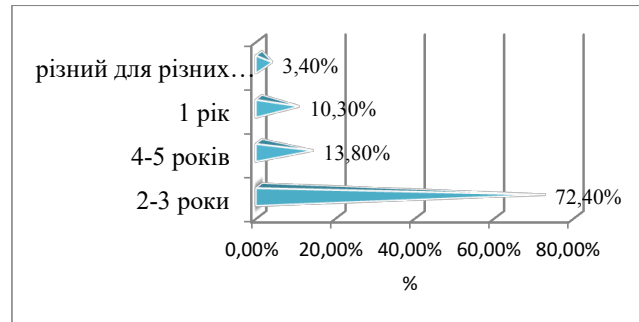

Рисунок 2.11 – Підхід до проведення стрес-тестування за горизонтом прогнозування

Джерело: складено автором за даними [40].

– за форматом комунікації результатів (рис. 2.12).

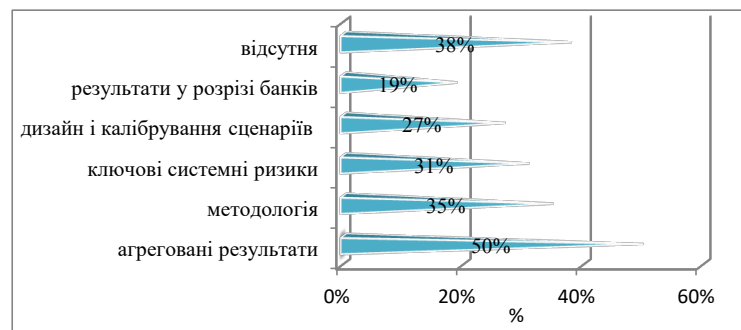

Рисунок 2.12 – Підхід до проведення стрес-тестування за форматом комунікації результатів

Джерело: складено автором за даними [40].

Отже, стрес-тестування є важливим інструментом для забезпечення стійкості та надійності системи на передкризових етапах та під час кризових ситуацій. Його широке використання почалося після фінансової кризи 2008 року, коли багато банків і фінансових установ виявили себе нездатними витримати стресові ситуації. Оцінка їхньої стійкості в різних економічних сценаріях допомагає уникнути подібних проблем у майбутньому та зберегти фінансову стабільність.

Як свідчить міжнародна практика існують різноманітні види стрес-тестування як на мікро-, так й на макрорівні (рис. 2.13).

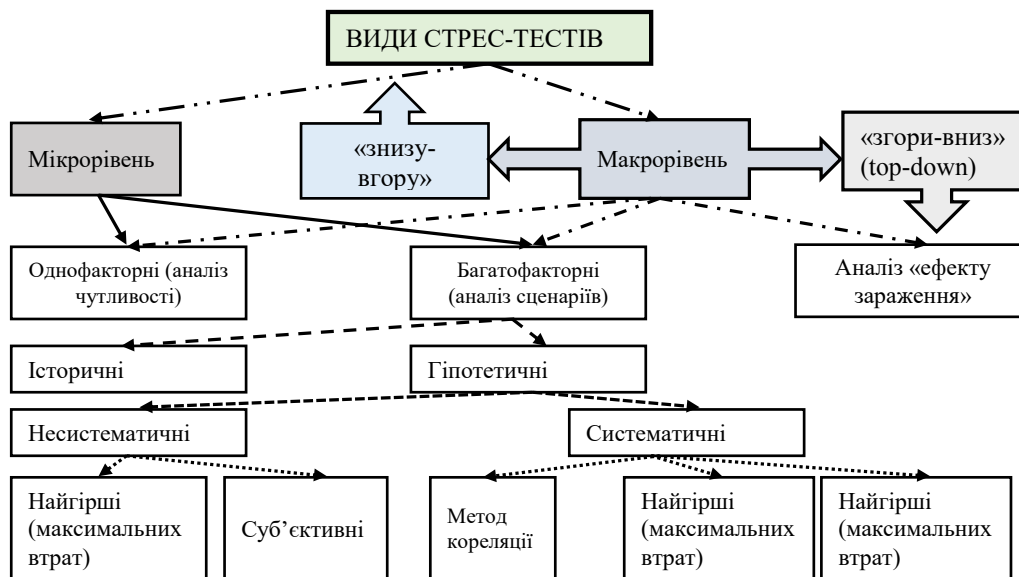

Рисунок 2.13 – Види стрес-тестування

Джерело: складено автором за даними [58].

Основні елементи стрес-тестування в банківській системі.

1. Сценарії стресу. Вони описують негативні події або умови, такі як економічні кризи, стрибки процентних ставок, зниження цін на активи тощо.

2. Методика тестування. Охоплює моделювання впливу стресових сценаріїв на різні аспекти діяльності банків, такі як кредитний портфель, ліквідність, капітал та прибутковість.

3. Оцінка наслідків. Після моделювання стресових сценаріїв проводиться оцінка впливу на фінансові показники банків, їхню здатність витримати стрес та реакція на це.

4. Плани дій. На основі результатів стрес-тестування розробляються плани дій для зменшення системних ризиків, включаючи капіталізацію, реорганізацію портфеля, політику кредитування тощо.

5. Звітність та взаємодія з регуляторами. Результати стрес-тестування зазвичай подаються регуляторам для оцінки стійкості банківської системи та вжиття відповідних заходів.

У цілому, стрес-тестування допомагає банкам та регуляторам краще розуміти ризики та готуватися до непередбачених економічних умов, забезпечуючи більшу стійкість та надійність банківської системи.

Національним банком України з 1 січня 2018 р. було розроблено Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках країни. Вони спрямовані на визначення підходів до оцінки стабільності банку за межами нормального операційного процесу та встановлення ступеня витривалості у разі виникнення екстремальних подій й здійснюється кожного року станом на 1 січня.

Існує структура моделі регулярної оцінки стійкості як основна модель (2.14).

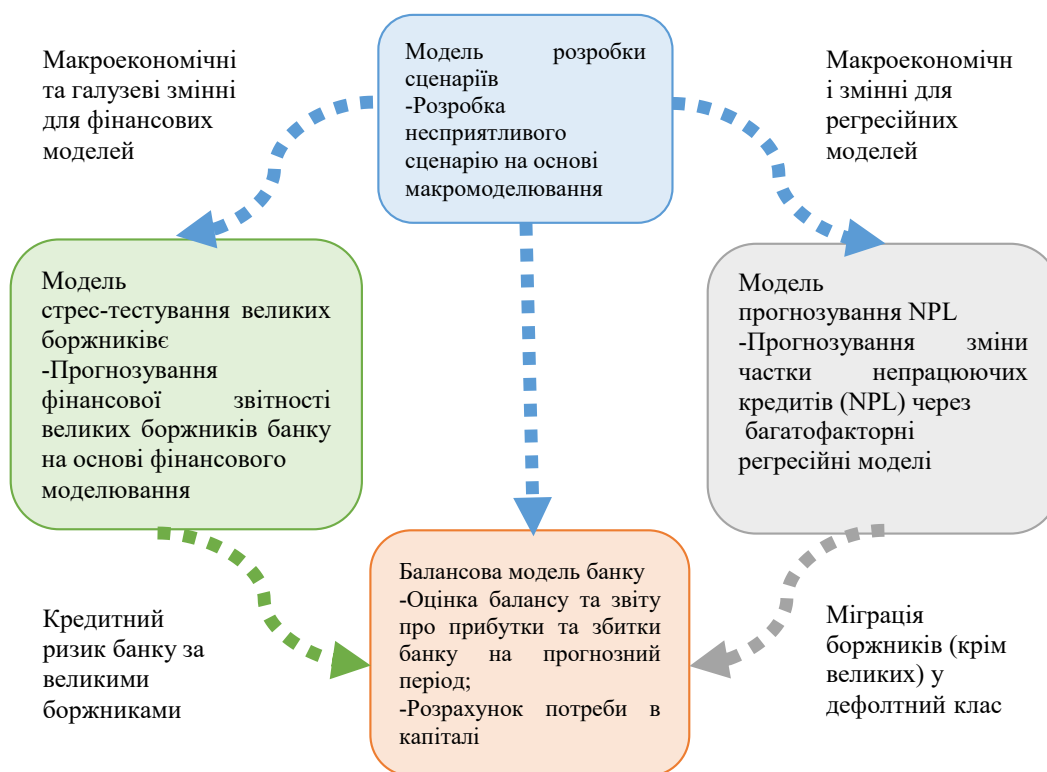

Рисунок 2.14 – Структура моделі регулярної оцінки стійкості

Джерело: складено автором за даними [40].

Також окремі банківські установи можуть використовувати власні методики стрес-тестування (ліквідності, достатності капіталу та ризику кредитного портфеля банку). На рис. 2.15 представлено банківські ризики, за якими банки можуть проводити стрес-тестування.

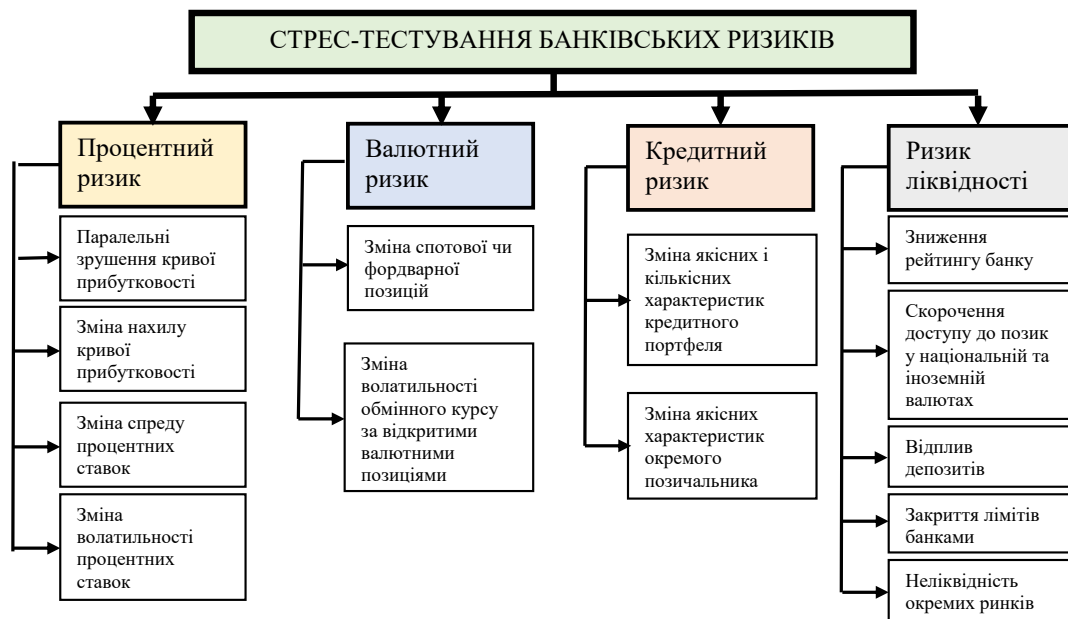

Рисунок 2.15 – Банківські ризики, за якими може проводитися стрес-тестування

Джерело: складено автором за даними [58].

Оцінка стійкості проводиться НБУ у три етапи (рис. 2.16).

Оцінка кредитного ризику банку в моделі стрес-тестування здійснюється наступним чином:

– для кредитів, які надані великим боржникам (юридичним особам) та інших активів, що належать великим боржникам на індивідуальній основі, проводиться детальна індивідуальна оцінка кредитного ризику, тобто кожний кредит або актив буде оцінюватися окремо для визначення його потенційного ризику для банку;

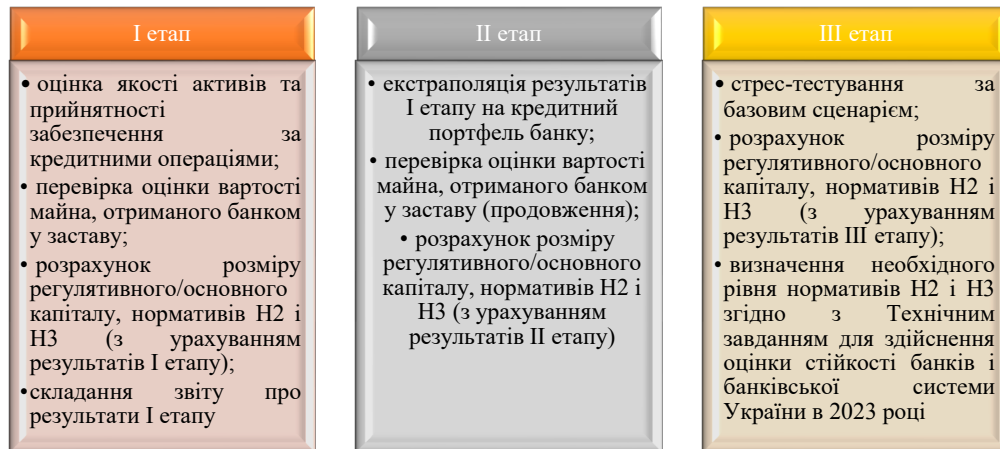

Рисунок 2.16 – Етапи оцінки стійкості банківських установ України

Джерело: складено автором за даними [40].

– у випадку інших кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, оцінка кредитного ризику проводиться на портфельній основі. Таким чином кредити поділяються на сегменти (наприклад, за видом позичальників, галузям економіки тощо), і ризик за кожним сегментом прогнозується як цілісна частина портфеля кредитів. Даний підхід дозволяє банку оцінити загальний ризик свого кредитного портфеля.

Зазначимо, що під час другого етапу оцінки стійкості банку проводиться екстраполяція результатів: дані, що існують використовуються для прогнозування майбутнього кредитного ризику. Якщо вони показують збільшення кредитного ризику, то це відображається шляхом пропорційного збільшення кредитного ризику для працюючих кредитів відповідного сегмента для юридичних та фізичних осіб. Для відповідних кредитів збільшується коефіцієнт ймовірності дефолту (PD), який визначає ймовірність того, що позичальник не зможе виплатити свій кредит. Збільшення PD відображає підвищений ризик для банку у випадку неплатоспроможності позичальника.

Врахування результатів верифікації вартості заставного майна банку є важливим аспектом оцінки кредитного ризику. Воно допомагає забезпечити банку достатній заставний капітал у разі неплатоспроможності позичальників. Все це дозволяє банкам адекватно оцінювати й управляти своїм кредитним ризиком для забезпечення стійкості та надійності їхнього бізнесу.

На рис. 2.17 представлено модель стрес-тестування.

Рисунок 2.17 – Модель стрес-тестування банківських установ України

Джерело: складено автором за даними [49].

Як сказано у Рішенні «Про внесення змін до Технічного завдання для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році» «Національний банк використовує дані опитувань банків про параметри оцінки кредитного ризику за Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – PD-статистика) для прогнозування частки непрацюючих кредитів (клас 10 – для ЮО, клас 5 – для ФО) (далі – NPL) у сегментах інших кредитів ЮО та кредитів ФО для кожного року прогнозного періоду» [49].

Таким чином, PD-статистика буде визначати в кожному сегменті оцінені коефіцієнти ймовірності дефолту в кредитному портфелі в періоді, який прогнозується. Оцінка коефіцієнта ймовірності дефолту для кожного сегмента застосовуватиметься до фактичної суми EAD кредитів PL банку станом на звітну дату в кожному сегменті. У періоді, що прогнозується, частка кредитів NPL буде розраховуватися за такою формулою:

$$\%NPL_{i,t} = \%NPL_{i,t-1} + DR_{i,t} \cdot \%PL_{i,t-1}, \quad (2.61)$$

де $\%NPL_i$ – частка NPL у кредитному портфелі банку в сегменті i (у періоді t або $t-1$);

$\%PL_i$ – частка PL у кредитному портфелі банку в сегменті i (у періоді t або $t-1$);

$DR_{i,t}$ – прогнозний коефіцієнт ймовірності дефолту для сегмента i між $t-1$ та t відповідно до даних таблиці 2.3;

t – порядковий номер прогнозного періоду.

Таблиця 2.3 – Прогнозні коефіцієнти ймовірності дефолту (%)

№ з/п	Сегмент	Валюта	Прогнозні періоди (роки)		
			1-й	2-й	3-й
1	Інші кредити юридичних осіб	Національна	5,9	4,2	4,2
2		Іноземна	6,9	3,2	3,2
3	Кредити фізичних осіб під заставу нерухомості чи транспортних засобів	Національна	7,3	2,9	2,9
4		Іноземна	100,0	0,0	0,0
5	Інші кредити фізичних осіб	Національна	10,6	7,3	7,3
6		Іноземна	100,0	0,0	0,0

Джерело: складено автором за даними [49].

Оскільки воєнний час має свої виняткові аспекти, які відрізняються від мирного періоду, то стрес-тестування також матиме деякі наступні особливості:

– використовується лише базовий сценарій, який відповідатиме поточному макроекономічному прогнозу, а несприятливий не буде використовуватися;

– у банківських установ буде час на поновлення капіталу, якщо виникне така потреба – 2 роки від завершення оцінки (відновлення капіталу буде відбуватись користуючись з прибутків від поточної діяльності);

– оцінка буде проводитися не на початок року, а станом на 1 квітня, бо слід дочекатися стабілізації ситуації після масованих ракетних обстрілів та подолання їх наслідків;

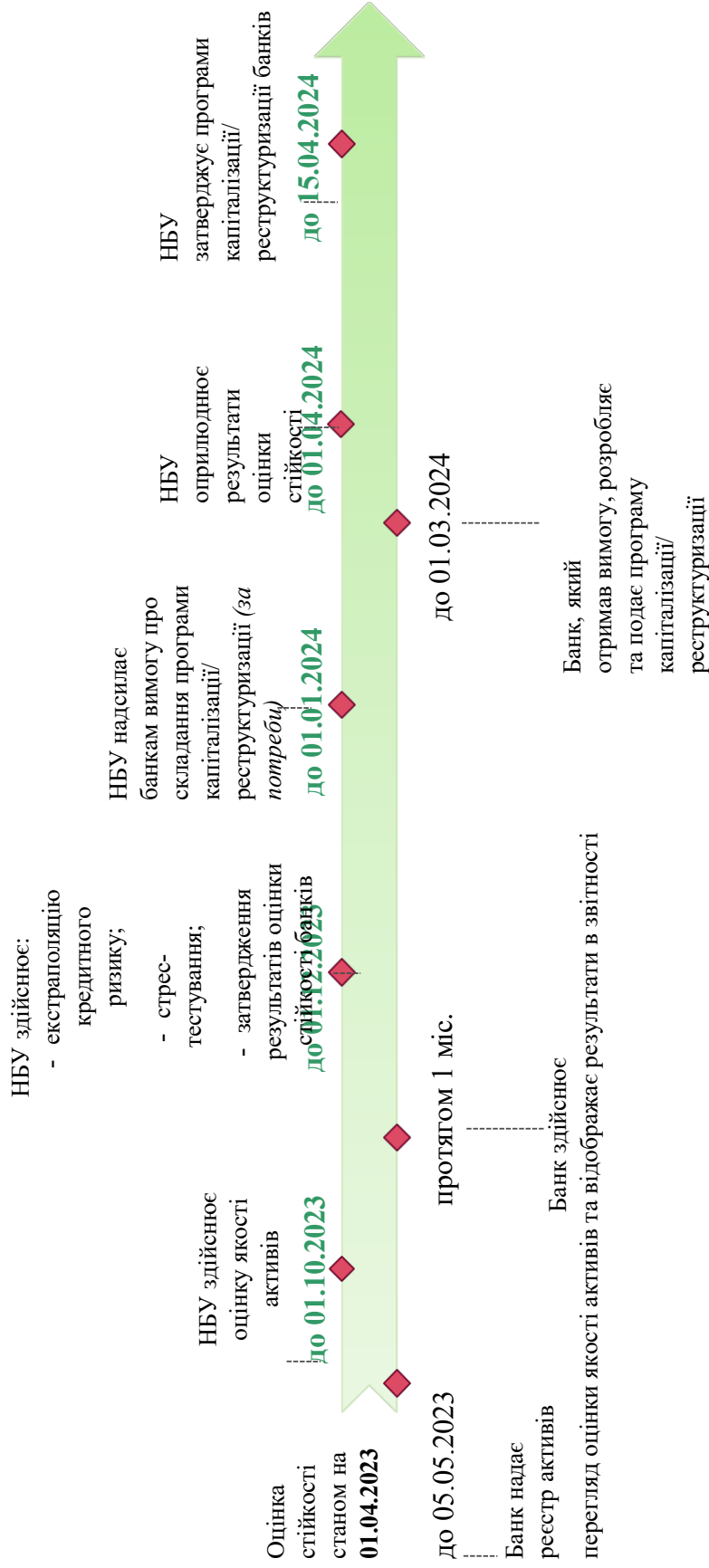

Рисунок 2.18 – Графік проведення стрес-тестування 20 банків України у 2023-2024 рр.

Джерело: складено автором за даними [38].

– оцінка буде проводитися тільки у 20 банках, які є лідерами ринку, оскільки фокус на них може дати важливі відомості про тенденції та динаміку банківської системи в цілому. Саме вони контролюють значну частину активів банківської системи (90 %) та можуть бути індикатором для загальної стабільності та ефективності сектору;

– НБУ здійснює оцінку на всіх етапах. Передбачається, що у 2024 р. буде поновлена оцінка якості активів за безпосередньою участю незалежних експертів. У НБУ є з МВФ стратегічні угоди з цього питання. Складаються графіки проведення стрес-тестування (рис. 2.18).

Моделювання кредитного ризику може здійснюватися в різних ситуаціях (рис. 2.19).

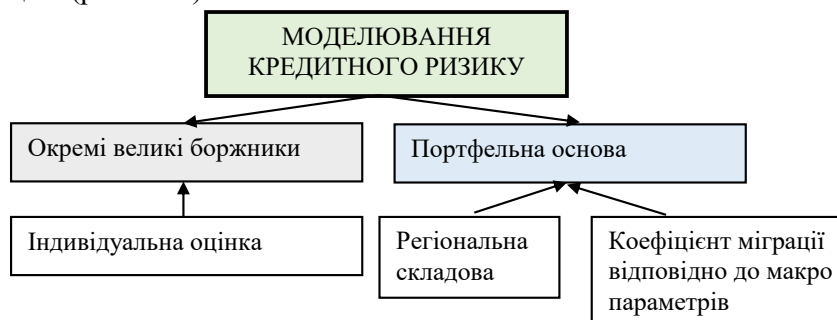

Рисунок 2.19 – Моделювання кредитного ризику на III етапі

Джерело: складено автором за даними [38].

Індивідуальне моделювання кредитного ризику для великих боржників юридичних осіб є ефективним способом щодо оцінки ризику, оскільки вони можуть мати значний вплив на фінансову стабільність банку. Індивідуальний підхід дозволяє краще оцінити ризик і вжити відповідні заходи управління ризиками.

Для менших кредитів або кредитів фізичних осіб, портфельний підхід може бути більш ефективним, оскільки він дозволяє групувати кредити за спільними характеристиками та оцінювати ризик на рівні портфеля.

Оцінка відсотка міграції до кредитів, що не працюють за макроекономічними прогнозами є важливою для прогнозування ризику та

розробки стратегій управління кредитним портфелем в умовах змін на макроекономічному рівні.

Для тимчасово окупованих територій буде мати місце припущення про 100 % PD та 100 % втрату у разі дефолту, що відповідає консервативним підходам і допомагає банку забезпечити достатні резерви на випадок можливих втрат.

Так, наприклад, Національним банком у 2023 році була здійснена оцінка стійкості АТ «ПУМБ» за трьома етапами, включно із застосуванням стрес-тестування за базовим макроекономічним сценарієм із використанням моделі стрес-тестування НБУ. За результатами трьох етапів оцінки стійкості необхідні рівні нормативів достатності регулятивного капіталу (Н2) та достатності основного капіталу (Н3) АТ «ПУМБ» є такими, що відповідають нормативним значенням цих нормативів, установлених НБУ. (Додаток В)

Таким чином, за результатами оцінки стійкості в 2023 році АТ «ПУМБ» не потребує складання програми капіталізації/реструктуризації. Банк має суттєвий запас стійкості. Поточні нормативи Н2 та Н3 АТ «ПУМБ» перевищують установлені нормативні вимоги НБУ більш ніж в 2 рази.

Висновки до розділу 2

Банківська діяльність відіграє важливу роль у фінансовій системі та економічному розвитку. Банки виступають основними посередниками у процесі розподілу фінансових ресурсів, забезпечуючи позики та кредити підприємствам та домогосподарствам, що дозволяє підтримувати роботу бізнесу, забезпечувати розвиток нових проєктів та стимулювати інвестиційну активність.

Метою статистичного аналізу банківської діяльності є отримання об'єктивних даних та висновків про різні аспекти функціонування

банківських установ, забезпеченні інформаційної бази для прийняття обґрунтованих рішень на різних рівнях, що сприяє стабільності та розвитку фінансової системи в цілому.

В даному розділі досліджено такі напрямки статистичного аналізу та системи статистичних показників:

- кредитної діяльності – допомагає банкам оцінити ефективність їхньої кредитної політики, управляти кредитними ризиками та приймати обґрунтовані рішення з питань розвитку бізнесу;

- ліквідності банків – полягає в тому, щоб забезпечити готовність банку виконувати свої фінансові зобов'язання вчасно та ефективно;

- платоспроможності банку – допомагає оцінити ризики та приймати обґрунтовані рішення у сфері фінансів.

Також ми проаналізували розвиток банківського сектору в Україні під час пандемії COVID-19 та воєнного стану за наступними питаннями:

- кількість комерційних банків в Україні у 2008-2024 рр.;
- обсяги чистих активів платоспроможних банків України та їх структура;
- зміни у кредитуванні;
- тенденція щодо динаміки коштів фізичних осіб в українських банках (зростання);
- зміни, які відбувалися протягом цього часу щодо операцій з використанням платіжних карток;
- розвиток банкоматної мережі в Україні та мережі POS-терміналів.

Такі дані є важливими для розуміння стратегій розвитку різних банківських гравців в Україні та їхнього впливу на конкурентну ситуацію на ринку банківських послуг.

Приділено увагу такому важливому питанню сучасності, як стрес-тестування банківських установ. Розглянуто модель стрес-тестування як інструменту виявлення системних ризиків банків: види, елементи та етапи оцінки стійкості банківських установ України.

Вивчено саме модель стрес-тестування банків та прогнозні коефіцієнти ймовірності дефолту в країні.

Все це дозволяє банку ефективно управляти кредитним ризиком в різних умовах та забезпечити стійкість та надійність свого портфеля кредитів.

РОЗДІЛ 3

РЕЙТИНГУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

3.1. Рейтингові оцінки діяльності банківських установ

Банківські установи відіграють важливу роль у фінансовій системі будь-якої країни, забезпечуючи доступ до фінансових послуг, кредитів, зберігання грошей та інвестицій. Знання найбільш надійних і стабільних банків є важливим як для приватних осіб, так і для бізнесу, оскільки вони визначають, де найбезпечніше зберігати свої фінансові активи та з якими банками працювати.

Розглянемо деякі методики банківських рейтингів, які існують в країні.

Під банківським рейтингом зазвичай розуміють оцінку фінансової стійкості та надійності банківської установи, яка може включати різні аспекти, такі як фінансові показники, ризиковий профіль, ринкова позиція, якість управління та регуляторна середовище.

Надійність банку – це його здатність забезпечувати безпеку та стабільність фінансових послуг для своїх клієнтів у будь-якій ситуації, тобто банк повинен мати достатній капітал та резерви для покриття вкладів клієнтів, а також ефективні системи управління ризиками, щоб уникнути фінансових проблем та збитків. Надійний банк також забезпечує високий рівень обслуговування клієнтів і дотримується відповідних стандартів безпеки й конфіденційності даних.

Щоб банківський рейтинг задовольняв інформаційні потреби споживачів, він повинен відповідати наступним вимогам:

- прозорість (рейтинг повинен бути представлений у формі, яка легко сприймається споживачами, і містити чітке пояснення критеріїв та методології оцінки);

- оцінка банку базується на об'єктивних критеріях та незалежних даних, а не на особистих думках або інтересах рейтингового агентства;
- рейтинг відображує реальну фінансову стійкість та надійність банку, його оцінка повинна бути обґрунтованою та підтриманою відповідними аналітичними даними;
- рейтинг повинен бути оновлюваним на регулярній основі, щоб відображати поточну ситуацію та зміни в діяльності банку;
- споживачам може бути корисним мати можливість порівнювати рейтинги різних банків, щоб обрати найбільш надійного партнера для своїх фінансових потреб;
- оцінка надає контекстуальну інформацію про причини та наслідки оцінки, допомагаючи споживачам зрозуміти, що означають різні рівні рейтингів і як вони можуть вплинути на їх фінансові рішення.

Відповідність цим вимогам допоможе забезпечити, що банківський рейтинг буде корисним інструментом для споживачів у прийнятті їх фінансових рішень.

Дослідимо рейтингову систему CAMELSO, яка розширює стандартну систему CAMEL, додавши до неї ще один компонент, що відображає стійкість банку до ризику операційної безпеки (S – Safety and Soundness) й почала застосовуватися НБУ з 1 січня 2017 року.

Мета оцінки банків за такою системою є визначення їх фінансового стану, оцінка якості менеджменту та корпоративного управління, прозорість операцій та ефективність внутрішніх контролів, виявлення недоліків, що можуть призвести до банкрутства, забезпечення посиленого контролю з боку органів банківського нагляду, виправлення недоліків та стабілізація фінансового стану банку.

Компоненти системи CAMELSO означають:

1. Капітал (Capital Adequacy) – оцінка капіталовкладень банку та їх відповідність мінімальним вимогам.
2. Активи (Asset Quality) – оцінка якості активів банку, їх ліквідність та якість.

3. Управління (Management) – оцінка якості управління банком, включаючи ефективність управлінських процесів, стратегічне планування, ризик-менеджмент і контроль.

4. Надходження (Earnings) – оцінка прибутковості банку та його здатності генерувати прибуток від операційної діяльності.

5. Ліквідність (Liquidity) – оцінка ліквідності банку, тобто його здатності вчасно забезпечувати платежі та виконувати зобов'язання.

6. Операційна безпека (Safety and Soundness) – оцінка системи контролю за ризиками та безпеки операцій, включає оцінку систем внутрішнього контролю, заходів безпеки та управління ризиками в банку.

Також кожен з цих компонентів оцінюється за чотирибальною шкалою, де найнижча оцінка «4» свідчить про найгірші показники, а найвища оцінка «1» – вказує на найкращі. Комплексна оцінка банківської установи формується на основі цих показників і допомагає визначити його загальну фінансову стійкість та надійність.

Рейтинг «1» – найвища оцінка, яка свідчить про те, що банк є надійним за всіма показниками. Він спроможний протистояти більшості економічних спадів (крім надзвичайних), є стабільним і має кваліфіковане керівництво.

Рейтинг «2» – вказує на наявність недоліків у роботі банку. Якщо ці недоліки не будуть усунені, це може призвести до проблем з ліквідністю. Банк все ще є відносно стабільним, але потребує вдосконалення у деяких аспектах.

Рейтинг «3» – оцінка свідчить про серйозні недоліки в роботі банку, які покладають під загрозу його загальну платоспроможність. Вона вказує на те, що банк потребує негайних конкретних дій для покращення своєї фінансової стійкості.

Рейтинг «4» – найнижча оцінка і свідчить про те, що ліквідність і платоспроможність банку є незадовільними. Банк потребує спеціальних оздоровчих заходів та негайних конкретних дій для відновлення своєї фінансової стійкості.

Дана система дозволяє оцінювати не лише окремі аспекти діяльності банку, а і його загальну готовність до економічних викликів та кризових ситуацій. Комплексна оцінка забезпечує Національному банку України базовий фундамент

для прийняття ефективних рішень щодо фінансової регуляторної політики та підтримки банківської системи. Але недоліком системи CAMELSO є те, що вона має закритий характер, не відповідає принципам доступності та простоти аналізу для зовнішніх користувачів.

Розглянемо рейтинг стійкості банків від порталу «Мінфін», який складається щокварталу. Оцінка діяльності банків здійснюється на основі інформації з офіційних і відкритих джерел. Цей рейтинг включає банки з портфелями роздрібних депозитів від 1 млрд гривень. (Додаток Г, табл. Г.1)

За даною методологією банківська установа може отримати бал від 1 до 5, де:

- бал «1» вказує на найвищий рівень стійкості та надійності, показує, що установа має дуже сильні показники за всіма важливими критеріями;
- бал «5» може свідчити про найнижчий рівень, що вказує на великі проблеми та потребу у серйозних заходах для відновлення фінансової стійкості й довіри вкладників.

Така система дозволяє регуляторам і вкладникам оцінити ризики, пов'язані з банками, та приймати інформовані рішення щодо їх фінансових операцій і вкладень.

Загальний бал рейтингу банківської установи буде визначатися як середнє арифметичне балів, які отримує банк за трьома групами показників: стресостійкість банку, лояльність вкладників, оцінка аналітиків (рис. 3.1).

Для того, щоб оцінити стресостійкість банку розраховуються показники:

- залежність від вкладів фізичних осіб розраховується за формулою:

$$\text{Доля вкладів фізичних осіб в зобов'язаннях} = \frac{\text{Депозити фіз.осіб}}{\text{Зобов'язання}}, \quad (3.1)$$

де зобов'язання – пасиви банку без урахування власного капіталу;

- якість фондування: банки з мажоритарними іноземними власниками з країн з інвестиційним суверенним рейтингом (5 б.), банки з мажоритарними іноземними власниками країн з спекулятивним суверенним рейтингом (4 б.), банки з державним капіталом (3 б.), іноземні банки з великими політичними ризиками або банки з

міноритарною іноземною участю, або вітчизняні системно важливі банки (2 б.), інші вітчизняні приватні банки (1 б.).

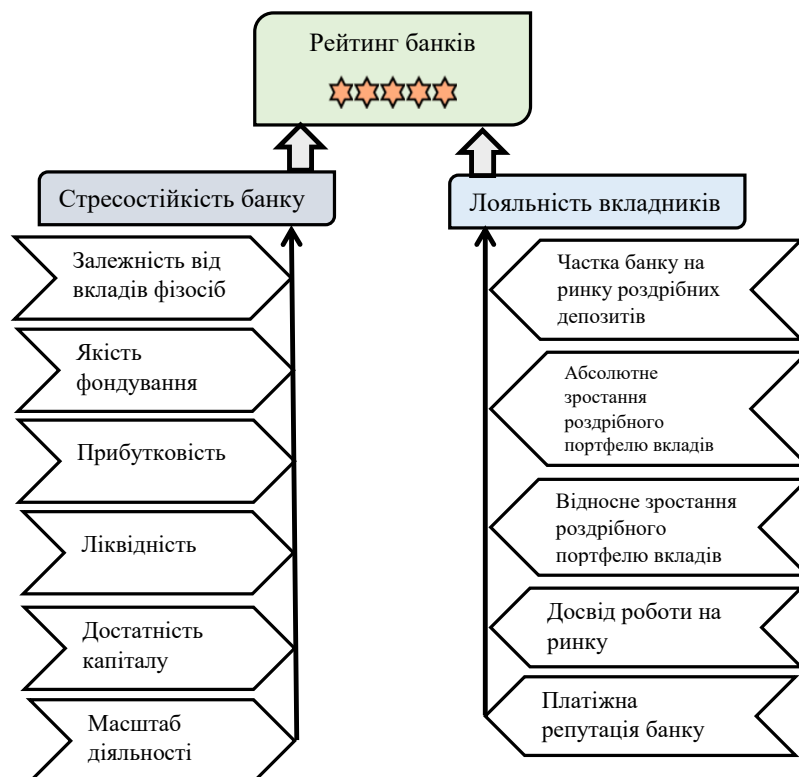

Рисунок 3.1 – Чинники, що визначають рівень якості депозитів банку при розрахунку рейтингу

Джерело: складено автором за даними [29].

Прибутковість розраховують за формулами:

$$\blacktriangleright ROA = \frac{\text{Прибуток/Збиток}}{\text{Середньорічний обсяг активів}}; \quad (3.2)$$

$$\blacktriangleright \text{Операційна маржа} = \frac{\text{Прибуток до оподаткування} + \text{Відрахування в резерви}}{\text{Середньорічний обсяг активів}}; \quad (3.3)$$

$$\blacktriangleright CIR (\text{співвідношення витрат і доходів}) = \frac{\text{Операційні витрати}}{\text{Загальні витрати}}. \quad (3.4)$$

Ліквідність розраховують за формулами:

$$\blacktriangleright \text{Вузкий показник ліквідності (відношення коштів до ресурсів банку)} = \frac{\text{Ліквідні кошти}}{\text{Ресурси банку}}, \quad (3.5)$$

$$\blacktriangleright \text{Широкий показник ліквідності (відношення ліквідних активів до ресурсів банку)} = \frac{\text{Кошти} + \text{ОВДП} + \text{Депозитні сертифікати}}{\text{Ресурси банку}}, \quad (3.6)$$

де ОВДП – облігації внутрішньої державної позики;

\blacktriangleright LCR (коефіцієнт покриття ліквідністю, норматив НБУ) (розглядався в п. п. 2.1, формула 2.10).

Достатність капіталу розраховують за формулою:

$$\blacktriangleright \text{Відношення капіталу до чистих активів} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Чисті активи}}, \quad (3.7)$$

\blacktriangleright Н2 (норматив адекватності регулятивного капіталу);

\blacktriangleright Н3 (норматив достатності основного капіталу).

Масштаб діяльності визначається безпосередньо місцем банку в рейтингу активів НБУ.

При визначенні лояльності вкладників враховуються:

– частка банку на ринку роздрібних депозитів розраховують за формулою:

$$\text{Market Share} = \frac{\text{Обсяг роздрібних депозитів}}{\text{Обсяг ринку}}, \quad (3.8)$$

– абсолютний зріст роздрібного портфелю вкладів за квартал розраховують за формулою:

$$\Delta_{P, \text{деп}} = P. \text{деп}_t - P. \text{деп}_{t-1}, \quad (3.9)$$

де $P. \text{деп}_{t-1}$, $P. \text{деп}_t$ – відповідно значення роздрібного портфелю вкладів в базовому та звітному періодах;

– відносний ріст роздрібного портфелю вкладів за квартал розраховують за формулою:

$$T_{\text{прр, деп}} = \frac{P. \text{деп}_t - P. \text{деп}_{t-1}}{P. \text{деп}_t}, \quad (3.10)$$

де $P. \text{деп}_{t-1}$, $P. \text{деп}_t$ – відповідно значення роздрібного портфелю вкладів в базовому та звітному періодах.

Проміжний бал (intermediate balance) розраховується як середнє арифметичне значення балів за валютним (в доларах) і гривневим (в національній валюті) депозитними портфелями за формулою:

$$B_{\text{intermediate}} = \frac{B_{\text{USD}} + B_{\text{UAH}}}{2}, \quad (3.11)$$

де B_{USD} – баланс валютного депозитного портфеля в доларах;

B_{UAH} – баланс гривневого депозитного портфеля в гривнях;

– досвід роботи на ринку: кількість років існування банку і кількість пройдених фінансових криз.

– платіжна репутація банку: невиконання внесків, масові протести вкладників в діапазоні останніх 3 років (1 б.), невиконання внесків, масові протести вкладників більше 3-х років тому / реалізований дефолт по Недепозитними зобов'язаннями (2 б.), реалізований дефолт по Недепозитних зобов'язаннях більше 3-х років назад / технічний дефолт по недепозитним зобов'язанням, реструктуризація, пролонгація заборгованості, державна рекапіталізація (3 б.), технічний дефолт по недепозитним зобов'язанням, реструктуризація, пролонгація заборгованості, державна рекапіталізація більше 3-х років тому / випадки введення тимчасової адміністрації без попередніх «симптомів» (4 б.), відсутність такого роду випадків (5 б.).

Залежно від розподілу значень показників по вибірці банків межі 5 діапазонів для присвоєння балів по кожному показнику буде розраховуватися за допомогою математичних методів.

У даному рейтингу брало участь 34 банка як українських, так і з іноземним капіталом. Лідирує французький Укрсиббанк, який одержав 4,53★, а завершує рейтинг – Індустріалбанк з 2,51★.

Наступний рейтинг банківських установ, який проводиться в Україні – це рейтинг життєздатності банків від Mind, в якому використовуються дані офіційної звітності банків станом на 1 січня 2024 р. Рейтинг життєздатності банків становить собою інформаційний проект щодо оцінки надійності найбільших банків України. До нього потрапляють банківські установи, ринкова частка яких понад 0,2 % від усіх платоспроможних банків.

При підготовці методики рейтингу життєздатності банків беруться до уваги різноманітні фактори, які визначають фінансову стійкість та здатність банку успішно функціонувати в умовах різних економічних та фінансових стресів.

Основні з них включають:

- 1) фінансова стійкість;
- 2) ліквідність;
- 3) кредитний ризик;
- 4) платіжна здатність і ліквідність;
- 5) управління;
- 6) регуляторна відповідність;
- 7) макроекономічні та політичні ризики.

Ці фактори дозволяють узагальнено оцінити життєздатність банку і його здатність подолати економічні труднощі та стресові ситуації, забезпечуючи відповідність міжнародним та національним стандартам у сфері фінансового регулювання.

Відповідно до цієї методології рівень життєздатності може оцінюватися як представлено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Критерії присвоєння рейтингових категорій

Значення суми загального заліку – ЗЗ	Зірки банку від Mind	Зміст категорії
3,70 і більше	*****	Високий рівень життєздатності
від 3,10 до 3,69	****	Стабільний рівень життєздатності
від 2,50 до 3,09	***	Задовільний рівень життєздатності
від 1,90 до 2,49	**	Низький рівень життєздатності
від 1,30 до 1,89	*	Катастрофічний рівень життєздатності

Джерело: складено автором за даними [68].

Сама рейтингова таблиця складається шляхом ранжування банків, які беруть участь у рейтингу. ЗЗ – це порядок зниження суми їхнього загального заліку. Наступний крок – виділяються 10 рейтингових груп банків залежно від діапазону, в який потрапляє кожен банк. Після цього вже групам присвоюється кількість зірок від 0,5 до 5 з кроком 0,5 зірки. (Додаток Г, табл. Г.2)

Ми бачимо, що у 2023 р. з 35 банків, які брали участь у даному рейтингу, найвищий бал 5* одержала одна установа – французький Укрсиббанк, традиційні лідери рейтингу: Кредо Банк, «Креді Агріколь» та американський Сітібанк – по 4,5*.

Достатньо високу оцінку 4,0* мають 8 банків:

- українські: ПриватБанк, Ощадбанк, Універсал Банк, Укргазбанк;
- міжнародні: Отрбанк, ІНГ Банк Україна, Райффайзен Банк, ПроКредит Банк.

У зоні ризику знаходиться 6 банків: Банк Альянс, ТАСКОМБАНК, Міжнародний Інвестиційний Банк (МІБ), Індустріалбанк, Банк Глобус, які мають у рейтингу по 2,5* та МТБ Банк – 2*.

Розглянемо рейтинг ринку банків, який проводять аналітики Ukrainian Business Award (UBA) – організації, що спеціалізується на визнанні здобутків підприємств країни.

Основні переваги такого рейтингу для клієнтів і для самого ринку включають:

- орієнтація клієнтів;

- підвищення стандартів;
- прозорість і довіра;
- підтримка економічного розвитку.

UBA було сформовано рейтинг ТОП-20 банків 2023 р. за наступними критеріями:

- клієнт-сервіс (консультація, кількість каналів зв'язку, швидкість відповіді, якість обслуговування);
- вік компанії на ринку (років);
- кількість відділень;
- відсоткова ставка на депозит у гривні;
- оцінка кешбек-сервісу (максимальна сума, кількість категорій тощо);
- максимальна сума кредиту для фізичних осіб;
- додаткові послуги (страхування, конс'єрж-сервіс, тощо);
- знання ТМ (кількість брендових пошукових запитів Google);
- активи (2022);
- дохід (2022);
- чистий прибуток (2022);
- наявність нагород чи призів;
- відсоток позитивних відгуків;
- позитивні згадування у ЗМІ;
- негативні згадування у ЗМІ.

Таким чином були визначені найкращі банки, які зробили найбільший внесок у розвиток українського банківського сектору (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Основні переможці рейтингу ТОП-20 банків 2023 року

Позиція	Назва	Бали	Бали %
А	1	2	3
1	Приватбанк	16,70774553	100,0
2	Ощадбанк	8,704891854	52,1
3	Укрсиббанк	7,448948012	44,6
4	МТБ	6,454633444	38,6
5	Sense Bank	5,131166427	30,7

Продовження табл. 3.2

A	1	2	3
6	Credit Agricole	4,95620449	29,7
7	ПУМБ	4,289235782	25,7
8	Райффайзенбанк	4,260191544	25,5
9	Укргазбанк	3,802738392	22,8
10	Universal Bank	3,696901641	22,1
11	Банк Кредит Дніпро	3,231463229	19,3
12	Південний	2,732344782	16,4
13	ТАСКОМБАНК	2,625895124	15,7
14	А-Банк	2,625754751	15,7
15	Індустріал Банк	2,466598078	14,8
16	Idea Bank	2,197534094	13,2
17	Конкорд	2,194348045	13,1
18	Восток	1,907601452	11,4
19	Правекс-банк	1,649432554	9,9
20	Укресімбанк	1,63181314	9,8

Джерело: складено автором за даними [74].

Даний рейтинг найкращих банків України, які зробили найбільший внесок у розвиток банківської галузі, є важливим інструментом для оцінки стану і перспектив українського фінансового ринку.

Звернемо увагу на те, що такий рейтинг дозволяє усвідомлювати потреби ринку, стимулює конкуренцію та сприяє покращенню загального фінансового клімату в Україні. Для банків же це є підтвердженням їхньої успішності та мотивацією до подальших досягнень у галузі фінансових послуг.

У методиках рейтингів банків в майбутньому можуть бути впроваджені зміни, що є важливим кроком для покращення об'єктивності та актуальності оцінки фінансової стійкості й життєздатності кожного банку.

Деякі напрямки, які можуть бути враховані у майбутніх модифікаціях методики:

– зміни в економічному середовищі можуть вимагати більшої уваги до динаміки ключових фінансових показників, таких як ліквідність, кредитний ризик, прибутковість та інші, тобто методика може бути адаптована для швидшого реагування на зміни в цих показниках;

– збільшення рівня розкриття фінансової інформації банками може дозволити більш деталізовано оцінювати їхню фінансову стійкість і ефективність управління ризиками (наприклад, додаткові дані про кредитний портфель, резерви на покриття можливих збитків, структура активів і пасивів тощо);

– врахування впливу новітніх технологій на ефективність банківського бізнесу і ризику, пов'язані з цифровими технологіями та кібербезпекою, може стати новим аспектом у методиці рейтингу;

– розвиток складніших та реалістичних стрес-тестів може допомогти в оцінці того, як банк впорається зі стресовими сценаріями, такими як економічні кризи, зміни в ринкових умовах тощо;

– зміни у вимогах до банків, нові міжнародні стандарти й рекомендації також можуть вплинути на методику рейтингу, зокрема у контексті капіталовкладень, ліквідності та управління ризиками.

Усі ці аспекти враховуються для того, щоб забезпечити більш об'єктивну, комплексну та відповідну реальним умовам оцінку фінансової стійкості банків і покращити моніторинг їхньої діяльності в умовах ринкових умов, які швидко змінюються.

3.2. Вплив цифровізації на банківську сферу

На сучасному етапі розвитку цифрова трансформація змінює ландшафт банківської сфери. Впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, і Інтернет речей, дозволяє банкам покращувати ефективність своєї діяльності та забезпечувати кращий сервіс клієнтам.

Автоматизація процесів допомагає банкам прискорювати обробку транзакцій, зменшувати помилки та оптимізувати ресурси. Зміни у взаєминах з клієнтами охоплюють розвиток мобільних додатків, онлайн-сервісів та персоналізованих послуг, що забезпечують зручність та доступність для користувачів.

Проте, разом з цими перевагами, цифрова трансформація також ставить перед банками виклик у забезпеченні кібербезпеки. Зловмисники постійно шукають нові способи атак на цифрові системи, тому банки повинні постійно удосконалювати свої заходи захисту та моніторити потенційні загрози.

Взагалі така цікава тенденція відображає загальний тренд до цифровізації в банківській галузі, що дозволяє банкам ефективніше обслуговувати своїх клієнтів і збільшує доступність фінансових послуг для широкого кола людей, що сприяє зростанню конкуренції в банківській сфері та стимулює інновації.

Цифрові технології в банківському секторі можуть містити не лише мобільні додатки та інтернет-банкінг, але й використання штучного інтелекту для аналізу даних клієнтів, блокчейн-технології для покращення безпеки та ефективності операцій, а також розробку фінтех-продуктів, які спрощують процеси платежів, кредитування та інвестування.

Акцентування Національного банку України на розвитку цифрових технологій свідчить про його бажання стимулювати інновації в банківській галузі та забезпечити її конкурентоспроможність у світі технологій, які достатньо швидко змінюються. Причини, за якими це відбувається представлено на рис. 3.2.

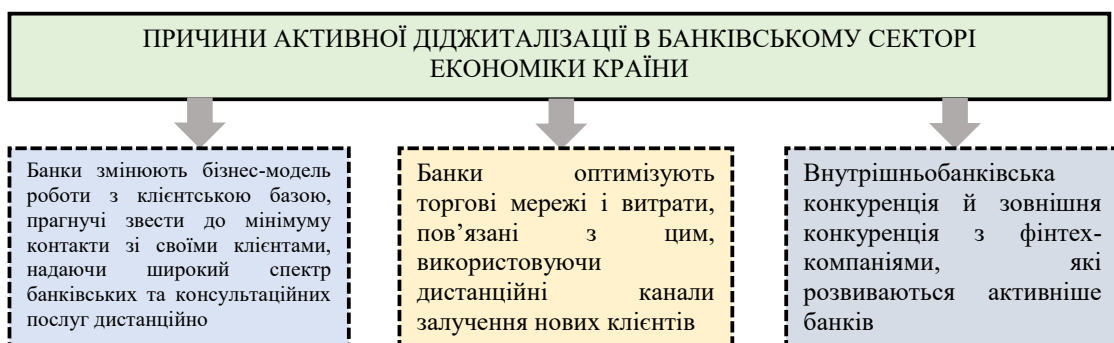

Рисунок 3.2 – Причини активної діджиталізації в банківському секторі економіки України

Джерело: складено автором за даними [4].

Цифрові банки, які використовують нові технології та тісно інтегруються з повсякденним життям сучасних людей, дійсно відповідають потребам активних користувачів комп'ютерів та мобільних пристроїв. Вони приділяють особливу увагу захисту даних та використанню біометричних методів для забезпечення безпеки інформації клієнтів.

Реструктурування бізнес-моделі та перехід на хмарну платформу є ключовими етапами для успішної діджиталізації будь-якого банку. Використання хмарних технологій може значно покращити швидкість і ефективність цифрових трансформацій, а також оптимізувати бізнес-процеси, що існують (рис. 3.3).

Для клієнтів діджитал-банкінг означає більш зручний та швидкий доступ до банківських послуг через мобільні додатки та онлайн-платформи. Вони можуть проводити операції в будь-який час і в будь-якому місці, без необхідності відвідувати банківські відділення. Це також може включати персоналізовані послуги та аналітику, яка допомагає клієнтам краще керувати своїми фінансами.

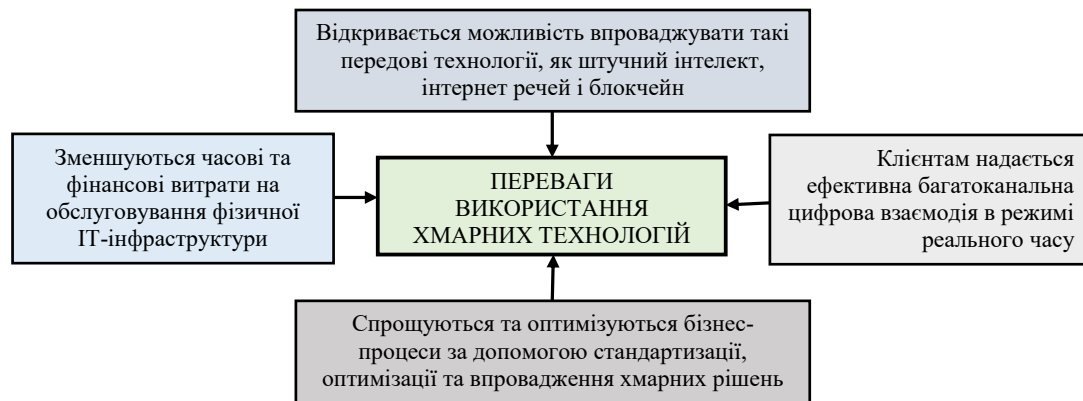

Рисунок 3.3 – Переваги використання хмарних технологій у банківському секторі

Джерело: складено автором за даними [4].

Таким чином, діджитал-банкінг не лише сприяє зручності для клієнтів, але й дозволяє банкам підтримувати конкурентоспроможність і відповідати вимогам сучасного ринку фінансових послуг (рис. 3.4).

Банк у смартфоні – технології втілення		
Android – мобільна операційна система Google на базі Linux	iOS – операційна система Apple, яка створена для iPhone	BlackBerry (мобільна операційна система, яка розроблена Research In Motion для власних пристроїв смартфон)

Рисунок 3.4 – Технології втілення банкінгу в смартфоні

Джерело: складено автором за даними [16].

Діджиталізація банківської діяльності у світі пройшла досить тривалий шлях і на сьогодні містить різноманітні технології та сервіси, починаючи від перших банкоматів і закінчуючи банкінгом у месенджерах (Додаток Д, табл. Д.1)

Такі країни, як Великобританія та США, відіграли значну роль у розвитку цифрового банкінгу. Вони володіють великим ринком фінансових послуг і завжди стоять на передовій щодо інновацій. Наприклад, у Великобританії діджиталізація банкінгу здійснилася через впровадження революційних програм, таких як «Open Banking», що забезпечили більшу конкуренцію і стимулювали розвиток нових цифрових сервісів для клієнтів.

У США теж спостерігається активний розвиток діджиталізованих банківських сервісів, зокрема за допомогою мобільних додатків та онлайн-банкінгу. Багато банків в США пропонують інноваційні послуги, такі як розширені функції управління особистими фінансами, розумний аналіз витрат та інші.

Отже, досвід Великобританії та США дійсно вартий уваги для інших країн.

Щодо української банківської сфери, то вона постійно розвивається й прилаштовується до сучасних тенденцій як у галузі фінансів, так і технологій. Онлайн банки та фінтех-платформи зростають у популярності завдяки своїй зручності та інноваціям. Вони пропонують клієнтам широкий спектр фінансових послуг, від відкриття рахунків до кредитів та інвестиційних можливостей, за допомогою вебінтерфейсів або мобільних додатків.

Онлайн банки зазвичай відрізняються від традиційних банків своєю гнучкістю, швидкістю та інноваційним підходом до розв'язання проблем клієнтів, а

також часто пропонують вигідніші умови, менші комісії та швидші технологічні рішення. Такий тренд стає все більш помітним, оскільки люди шукають способи спростити свої фінансові операції та отримати доступ до найновіших технологій у сфері фінансів.

Проаналізуємо розвиток сектору онлайн банків українського ринку (рис. 3.5).

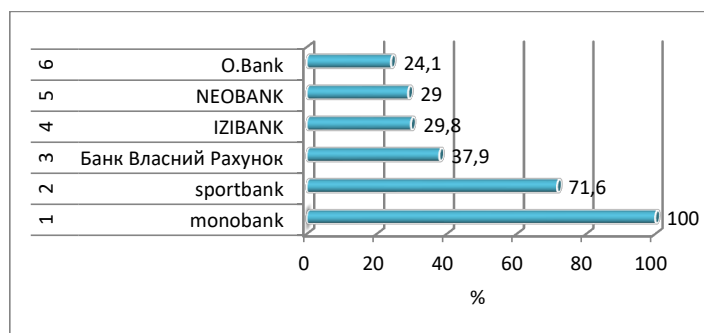

Рисунок 3.5 – Рейтинг онлайн банків України у 2023 році

Джерело: складено автором за даними [74].

За даними UBA одним із найбільш відомих банків серед них є Monobank, який визначний своєю інноваційністю та зручними сервісами для клієнтів. Sportbank також привертає увагу, оскільки він орієнтується на аудиторію, зацікавлену у спортивному житті та здоровому способі життя. Банки Власний Рахунок, IZIBANK, NEOBANK та O.Bank варто відзначити за їхню присутність у ТОП-6. Кожен з цих банків має свої особливості та переваги, що роблять їх привабливими для різних типів клієнтів.

Такий рейтинг свідчить про те, що конкуренція у секторі онлайн банків в Україні стає все більш активною, що може привести до подальшого розвитку та вдосконалення фінансових послуг для українських споживачів.

Які саме складові враховуються при визначенні даного рейтингу відображено на рис. 3.6.

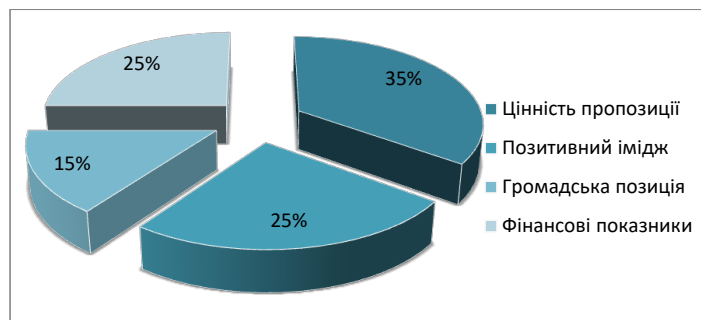

Рисунок 3.6 – Методика відбору щодо рейтингу онлайн банків України
Джерело: складено автором за даними [74].

За словами директора Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем ЄМА Олександра Карпова, «українські банки далеко попереду європейських за комплексом послуг і рівнем клієнтського комфорту» [67]. Він аналізує функції застосунків українських банків у межах проєкту «Явний покупець» щороку починаючи з 2019 р.

Було проаналізовано 10 найбільших банків України за кількістю платіжних карток за 20-ю характеристиками, які разом обслужують 96 % всіх активних карток клієнтів (аналіз операцій з платіжними картками та кількості активних платіжних карток в Україні проведено в п. п. 2.2).

За цією методологією одна функція дорівнює 1-му балу. Максимальна кількість балів була набрана застосунком Monobank – 17, мінімально Ощадбанком – 4 бали.

Групування складено з 20 характеристик за трьома напрямками: клієнтські зручності, безпека та діджитал (Додаток Д, табл. Д.2, Д.3, Д.4).

Такий підхід до класифікації функціонала банківських додатків відображає стратегічний підхід до забезпечення повноцінного онлайн-обслуговування клієнтів. Розглянемо кожен з цих блоків докладніше.

■ Основні та складні банківські операції в смартфоні. Блок охоплює широкий спектр функцій, починаючи від основних операцій, таких як переказ коштів, оплата рахунків, перевірка залишку на рахунку, до складніших операцій, наприклад,

оформлення кредитів, відкриття депозитів, перегляд історії транзакцій тощо. Клієнти можуть ефективно керувати своїми фінансами в режимі реального часу, не виходячи з дому або офісу.

■ Інструменти захисту рахунку. Блок містить різноманітні засоби безпеки, які захищають особисті дані та фінансові ресурси користувачів. Сюди можуть входити двофакторна аутентифікація, відстежування та блокування підозрілих транзакцій, відділення функціонала для безпечного зберігання та керування паролями тощо. Забезпечення високого рівня безпеки є надзвичайно важливим, особливо в онлайн-середовищі.

■ Складні дії без відвідування банківського відділення. Блок включає функції, які раніше можливо було виконати тільки в фізичному банківському відділенні, але тепер доступні через мобільний додаток. Це може бути відкриття рахунку, оформлення кредитної картки, подачу заявок на кредит, замовлення нової картки або підтримку клієнтів. Клієнти можуть здійснювати всі необхідні операції без відвідування банківського відділення, що збільшує їхню зручність і ефективність.

Ці блоки функціонала дозволяють банкам забезпечити повноцінне та безпечне онлайн-обслуговування своїх клієнтів, а також збільшити їхню задоволеність та лояльність.

Всі банківські додатки, які представлені у переліку, пропонують широкий спектр онлайн-послуг, що охоплюють створення цифрових карток, онлайн-підтримку та відкриття депозитів. Такі функції відображають тенденцію до цифрової трансформації банківської сфери, спрямованої на забезпечення максимальної зручності та доступності для клієнтів.

Таким чином ми спостерігаємо розвиток онлайн банкінгу та фінтех-платформ в Україні, який відображує загальний тренд у світі. З ростом цифрових технологій користувачі все більше шукають зручні та інноваційні рішення для управління своїми фінансами.

Щодо рейтингів банків та фінтех-платформ, вони можуть бути корисним інструментом для клієнтів, оскільки дозволяють порівнювати фінансові продукти за різними критеріями, такими як цінова політика, якість обслуговування, швидкість

обробки операцій, рівень безпеки тощо. Завдяки цьому клієнти можуть зробити обґрунтований вибір свого фінансового партнера, який відповідатиме їхнім потребам та очікуванням.

З іншого боку, для банків і фінтех-компаній рейтинги можуть служити інструментом для аналізу їхньої конкурентоспроможності та розуміння того, що вони роблять правильно або неправильно. Вони можуть використовувати цю інформацію для вдосконалення своїх продуктів і послуг, залучення нових клієнтів і збереження тих, що існують. Такий підхід сприяє конкуренції на ринку та стимулює розвиток інновацій.

3.3. Заходи щодо забезпечення стабільності фінансової системи в умовах воєнного конфлікту

«2023 рік продемонстрував неймовірну стійкість та адаптивність української економіки і фінансового сектору. Попри війну, Україна змогла перейти від стратегії виживання до стратегії відновлення, перевершивши будь-які очікування» – сказав Андрій Пишний, Голова Національного банку України [50].

Дійсно, Річний звіт Національного банку України за другий рік воєнного конфлікту свідчить про успішність комплексних заходів, які спрямовувалися на забезпечення макрофінансової стабільності та економічної стійкості в таких складних умовах. До основних досягнень можна віднести:

- забезпечення безперебійної роботи банківської системи, що було критичним для збереження фінансової стійкості країни та включало контроль за ліквідністю банків, моніторинг кредитного ризику, забезпечення відповідності міжнародним стандартам управління ризиками;

- зусилля НБУ сприяли подальшому розвитку банківського та небанківського секторів, а також інфраструктури ринків капіталу;

– зросла довіра українців до національної валюти, що є важливим показником стабільності фінансової системи та макроекономічної політики;

– успішність заходів НБУ сприяла зміцненню економічної стійкості України в умовах складної політичної та економічної ситуації.

У 2023 р. було досягнуто значного успіху у стримуванні інфляції, знизивши її з рівня 26,6 % до 5,1 %, що практично наблизилося до цілі НБУ в 5 % (рис. 3.7).

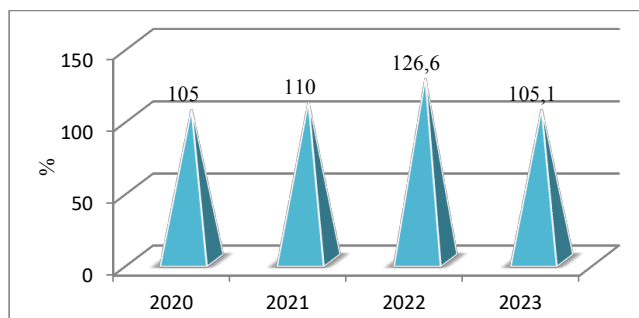

Рисунок 3.7 – Індеси інфляції в Україні у 2020-2023 рр.

Джерело: складено автором за даними [50].

Основну роль у цьому зіграла послідовна монетарна політика, спрямована на збереження стійкості валюти, включала збереження високих процентних ставок і ретельний контроль за грошовою базою, що сприяло зниженню тиску на інфляцію.

Посилення міжнародних резервів України на 42 % до 40,5 млрд доларів США дало НБУ можливість ефективно управляти валютним ринком та зберігати стабільність курсу національної валюти, який допомагає утримувати інфляційні очікування на низькому рівні (рис. 3.8).

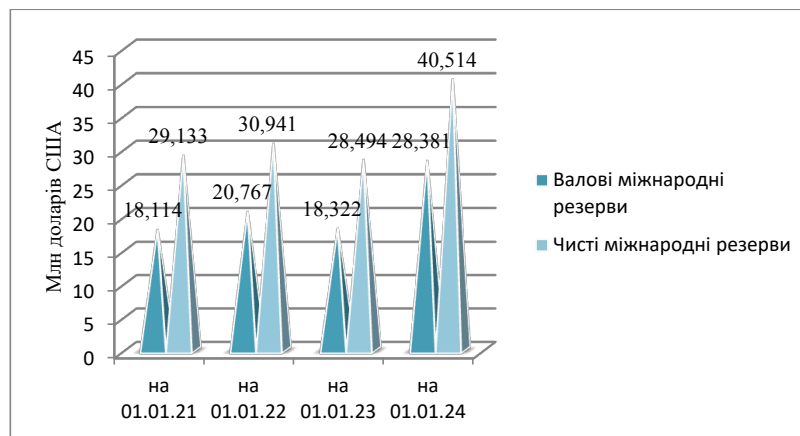

Рисунок 3.8 – Динаміка міжнародних резервів в Україні у 2020-2023 рр.

Джерело: складено автором за даними [36].

Зростання міжнародних резервів у 2023 р. було частково обумовлене зовнішнім фінансуванням. Це дозволило зменшити фінансовий тиск і збільшити резерви, що своєю чергою, сприяло стабілізації валюти та інфляційних показників.

У 2023 р. банківська сфера України продемонструвала високий рівень стійкості та ефективності, що підтверджується оцінкою Національного банку України. Банки отримали значний чистий прибуток в розмірі 83,2 млрд грн, що свідчить про їхню фінансову стабільність та успішність у веденні бізнесу. Нарахування податку на прибуток у розмірі 76,6 млрд грн за підвищеною ставкою також показує щодо значного обсягу операцій та прибутковості сектору.

Ліквідність банків залишається на високому рівні, що показує їхню здатність виконувати фінансові зобов'язання та підтримувати стабільність у фінансовій системі.

Спостерігається зростання обсягів роздрібного та корпоративного кредитування, зокрема поза межами державних програм підтримки. Це стимулюється зниженням кредитних ставок, що робить кредити доступнішими для бізнесу та населення.

Банки залишаються добре капіталізованими, що є важливим фактором для забезпечення стійкості сектору в умовах економічної нестабільності.

Слід зазначити, що такі ініціативи відображають стратегічний підхід НБУ до забезпечення стійкості та модернізації фінансової системи в умовах складних геополітичних умов. Вони підкріплюють роль України як важливого гравця на міжнародному фінансовому ринку та сприяють підвищенню довіри до національної економіки.

У 2023 р. Україна зазнала значного економічного пожвавлення, що було визначено поєднанням збереження макрофінансової стабільності та поступового пом'якшення монетарної політики. Основні фактори, які сприяли цьому, включають:

- зростання реального ВВП на 5,3 %, що суттєво перевищило очікування і прогнози як українських, так й іноземних економістів. Це свідчить про відновлення економічної активності після певної паузи;

- Національний банк України здійснював поступове пом'якшення монетарної політики, що сприяло зниженню відсоткових ставок і створило сприятливі умови для збільшення кредитування, як корпоративного, так і роздрібного;

- корпоративне гривневе кредитування зросло на 7,7 % з червня до грудня 2023 р. Чистий роздрібний гривневий кредитний портфель також значно збільшився, зростання становило 20,3 % за весь рік. Простежуються позитивні настрої бізнесу та населення щодо економічних перспектив і доступності фінансування.

Перелічені чинники в комплексі створили сприятливі умови для відновлення економічного зростання в Україні у 2023 р. Подальше зміцнення макроекономічних показників і підтримка стабільності в фінансовій системі будуть важливими завданнями на майбутнє, особливо в умовах геополітичної нестабільності та внутрішніх викликів.

Фінансова система України у 2023 р. продемонструвала значну стійкість і стабільність навіть в умовах повномасштабної війни та систематичних атак на критичну інфраструктуру. Два ключові досягнення цього року виявилися дуже важливими для забезпечення безперебійного функціонування фінансової системи.

1. Проєкт POWER BANKING, мета якого є забезпечення безперебійної роботи банківських установ у критичних ситуаціях, таких як блекаути, кібератаки або

втрата зв'язку. За допомогою більше ніж 2370 відділень по всій Україні, обладнаних альтернативними джерелами енергії та резервними каналами зв'язку, банки можуть продовжувати надавати фінансові послуги громадянам у будь-яких умовах. Це важлива ініціатива для забезпечення надійності та доступності банківських послуг під час надзвичайних ситуацій.

2. Перехід на нове покоління системи електронних платежів Національного банку (СЕП) (рис. 3.9).

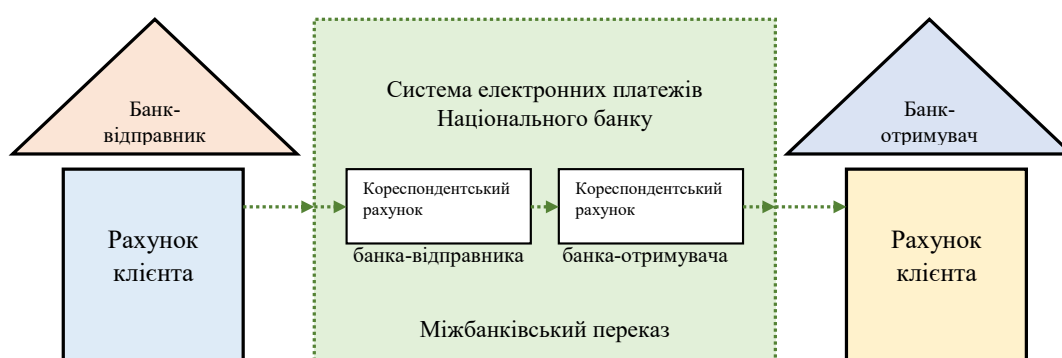

Рисунок 3.9 – Система електронних платежів Національного банку України

Джерело: складено автором за даними [39].

З 1 квітня 2023 р. українська СЕП почала працювати на базі міжнародного стандарту ISO 20022, за допомогою якої проводяться міжбанківські платежі у цілодобовому режимі. Також СЕП є основою для майбутньої інтеграції українського фінансового ринку за європейськими стандартами та відкриває перспективи для приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA), що сприятиме збільшенню ефективності та швидкості міжнародних платежів.

СЕП працює 24/7 та у середньому в день обробляє 1,2 млн платежів на суму близько 636 млрд грн.

Слід зазначити, що у червні 2023 р. Україна завершила процес вступу та стала 43-ю країною-членом Банку розвитку Ради Європи (БРРЕ). Такий крок відзначає важливе досягнення для України, адже членство в БРРЕ відкриває нові можливості

для залучення фінансової підтримки на проєкти, які спрямовані на розвиток інфраструктури, соціальні програми, охорону здоров'я та освіти.

БРРЄ є міжнародною фінансовою установою, заснованою у 1956 р., яка підтримує свої країни-члени у впровадженні проєктів, що сприяють соціальному розвитку та посиленню соціальної інтеграції. Членство в БРРЄ надає Україні доступ до фінансування на вигідних умовах, а також можливість співпраці з іншими європейськими країнами у сферах, що є пріоритетними для держави.

Таке рішення було прийнято після відповідного голосування в Раді, яка керує БРРЄ та є вищим органом управління банком. З моменту вступу Україна зможе подавати заявки на отримання кредитів та грантів на реалізацію важливих для країни соціальних проєктів.

Національним банком України на 2024 р. запропоновані напрями дій щодо забезпечення стійкості економіки та фінансового сектору, включають ряд важливих стратегічних завдань:

- продовження виваженої та послідовної монетарної політики, спрямованої на збереження контролю над інфляцією, включаючи підтримку привабливості гривневих активів та захист курсової стійкості, що є важливими елементами забезпечення фінансової стабільності;

- залучення як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів для підтримки економічної спроможності країни. Це включає підвищення податкових надходжень до бюджету, розвиток внутрішнього боргового ринку та залучення міжнародної допомоги;

- продовжувати далі реформування фінансового сектору згідно з євроінтеграційними стандартами, що буде сприятиме покращенню ефективності та конкурентоспроможності українського фінансового ринку;

- ретельне виконання взятих на себе зобов'язань перед Міжнародним валютним фондом та Європейським Союзом, що є ключовим для зміцнення стійкості економіки та фінансового сектору України;

- заохочення розвитку кредитування шляхом пом'якшення валютних обмежень, що сприятиме зростанню доступності фінансування для бізнесу та населення;

– посилення санкційного тиску проти РФ, включаючи використання заморожених російських активів на користь України та підтримку виходу міжнародних банків і корпорацій з російського ринку. Це спрямовано на зменшення економічної залежності та підтримку національної безпеки. (Додаток Ж)

Зазначимо, що такі стратегічні кроки відображають важливі аспекти управління економікою та фінансовим сектором України в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів, що є ключовими для забезпечення стійкості та здоров'я економічного середовища країни.

Висновки до розділу 3

В даному розділі розглядаються банківські рейтинги, які є оцінкою фінансової стійкості та надійності банківської установи. Рейтингові агентства можуть оцінювати всі ці фактори, а також інші, щоб зробити прогноз щодо стійкості банківської системи в умовах воєнного стану.

Значення банківських рейтингів полягає в тому, що вони надають інформацію інвесторам, депозиторам та іншим учасникам ринку про рівень ризику, пов'язаний з вкладенням коштів в конкретний банк. найвищі рейтинги вказують на більшу фінансову стійкість та надійність банку, тоді як низькі рейтинги можуть вказувати на можливі проблеми з фінансами або управлінням. Ці рейтинги також можуть впливати на вартість кредитування для банку та його можливість залучення коштів на ринку капіталу.

Було досліджено рейтингову систему CAMELSO, яка використовується для аналізу та оцінки ризиків, що впливають на функціонування банку, а також рейтинги:

- стійкості банків від порталу «Мінфін»;
- життєздатності банків від Mind;
- ринку банків, який проводять аналітики UBA.

В цілому рейтинги визначаються на основі різних критеріїв, що можуть включати фінансову стійкість, ефективність управління, інноваційність, якість обслуговування клієнтів та внесок у розвиток економіки країни. Завдяки рейтингам клієнти можуть швидко знаходити інформацію про найкращі банки, які є надійними та інноваційними. Це допомагає їм приймати обґрунтовані рішення щодо вибору банку для ведення своїх фінансових справ.

Конкуренція серед найкращих банків стимулює підвищення якості обслуговування, впровадження новітніх технологій та інноваційних продуктів на ринку.

Рейтинги надають прозору інформацію про стан банківського сектору, що сприяє підвищенню довіри як вкладників, так і інвесторів.

Найкращі банки часто відіграють ключову роль у фінансуванні підприємств та проєктів, що сприяє розвитку економіки країни в цілому.

Приділено увагу такому важливому сучасному питанню як цифровізація банківської сфери.

Цифрова трансформація дозволяє банкам стати більш конкурентоспроможними, ефективними та зручними для своїх клієнтів, проте вимагає постійної уваги до кібербезпеки та гнучкості у змінах для відповіді на швидко змінювати умови ринку.

Також аналізується:

- причини активної діджиталізації в банківському секторі економіки України;
- переваги використання хмарних технологій у банківській сфері;
- етапи діджиталізації банківської діяльності у світі;
- технології втілення банкінгу в смартфоні;
- онлайн банки та фінтех-платформи, їх розвиток та значення для української банківської сфери;
- рейтинг онлайн банків України у 2023 р. та методика відбору щодо такого рейтингу.

Ми бачимо, що створення цифрової картки онлайн дозволяє клієнтам швидко та зручно отримати доступ до банківських послуг без необхідності відвідувати

фізичне відділення. Онлайн-підтримка також важлива, оскільки дозволяє клієнтам швидко отримати відповіді на свої запитання та розв'язувати поточні проблеми.

Відкриття депозиту в онлайн-режимі також є важливою послугою, оскільки дозволяє клієнтам зручно розміщувати свої фінансові ресурси та отримувати дохід від вкладень, не відвідуючи банківське відділення. Це сприяє ефективному управлінню фінансами та збереженню часу для клієнтів.

Оцінка кожного банку за включені функції, такі як створення цифрової картки, онлайн-підтримка та відкриття депозиту в онлайн-режимі, може допомогти клієнтам обрати найбільш підходящого фінансового партнера, який відповідатиме їхнім потребам та вимогам.

Зазначено, що умови воєнного стану можуть створювати серйозні виклики для функціонування банківської системи, оскільки вони призводять до невизначеності, стресу та загрози для стабільності економічного середовища. Проте, важливою метою буде забезпечення стабільності діяльності банківських установ та відновлення довіри населення до фінансової системи.

Узагальнюючи відзначимо, що успішна монетарна політика Національного банку, підтримка стабільності валюти й збільшення міжнародних резервів значно сприяли стримуванню інфляції в Україні протягом 2023 р. Такі досягнення створюють позитивні умови для подальшого економічного розвитку країни та підтримують довіру до національної валюти. Банківський сектор України у 2023 р. показав сильні фінансові результати, високий рівень ліквідності та ефективне кредитування економіки. Це створює позитивні передумови для подальшого розвитку фінансової системи країни та підтримує її стабільність.

До стратегічних завдань НБУ на 2024 р. відносяться:

- контроль інфляційних процесів;
- мобілізація ресурсів;
- євроінтеграційний вектор;
- виконання зобов'язань перед міжнародними партнерами;
- пом'якшення валютних обмежень та розвиток кредитування;
- санкційний тиск проти РФ.

ВИСНОВКИ

Дана магістерська робота присвячена темі «Економіко-статистичне дослідження сучасної банківської системи України».

Банківська система – важливий складник фінансового ринку та взаємодіє з іншими структурами фінансової системи як цілісний механізм. До ключових взаємодій відносяться: забезпечення фінансування, грошово-кредитна політика, регулювання і нагляд, функції зберігання та платіжні сервіси, міжнародний аспект.

Отже, банківська система є важливим елементом фінансової системи, який забезпечує ефективність та стабільність фінансових ринків і сприяє економічному розвитку.

В роботі проведено економіко-статистичний аналіз банківської діяльності в Україні під час воєнного стану, що є важливим для з'ясування впливу конфлікту на фінансову систему країни.

Ми побачили, що аналіз реакції банків на воєнний стан дозволяє оцінити стабільність фінансової системи, що включає здатність банків витримати виклики війни, зберегти ліквідність та уникнути кризових ситуацій. Дослідження оцінює потоки капіталу в умовах воєнного стану, включаючи оцінку змін у величині депозитів, кредитів та інших фінансових операцій.

Важливо було прослідкувати, як воєнний стан впливає на кредитування різних секторів економіки. Чи зменшується кредитування підприємств, які опинилися під впливом конфлікту? Чи змінюються умови кредитування для населення?

Дослідження може виявити зміни в портфелі активів банків. Чи збільшуються ризиковані активи в умовах воєнного стану?

Аналіз також оцінює ефективність заходів, прийнятих регуляторами, щоб забезпечити стабільність банківської системи під час кризових ситуацій.

Як свідчать офіційні дані НБУ зростання коштів клієнтів на рахунках у банках тривало весь 2023 р., а їхня частка в зобов'язаннях банків залишилася на рекордних рівнях – близько 91 %. Замість цього частка рефінансування НБУ оновила мінімум

2006 р. Щодо обсягів гривневих коштів фізичних осіб, то спостерігалось їх збільшення на 20,5 % за рік. Але на початку 2024 р. стався традиційний сезонний вплив коштів з рахунків фізичних осіб, утім це не створює особливих загроз для стабільності фондування банків.

У 2023 р. спостерігалось зниження ринкових ставок, що сприяло підвищенню попиту на кредити. Так, для суб'єктів господарювання ставка за гривневими кредитами знизилась за рік на 2,3 в. п. тобто з вищого рівня до 17,7 % річних. Підприємства та інші юридичні особи змогли отримати кредити за меншими відсотковими ставками, що сприятиме їхньому розвитку та інвестиційним можливостям. Зниження ринкових ставок за кредитами фізичним особам становило 2,5 в. п. протягом року. Це означає, що індивідуальні клієнти змогли отримувати кредити за меншими відсотковими ставками, що може підтримати споживчі витрати, удосконалювати життєві умови та сприяти особистим фінансовим цілям. Загальна тенденція зниження ринкових ставок свідчить про спроби стимулювання економічної активності через доступніші умови кредитування як для підприємств, так і для населення в Україні.

Щодо кредитування, то воно зросло в усіх сегментах. Найшвидше збільшувалися обсяги гривневих кредитів малим і середнім підприємствам – на 12,4 % (р/р).

Операційна ефективність банків залишалась достатньо високою. Так, банківський сектор отримав 86,5 млрд грн чистого прибутку за 2023 р. (за оперативними даними) з урахуванням підвищення ставки податку на прибуток до 50 %. Рушієм високого прибутку був чистий процентний дохід, який за рік зріс майже на третину. У IV кварталі 2023 р. роль процентних доходів від ОВДП та кредитування зросла, водночас частка процентних надходжень за депозитними сертифікатами зменшилася.

Акумуляовані прибутки дали змогу виконати нові вимоги до капіталу. Цьогоріч банки актуалізують розрахунок розміру операційного ризику, виконуватимуть оновлені вимоги до структури капіталу та враховуватимуть у нормативах достатності капіталу ринковий ризик. Також цього року НБУ планує

визначити графік запровадження буферів консервації капіталу та системної важливості.

В роботі приділено увагу такому актуальному питанню, як модель стрес-тестування у банківській системі.

До основних цілей стрес-тестування відносяться:

- формування у банківських установ оцінки власних ризиків щодо функціонування та стимулювання тотожного їм ризик-менеджменту;
- створення «запасу міцності» у банківській сфері для подолання імовірних кризових ситуацій;
- підвищення ступеня фінансової стабільності;
- дисципліна для усіх учасників процесу оцінки стійкості та доробок єдиного погляду щодо загроз та перспектив розвитку банківського сектору.

Надано характеристику рейтингуванню та деяким методикам, які використовуються для цього:

- рейтинг CAMELSO (має закритий характер);
- рейтинг стійкості банків від порталу «Мінфін» (здійснюється на основі інформації з офіційних і відкритих джерел);
- рейтинг життєздатності банків від Mind (використовуються дані офіційної звітності банків);
- рейтинг ринку банків, який проводять аналітики Ukrainian Business Award (використовуються дані офіційної звітності банків).

Ми розглянули такі найважливіші моменти для банківської діяльності, як інновації та цифровізація. Відзначимо, що прискорення впровадження цифрових технологій дозволило банкам покращити віддалене обслуговування клієнтів, зокрема через онлайн-банкінг та мобільні додатки.

Ще один важливий момент – це удосконалення кібербезпеки. На жаль умови воєнного стану можуть підвищити загрози кібератак та кіберзлочинності проти банківської системи. Тому банки та регулятори повинні зосередитися на підвищенні заходів кібербезпеки, включаючи захист від кібератак, моніторинг діяльності злочинців та вдосконалення систем захисту даних.

Таким чином, дослідження цих аспектів дозволяє отримати повний образ функціонування банківської системи, її впливу на економіку та суспільство, а також розробляти рекомендації для політичних рішень та реформ у фінансовому секторі.

З усього вищесказаного можна зробити висновок: головну мету даного дослідження досягли, всі завдання виконали.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз банківської діяльності. Підручник / [А. М. Герасимович, І. М. Парасій-Вергуненко, В. М. Кочетков та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. К.: КНЕУ, 2010. 599 с.
2. Аналіз банківської діяльності. Навчальний посібник / Косова Т. Д. К.: Центр учбової літератури, 2018. 486 с.
3. Аналіз банківської діяльності. Навчальний посібник / уклад. Н. О. Станіславчук. Умань: Візаві, 2018. 191 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9280/1/analiz_bank.pdf (дата звернення 28.08.2024)
4. Андрушків І. П., Надієвець Л. М. Діджиталізація в банківському секторі: світовий та вітчизняний досвід // Проблеми економіки. 2018. № 4 (38). URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-4_0-pages-195_200.pdf (дата звернення 28.08.2024)
5. Банківська система. Підручник / [М. Крупка, Є. Андрушак, Н. Пайтра та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. Крупки. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с.
6. Банківська система. Навчальний посібник / [Ситник Н. С., Стасишин А. В., Блащук-Девяткіна Н. З., Петик Л. О.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.
7. Банківська система. Підручник / за ред. Кузнецової С. А. К.: Центр учбової літератури, 2014. 400 с.
8. Банківська система України [Текст] : монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, К. Ф. Черкашина, О. В. Крухмаль. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 187 с. URL: https://pidru4niki.com/16280414/bankivska_sprava/bankivski_sistemi_ekonomitsi_derzha_vi#296 (дата звернення 28.08.2024)

9. Банківська статистика. Навчальний посібник / Уклад. І. В. Бєлова. Суми: Університетська книга, 2013. 431 с.
10. Банківські операції. Навчальний посібник / Копилюк О. І., Музичка О. М. К.: Центр учбової літератури, 2022. 536 с.
11. Бортніков Г. П., Огородник В. В., Любіч О. О. Вплив світової пандемії covid-19 на банківський сектор // Монетарна політика. 2021. № 1 (94). С. 65-82. URL: https://npndfi.org.ua/docs/NP_21_01_065_uk.pdf (дата звернення 28.08.2024)
12. Вашків П. Г., Пастер П. І., Сторожук В. П., Ткач Є. І. Фінансово-банківська статистика. Практикум. Навчальний посібник. К.: Либідь, 2002. 324 с.
13. Волкова Н. І., Бойко В. М. Фінансова стійкість банку: оцінка, моделювання та прогнозування // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2021. № 9-10 (286-287). С. 52-59. URL: file:///C:/Users/Home/Documents/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0_4/%D0%A0%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D0%B2/%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%A1%D0%A2%D0%86%D0%99%D0%9A%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%91%D0%90%D0%9D%D0%9A%D0%A3.pdf (дата звернення 28.08.2024)
14. Галицька Е. В., Ковтун Н. В. Фінансова статистика. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2008. 440 с.
15. Герасименко С. С. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Банківська статистика». К.: Національна академія статистики, обліку та аудиту, 2022. 52 с.
16. Дроботя Я. А., Бражник Л. В. Діджиталізація банківської діяльності та платіжних систем // Інфраструктура ринку. 2021. Випуск 51. С. 261-267. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/44.pdf (дата звернення 20.09.2024)
17. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. К.: Кондор. 2006. 364 с.
18. Інформаційні системи в фінансово-кредитних установах. Навчальний посібник. / І. М. Пістунов. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 234 с.

19. Інформаційні системи і технології у банківській сфері : курс лекцій / Т. О. Мороз. Миколаїв: МНАУ, 2017. 52 с.

20. Інформаційні системи і технології у фінансово-кредитних установах. Навчальний посібник. / Л. А. Гербич. КНТЕУ, 2024. 204 с.

21. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000. Чинний, поточна редакція. Редакція від 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 20.09.2024)

22. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999. Чинний, поточна редакція від 01.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/ed19990520#Text> (дата звернення 25.09.2024)

23. Колодізєв О. М., Попов І. І. Рейтингова система CAMEL як інструмент оцінки фінансової стабільності банку // Бізнесінформ. 2012. № 6. С. 142-145 URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2012-6_0-pages-142_145.pdf (дата звернення 25.09.2024)

24. Корват О. В., Філіпченко К. О. Статистичний аналіз доходів і витрат банку // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Випуск 4 (27) 2020. С. 118-124.

25. Король М. М. Еволюція банківської системи Європейського союзу. // Економічний простір. 2020. № 156. С. 46-51. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/535> (дата звернення 25.09.2024)

26. Кретов Д. Ю. Удосконалення банківського обслуговування корпоративних клієнтів на основі цифрової трансформації фінансових технологій // Сталий розвиток економіки. 2024. № 1 (48). С. 183-188. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/901> (дата звернення 25.09.2024)

27. Кущенко О. І., Рожнов М. Ю. «Аналітичний огляд роботи сучасної української банківської системи». Актуальні аспекти сучасної статистичної науки і практики: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті проф. А. З. Підгорного (Одеса, 7 червня 2024 р.). Одеса: Одеський національний

економічний університет, 2024. С. 26-29. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/17861> (дата звернення 25.09.2024)

28. Лутчин Н.П., Миронюк А.К. Статистика фінансів. Навч. посібник. Львів: «Новий Світ - 2000», 2006. 324 с.

29. Мінфін URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/> (дата звернення 28.09.2024)

30. Мельник С. І., Шевченко Н. В., Висоцька І. Б. Банківська система: навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 184 с.

31. Методика розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) Рішення Правління НБУ від 15.02.2018 № 101-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/15022018_101-rsh_method_LCR_01042024.pdf?v=7 (дата звернення 30.09.2024)

32. Методика розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) Рішення Правління НБУ від 24.12.2019 № 1001-рш URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/Method_24122019_1001-rsh_NSFR (дата звернення 30.09.2024)

33. Назарова О. Ю. Банківська система як складник фінансових відносин // Причорноморські економічні студії. Одеса. 2018. № 28 (частина 2). С. 160-164. URL: http://www.bsos.in.ua/journals/2018/28_2_2018/34.pdf (дата звернення 30.09.2024)

34. Назарова О. Ю., Чуприна О. А. Оцінка та аналіз тенденцій кредитної діяльності в Україні в сучасних ринкових умовах // Інфраструктура ринку. Одеса. 2018. № 20. С. 299-303. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2018/20_2018_ukr/52.pdf (дата звернення 28.08.2024)

35. Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/ua/about> (дата звернення 30.09.2024)

36. Національний банк України. Міжнародні резерви. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo> (дата звернення 30.09.2024)

37. Національний банк України. Огляд банківського сектору, лютий 2024 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyutyiy-2024-roku> (дата звернення 30.09.2024)

38. Національний банк України. Оцінка стійкості банків України у 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Resilience_Assessment_Results_2023.pdf?v=7 (дата звернення 30.09.2024)

39. Національний банк України. Система електронних платежів. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/sep> (дата звернення 30.09.2024)

40. Національний банк України. Стрес-тестування банків як інструмент банківського регулювання. 19 червня 2020 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Stress-test_Dadashova_pr_2020-06-19.pdf?v=5 (дата звернення 30.09.2024)

41. Павлюк О. О. Сучасні тенденції розвитку світової банківської системи // Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 9. Частина 4. 2014. С. 22-25. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/165.pdf (дата звернення 28.08.2024)

42. Погореленко Н. П. Інструментарій забезпечення фінансової стабільності банківської системи України // Соціальна економіка № 59, 2020. С. 84-104. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/16122/15013> (дата звернення 30.09.2024)

43. Постанова правління Національного банку України «Про внесення зміни до Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS» від 23.02.2005 № 60. Чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060500-05> (дата звернення 30.09.2024)

44. Постанова Правління Національного банку України «Про внесення змін до Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану» від 28.03.2023 № 36. Чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0036500-23#Text> (дата звернення 30.09.2024)

45. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Правил здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році» 25.04.2023 № 56. Чинний, редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0056500-23#Text> (дата звернення 30.09.2024)

46. Постанова Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24 лютого 2022 № 18. Чинний, редакція від 04.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення 30.09.2024)

47. Постанова «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» Правління НБУ від 01 серпня 2019 року № 102 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_01082019_102 (дата звернення 30.09.2024)

48. Постанова «Про затвердження Положення про порядок регулювання діяльності кредитних спілок в Україні» від 02 лютого 2024 року № 14 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-24#Text> (дата звернення 30.09.2024)

49. Рішення Правління НБУ «Про внесення змін до Технічного завдання для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році» від 1 вересня 2023 року № 305-рш. Чинний. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB23142> (дата звернення 30.09.2024)

50. Річний звіт Національного банку України за 2023 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf?v=7 (дата звернення 30.09.2024)

51. Результати оцінки стійкості банків і банківської системи України у 2023 році URL: https://about.pumb.ua/finance/performance_indicators (дата звернення 30.09.2024)

52. Світова фінансова система. Навч. посіб. / уклад.: О. М. Грубляк, Е. О. Юрій. Чернівці. Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2023. 217 с.

53. Сисоєнко І. А., Карлюка Д. О. Аналіз процентних та комісійних доходів банківської установи // Економіка та суспільство. Випуск # 36 / 2022. URL: <file:///C:/Users/Home/Downloads/1138->

%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1094-1-10-20220331%20(1).pdf (дата звернення 30.09.2024)

54. Ситник Н. С., Прицак Я. М. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки // Молодий вчений. № 6 (118). 2023. С. 94-98. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5890/5761> (дата звернення 28.08.2024)

55. Статистика банківської діяльності. Навч. посібник / А. В. Головач, В. Б. Захожай, К. С. Базилевич. К.: МАУП, 1999. 176 с.

56. Статистика фінансів. Навчально-методичний посібник. / О. Ю. Назарова, О. А. Чуприна. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 123 с.

57. Статут Банку Розвитку Ради Європи. Прийняття Україною від 29.05.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-93#Text (дата звернення 30.09.2024)

58. Тищенко В. В., Тищенко О. І. особливості стрес-тестування для банківської системи України // Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 30. С. 445-455. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/70.pdf (дата звернення 30.09.2024)

59. Управління фінансовою стійкістю банків. Підручник. / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко, О. С. Сергєєва. К.: «Центр учбової літератури», 2019. 485 с.

60. Федевич Л. С., Ливдар М. В., Межирицька Я. В. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку // Економіка та суспільство. Випуск # 21 / 2020 С. 21-27. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/25> (дата звернення 28.08.2024)

61. Фінансова енциклопедія URL: <https://ua.nesrakonk.ru/> (дата звернення 28.08.2024)

62. Фінансова статистика. Навч. посіб. / Кремень В. М., Кремень О. І. К.: Центр учбової літератури, 2014. 368 с.

63. Фурсова В. А., Фадєєва І. Г., Гавриш Г. О. Вплив євроінтеграційних процесів на реформування банківської системи України // Економіка та суспільство.

Випуск # 24 / 2021. URL: [file:///C:/Users/Home/Downloads/171-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-164-1-10-20210319%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Home/Downloads/171-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-164-1-10-20210319%20(1).pdf) (дата звернення 28.08.2024)

64. Холодна Ю. Є. Банківська система : навчальний посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. 316 с.

65. Шелудько С. А., Браткевич П. П. Вплив цифровізації на банківський бізнес в Україні // Приазовський економічний вісник. 2019. Випуск 5(16). С. 334-339. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/59.pdf (дата звернення 28.09.2024)

66. Banking in Europe: facts and figures 2022 URL: <https://www.ebf.eu/factsandfigures/> (дата звернення 30.09.2024)

67. Forbes URL: <https://forbes.ua/money/rejting-bankivskikh-dodatkov-chi-e-konkurenti-u-mono-chi-zmig-oshchad-obiyti-rayf-ta-otp-yake-mistse-u-top-10-posidae-privat-doslidzhennya-asotsiatsii-ema-10052023-13576> (дата звернення 30.09.2024)

68. Mind URL: <https://mind.ua/banks/rating> (дата звернення 30.09.2024)

69. Modern Ukrainian Financial Science: theoretical paradigm & practical concept of public finance V. Fedosov ЦУЛ 2020. Р. 448.

70. Money and Banking Robert E. Wright, NYU Publisher 2012. Р. 531 URL: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/textbooks/Money%20and%20Banking.pdf> (дата звернення 30.09.2024)

71. The Principles of Banking Murad Chaudhry Wiley. John Wiley & Sons, LTD 2022 p. 864.

72. The Economics of Banking John Thompson, Kent Matthews Wiley. John Wiley & Sons, LTD 2014 p. 352

73. Riccardo Zolea A functional analysis of the banking industry. Working Paper n°269, 2022. p. 31. URL: https://economia.uniroma3.it/wp-content/uploads/sites/5/file_locked/2022/06/WP_269.pdf (дата звернення 28.09.2024)

74. Ukrainian Business Award URL: <https://uba.top/onlinebank/> (дата звернення 28.09.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А
Організаційна структура Національного банку України

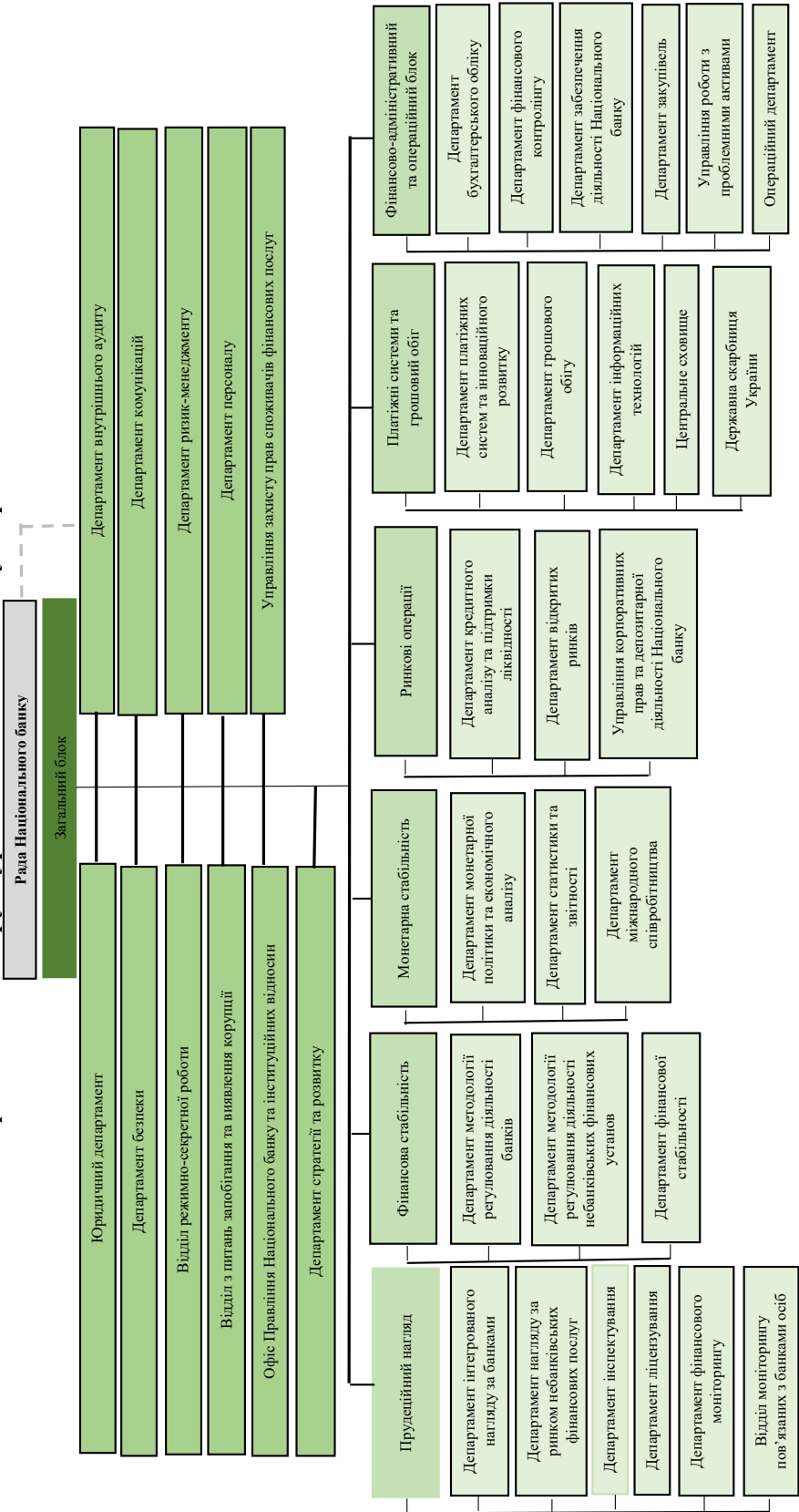

Рисунок А.1 – Організаційна структура Національного банку України станом на 7 червня 2024 року

Джерело: складено автором за даними [49].

Додаток Б

Сумарні активи та пасиви комерційних банків в Україні

Таблиця Б.1 – Сумарні активи комерційних банків в Україні

з 2008 по 2024 рр. (млн грн)

	Активи (усього)	Надані кредити	Кредити суб'єктам госпо- дарювання	Кредити фізичним особам	Резерви за активними операціями банків
на 1.01.2008	599396	485368	276184	153633	20188
на 1.01.2009	926086	792244	472584	268857	48409
на 1.01.2010	880302	747348	474991	222538	122433
на 1.01.2011	942088	755030	508288	186540	148839
на 1.01.2012	1054280	825320	580907	174650	157907
на 1.01.2013	1127192	815327	609202	161775	141319
на 1.01.2014	1278095	911402	698777	167773	131252
на 1.01.2015	1316852	1006358	802582	179040	204931
на 1.01.2016	1254385	1009768	830632	175711	321303
на 1.01.2017	1256299	1005923	847092	157385	484383
на 1.01.2018	1336358	1042798	870302	170938	516985
на 1.01.2019	1360764	1118618	919054	196634	555871
на 1.01.2020	1494460	1033539	822020	206761	492069
на 1.01.2021	1822814	963664	752503	199556	375459
на 1.01.2022	2053928	1065347	795513	242633	278774
на 1.01.2023	2353592	1036129	801327	209944	368091
на 1.01.2024	2942806	1024852	783864	222590	370600

Джерело: складено автором за даними [29].

Таблиця Б.2 – Сумарні пасиви комерційних банків в Україні
з 2008 по 2024 рр. (млн грн)

	Пасиви (усього)	Статутний капітал	Зобов'язання банків	Кошти суб'єктів господарювання	Кошти фізичних осіб
на 1.01.2008	599396	42873	529818	111995	163482
на 1.01.2009	926086	82454	806823	143928	213219
на 1.01.2010	880302	119189	765127	115204	210006
на 1.01.2011	942088	145857	804363	144038	270733
на 1.01.2012	1054280	171865	898793	186213	306205
на 1.01.2013	1127192	175204	957872	202550	364003
на 1.01.2014	1278095	185239	1085496	234948	433726
на 1.01.2015	1316852	180150	1168829	261372	416371
на 1.01.2016	1254385	222170	1150672	318568	402137
на 1.01.2017	1256299	414668	1132515	369913	437152
на 1.01.2018	1336358	495377	1172761	403927	478565
на 1.01.2019	1360764	465532	1205114	406166	508869
на 1.01.2020	1494460	470712	1293606	498156	552592
на 1.01.2021	1822814	479932	1612174	646491	682029
на 1.01.2022	2053928	481535	1798250	758434	727022
на 1.01.2023	2353592	407021	2135043	889526	933553
на 1.01.2024	2942806	404751	2646009	1260155	1084281

Джерело: складено автором за даними [29].

Додаток Г

Рейтинги банків України

Таблиця Г.1 – Рейтинг стійкості банків України за підсумками 2023 р.

№	Банк	Загальний рейтинг	Стресо-стійкість	Лояльність вкладників	Оцінка аналітиків	Місце в рейтингу по депозитах фізосіб
A	1	2	3	4	5	6
1	УКРСИББАНК	4,53★	4,24	4,9	4,56	7
2	Райффайзен Банк	4,37★	4,05	4,8	4,33	4
3	Креді Агріколь Банк	4,29★	4,27	4,2	4,48	11
4	Кредобанк	4,14★	4,05	4,4	3,89	12
5	ПриватБанк	4,09★	3,45	4,6	4,63	1
6	Отрбанк	4,05★	4,24	3,9	3,89	10
7	Sense Bank	3,89★	3,33	4,6	3,89	5
8	Укрексімбанк	3,86★	3,32	4,4	4,11	8
9	Універсал Банк	3,82★	2,91	5	3,81	3
10	ПУМБ	3,77★	3,21	4,6	3,59	6
11	Прокредит Банк	3,76★	3,6	3,9	3,89	15
12	Ощадбанк	3,65★	2,73	4,3	4,56	2
13	Укргазбанк	3,64★	3,2	3,9	4,19	9
14	Південний	3,46★	2,96	4,4	2,93	14
15	Піреус Банк	3,39★	3,19	3,7	3,3	29
16	Абанк	3,35★	2,73	4,5	2,7	13
17	Ідея Банк	3,34★	3,23	3,8	2,78	24
18	Правекс Банк	3,32★	3,2	3,7	2,93	23
19	Юнекс Банк	3,29★	3,09	3,8	2,85	32
20	Агропросперіс Банк	3,14★	3,15	3,2	3	34
21	Таскомбанк	3,12★	2,88	3,3	3,37	16
22	Кліринговий Дім	3,07★	3,06	3,9	1,67	28
23	Банк Львів	3,07★	2,17	4,1	3,3	22
24	Банк Кредит Дніпро	3,06★	2,87	3,5	2,7	19

Продовження таблиці Г.1

A	1	2	3	4	5	6
25	Полтава-Банк	3,03★	3,07	3,5	2,11	33
26	Акордбанк	3,02★	2,61	3,7	2,78	17
27	Восток Банк	3,00★	2,74	3,6	2,56	18
28	Комінбанк	3,00★	3,15	3,7	1,44	20
29	Радабанк	2,88★	2,43	3,9	2,11	27
30	МТБ Банк	2,87★	2,44	4	1,89	21
31	Глобус	2,83★	2,51	3,7	2,04	25
32	Альянс Банк	2,66★	2,6	3,4	1,52	26
33	Бізбанк	2,57★	2,47	3	2,04	30
34	Індустріалбанк	2,51★	2,3	3,2	1,74	31

Джерело: складено автором за даними [29].

Таблиця Г.2 – Рейтинг життєздатності банків України за підсумками 2023 р.

№	Банк	Рейтинг	Чисті активи, млн грн	Миттєва ліквідність, %	Непрацюючі кредити, %
1	УКРСИББАНК	5,0 ★	142454,5	21,0	19,1
2	Кредобанк	4,5 ★	56126,1	30,7	18,8
3	Креді Агроколь Банк	4,5 ★	103579,3	15,7	14,2
4	Сітібанк	4,5 ★	68620,7	13,0	0,1
5	Отрбанк	4,0 ★	102043,5	24,2	22,6
6	ІНГ Банк Україна	4,0 ★	26756,0	34,8	6,5
7	Райффайзен Банк	4,0 ★	189126,9	25,2	17,3
8	ПроКредит Банк	4,0 ★	37847,4	20,6	12,4
9	ПриватБанк	4,0 ★	685062,9	22,3	64,4
10	Ощадбанк	4,0 ★	343457,9	18,7	48,3
11	Універсал Банк	4,0 ★	119023,5	17,1	6,1
12	Укргазбанк	4,0 ★	175812,9	14,5	33,2
13	Піреус Банк МКБ	3,5 ★	8093,9	20,3	6,8
14	Ідея Банк	3,5 ★	6226,4	12,5	50,2
15	ПУМБ	3,5 ★	153334,5	16,8	13,0
16	Sense Bank	3,5 ★	108860,3	15,2	48,5
17	Дойче Банк ДБУ	3,5 ★	6542,6	13,9	0,0
18	Правекс Банк	3,5 ★	10962,8	33,0	15,6
19	Банк Львів	3,5 ★	10642,4	9,6	7,8
20	УкрЕксімБанк	3,5 ★	263711,4	13,0	47,1
21	Банк Восток	3,0 ★	28374,4	24,0	11,6
22	А-Банк	3,0 ★	24665,7	15,9	18,7
23	Банк Південний	3,0 ★	53785,4	27,3	15,5
24	СЕБ Корпоративний банк	3,0 ★	8049,9	4,3	0,0
25	Банк Кредит Дніпро	3,0 ★	20943,5	13,7	25,1
26	Банк Кліринговий Дім	3,0 ★	5470,4	11,6	20,5
27	РАДАБАНК	3,0 ★	7264,7	12,6	32,5
28	АкордБанк	3,0 ★	20314,9	18,9	43,1
29	ComInBank (КІБ)	3,0 ★	10326,3	10,5	23,2
30	Банк Альянс	2,5 ★	12408,0	8,1	24,2
31	ТАСКОМБАНК	2,5 ★	34703,4	19,2	24,4
32	Міжнародний Інвестиційний Банк (МІБ)	2,5 ★	11166,4	19,5	45,6
33	Індустріалбанк	2,5 ★	3813,9	25,5	44,0
34	Банк Глобус	2,5 ★	13293,5	5,7	33,5
35	МТБ Банк	2,0 ★	18198,4	10,4	23,0

Джерело: складено автором за даними [68].

Додаток Д

Діджиталізація банківської діяльності у світі

Таблиця Д.1 – Етапи розвитку діджиталізації банківської діяльності у світі

Роки	Країна	Банківська установа	Характеристика
1-й етап – створення банкоматів			
1967	Великобританія	Barclays	Встановлено перший банкомат у світі, котрий обмінював готівку на ваучер
1969	США	Chemical Bank	Встановлено другий банкомат у світі
Варто сказати, що дані банкомати порівняно із сучасними були досить примітивними та майже не користувалися попитом серед клієнтів банківської системи			
1972	Великобританія	Lloyds	Уперше сформовано банкомат, який видає готівку по пластиковій картці з магнітною смугою
Даний банкомат став проривом, у банківському бізнесі, що набув широкого розповсюдження і створив швидку, мобільну можливість клієнтам банку отримувати готівкові гроші			
2-й етап – створення технології «Домашнього банкінгу»			
1981	США	Citibank, Chase Manhattan, Chemical, Manufacturers Hanover	Уперше запропонував технологію «Домашнього банкінгу», однак дана технологія на початку формування давала змогу лише перевіряти стан власних рахунків за допомогою використання комп'ютера та телефону
1983	Великобританія	Bank of Scotland	Удосконалює технологію «Домашнього банкінгу». Клієнти даного банку завдяки цій технології отримали можливість не лише переглядати стан власного рахунку, а й оплачувати покупки та подавати кредитні заявки
1986	Великобританія	Girobank	Банк запустив «Телефонний банкінг». Даний банкінг спочатку передбачав отримання запитів стосовно власного рахунку та загальних інформаційних банківських даних, надалі цей вид банкінгу передбачав подання заявки на отримання кредиту
Власне, з Великобританії ця технологія була підхоплена передовими банківськими установами різних країн світу			
1989	Великобританія	FirstDirect	Уперше створено банківську установу, яка працювала лише завдяки телефонному банкінгу. Даний банк не мав відділень, філій і працював цілодобово. Документи стосовно здійснюваних операцій клієнт отримував поштою, а для грошових операцій було залучено банк з «реальними» офісами – Midland Bank
3-й етап – формування Інтернет-банкінгу			
1994	США	Stanford Federal Credit Union	Перший банк світу, що запропонував Інтернет-банківництво
Далі технологія Інтернет-банківництва набула використання банком Швеції, а потім поширилася світом, постійно вдосконалюючись, і досить успішно функціонує й сьогодні, завойовуючи все нових та нових клієнтів. Акцент на кількості банків, що надають Інтернет-послуги, вказує, що найбільша кількість банків знаходиться в Німеччині, Великобританії, США. Сьогодні 75% банківських операцій США клієнти здійснюють за допомогою Інтернет-банкінгу. Такі країни, як Норвегія, Швеція, Фінляндія, мають 90% покриття Інтернет-послугами банківської діяльності, а даними послугами сьогодні користуються 87% клієнтів у Фінляндії та 86% клієнтів у Швеції. У Данії нині Інтернетбанкінгом користуються 90% населення, у Нідерландах – 89%			
1995	США	Security First Network Bank	Сформовано перший «віртуальний банк»
1996	Німеччина	Advance Bank	Сформовано «віртуальний банк», однак він був лише дочірньою компанією реально діючого банку
Сьогодні у світі досить значна кількість банків «без офісів», а кількість клієнтів віртуальних банків у США та Європі – понад 120 млн осіб. У десятку найкращих онлайн-банків світу станом на 2019 р. включено: Ally Bank, Bank5 Connect, TIAA Bank, CIT Bank, Barclays Bank Delaware, Discover Bank, iGobanking.com, Sallie Mae Bank, Synchrony Bank, Incredible Bank			
4-й етап – формування мобільного банкінгу			
1999	Німеччина	Deutsche Bank	Уперше запроваджено технологію мобільного банкінгу
1999	Фінляндія	Nordea	Був другим банком у світі, що запровадив цю послугу
Надалі ця послуга поширилася світом і сьогодні набула високої популярності та значних обертів. Удосконалення пристроїв утілення даної технології – мобільних телефонів сприяло подальшому збільшенню можливостей даного банківництва. Великобританія сьогодні має лідируючі позиції у розповсюдженні мобільного банкінгу. Нині мобільний банкінг має свої відгалуження – банкінг у месенджері. Варто акцентувати, що сьогодні банкінг у месенджерах – це єдина можливість отримання банківських послуг для деяких країн Африки			

Джерело: складено автором за даними [16].

Таблиця Д.2 – Рейтинг мобільних додатків банківських установ щодо клієнтської зручності в Україні у 2023 році

Банк	Загальна сума балів	Відкриття кредитної лінії у додатку	Підв'язка карток інших банків	Оплата будь-якого рахунку з додатка	Відображення різних рахунків клієнтів	Можливість вмикання подвійної конвертації	Відкриття валютного депозиту у додатку	Цифрова картка	Онлайн- підтримка	Відкриття депозиту онлайн
Monobank	17	+	+	×	+	+	+	+	+	+
Sense Bank	15	+	+	×	+	+	+	+	+	+
А-банк	14	+	+	×	+	+	+	+	+	+
ПриватБанк	13	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ПУМБ	10	+	+	×	×	×	+	+	+	+
Укргазбанк	7	×	+	×	×	×	+	+	+	+
Укрсиббанк	6	×	+	×	×	×	×	+	+	+
Отрбанк	6	×	+	×	×	×	×	+	+	+
Райффайзен Банк	5	×	×	×	×	×	×	+	+	+
Ощадбанк	4	×	×	×	×	×	×	+	+	+

+ - да

× - ні

Джерело: складено автором за даними [74].

Таблиця Д.3 – Рейтинг мобільних додатків банківських установ щодо безпеки в Україні у 2023 році

Банк	Зміна PIN у додатку	Можливість вмикати/вимикати посилену аутентифікацію (3D-secure)	Керування перевіркою геолокації клієнта й отримувача платежу	Вибір власного CVV у додатку	Управління токенованими картками	Керування підписками на ресурси і сервіси у додатку	Цифрова картка	Онлайн-підтримка	Відкриття депозиту онлайн
Monobank	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sense Bank	+	×	+	×	+	+	+	+	+
А-банк	+	+	×	×	×	+	+	+	+
ПриватБанк	+	×	×	×	×	+	+	+	+
ПУМБ	+	×	+	×	×	×	+	+	+
Укргазбанк	+	×	×	×	×	×	+	+	+
Укрсиббанк	+	+	×	×	×	×	+	+	+
Отрбанк	+	×	×	×	×	×	+	+	+
Райффайзен Банк	+	×	×	×	×	×	+	+	+
Ощадбанк	×	+	×	×	×	×	+	+	+

+ - да

× - ні

Джерело: складено автором за даними [74].

Таблиця Д.4 – Рейтинг мобільних додатків банківських установ щодо діджитал-функцій в Україні у 2023 році

Банк	Можливість оскарження операції клієнтом	Заява про шахрайство у кібеполіцію через додаток при оскарженні операції	Відновлення доступу до додатку через «Дію»	Підтвердження документів без візиту в банк	Google Pay і Apple Pay у додатку	Цифрова картка	Онлайн- підтримка	Відкриття депозиту онлайн
Monobank	+	×	×	+	+	+	+	+
Sense Bank	+	×	×	+	+	+	+	+
А-банк	+	×	×	+	+	+	+	+
ПриватБанк	+	×	×	+	×	+	+	+
ПУМБ	+	×	×	×	+	+	+	+
Укргазбанк	×	×	×	×	+	+	+	+
Укрсиббанк	×	×	×	×	×	+	+	+
Отрбанк	+	×	×	×	×	+	+	+
Райффайзен Банк	+	×	×	×	×	+	+	+
Ощадбанк	×	×	×	×	×	+	+	+

+ - да

× - ні

Джерело: складено автором за даними [74].

Додаток Ж

Стратегічні цілі розвитку Національного банку України

I. Стійка гривня	II. Фінансова стабільність	III. Фінансова система працює на відновлення країни	IV. Сучасні фінансові послуги	V. Ефективний центральний банк
Цінова стабільність і курсова стійкість	Збалансоване регулювання та надгляд, спрямовані на розвиток	Відповідальний фінансовий ринок	Фінансовий ринок – цифрова фортеця	Голос НБУ
	Стійка та спроможна банківська система	Розвинений кредитний ринок	Віртуальні активи та цифрові гроші НБУ – чітке регулювання для забезпечення монетарного суверенітету	Розвиток інституційних відносин зі стейкхолдерами
	Страховий ринок очищений і готовий підтримувати відновлення	Розвинений ринок страхових послуг	Цифрові фінансові послуги – частина цифрової країни	Міжнародна співпраця та обмін досвідом
	Небанківський фінансовий та платіжний ринок – прозорий та технологічний	Розвинена інфраструктура ринків капіталу	Технологічний розвиток фінансового ринку	Європейська інтеграція фінансового сектору
	Надійна та стійка інфраструктура фінансового ринку	Фінансово грамотне населення та підприємці	Стійкість, ефективність та клієнтоорієнтованість готівкового обігу	Ефективна операційна діяльність
		Безбар'єрна фінансова система	Power banking 2.0	Цифрова трансформація
1 ініціатива	5 ініціатив	6 ініціатив	6 ініціатив	Людський капітал – основний актив
				7 ініціатив

Рисунок Ж.1 – Стратегічні цілі розвитку Національного банку України до 2025 року

Джерело: складено автором за даними [49].